
PRAVNA ZAŠTITA KULTURNIH DOBARA

Jelena Vilus

PRAVNA ZAŠTITA KULTURNIH DOBARA
Jelena Vilus

PRAVNA ZAŠTITA KULTURNIH DOBARA

Jelena Vilus

EVROPSKI CENTAR ZA MIR I RAZVOJ (ECPD)
UNIVERZITETA ZA MIR UJEDINJENIH NACIJA

PRAVNA ZAŠTITA KULTURIH DOBARA

Prof. dr Jelena Vilus

Izdavač

EVROPSKI CENTAR ZA MIR I RAZVOJ (ECPD)
UNIVERZITETA ZA MIR UJEDINJENIH NACIJA

Terazije 41, 11000 Beograd;

tel: (+381 11) 3246-041, 3246-042, 3246-043, 2652-170,
2652-190, 2652-170; fax: 3240-673, 3234-082, 2651-344;

e-mail: ecpd@EUnet.yu, office@ecpd.org.yu

Za izdavača

Negoslav P. Ostojić, Izvršni direktor ECPD

Dizajn

Nataša Ostojić-Ilić, M.A.

Lektor

Tamara Gruden

Štampa

Grafikom Uno, Beograd

Tiraž 500 primeraka

© All rights reserved. No part of this book may be reproduced in any form
without permission in writing from the publisher

ISBN 978-86-7236-045-5

Beograd, 2007.

Uvod

*„Oni su simbol, krv i duša grčkog naroda. Mi smo se borili i umirali za Partenon i Akropolj. Čim se rodimo uče nas o našoj veličanstvenoj istoriji koja nas čini Grcima.“
(o stubovima Akropolja koje je britanski grof Eldžin krajem XVIII veka kupio i odneo u britanski muzej)*

Melina Merkuri

„Kako ćemo, bez naše prošlosti, znati da smo to mi!“

Džon Štajnbek

*„Postoje određene stvari iz prošlosti koje moramo da sa-
čuvamo kako bismo znali odakle smo došli i da na osnovu
njih dobijemo ideje kuda idemo.“*

Marvin Šnajder

Napred citirane misli M. Merkuri, Dž. Štajnbeka i M. Šnajdera u jednom od svojih članaka naveo je J. H. Meriman¹ i po shvatanju autora ovog članka one sjajno odslikavaju i osmišljavaju značaj kulturnih dobara za ljudsko društvo. Na samom početku treba istaći da u svetu postoje različita shvatanja o tome da li treba dozvoliti izvoz kulturnih dobara ili ga striktno zabraniti. Argumentata, naravno, ima i za jedno i za drugo shvatanje. Međutim, treba reći da je poseban interes za oblast kulturnih dobara relativno nov i pravno nedovoljno razrađen. Ovome naročito doprinose različiti interesi država u svetu, tako da se ta suprotstavljena mišljenja i danas često sreću u literaturi. Ta različita mišljenja dele ne samo države i vlade, već i profesionalni krugovi, kao što su arheolozi, antropolozi, istoričari, muzejski stručnjaci, dileri, kolekcionari, čime se ovaj problem još više komplikuje.

Kad se govori o kulturnim dobrima, treba reći da u tom pogledu postoje dve vrste zemalja: tzv. izvorne (tamo gde se kulturno dobro nalazi) i tržišne, koje kulturna dobra kupuju i unose u svoju zemlju. U prvu grupu, između ostalih, dolaze Kina, Indonezija, Italija, Meksiko, dok se u drugu svrstavaju Japan, Švajcarska, Sjedinjene Američke Države.

Pod pojmom „kulturne svojine“ podrazumevaju se predmeti koji predstavljaju ili u sebi sadrže umetničko delo – prevashodno arheološke, etnografske i istorijske prirode – iako kategorija kulturnih dobara može da se proširi gotovo na sve što je čovek stvorio. Naučnici koji se bave ovom problemati-

¹ John H. Merryman, *The Public interest in cultural property*, California Law Review, Vol. 77, 1989, pp. 339-364.

kom, najčešće se pozivaju na definiciju i primere koji se nalaze u Konvenciji o merama za zabranu i sprečavanje nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa svojine kulturnih dobara, iz 1970. godine².

Poznata maksima je da je u početku stvaranja civilizacije bila „reč“. Ovo tvrđenje se može dovesti u pitanje kad se zna da su arheološki zapisi npr. iz starog kamenog doba ili paleolita „nemi“, ali nam oni „govore“ slikama koje su tadašnji stanovnici iza sebe ostavili. Ono što danas možemo da vidimo u slikama tzv. „primitivnih“ naroda ili propalih civilizacija i kultura su u suštini slike i poruke koje su iza njih ostale. Arheološka istraživanja i nalaženje ogromnog broja slika u kamenom dobu Evrope sugeriše postojanje razvijenih kultura u kojima se mogu prepoznati procesi lovačkog sveta. Nema sumnje da je svet zainteresovan za kulturnu baštinu raznih naroda. Postavlja se pitanje: „zašto?“ Na to pitanje se odgovara da postoji javni interes za kulturnu svojinu koja ima svoju ekonomsku i političku vrednost, da je ona sama po sebi istina (truth), a pored toga postoji i moralna vrednost koja se naročito vezuje za crkvene objekte. Pa ipak, možda je najznačajnije istaći da se upoznavanjem kulturne baštine otkriva identitet naroda koji je živio i postojao na određenom lokalitetu³. Kratak osvrt na neka od pitanja javnog interesa će osvetliti značaj kulturne baštine za čovečanstvo.

² Ova Konvencija je poznata i kao UNESCO konvencija. Tekst konvencije u originalu (francuskom jeziku) i u prevodu na srpski nalazi se u prilogu ovog članka.

³ J. H. Merryman, *The public interest in cultural property*, California Law Review, Vol. 77, 1989, pp. 344-346.

Sadržaj

Uvod	5
<i>Prvi deo</i>	
Pravna zaštita kulturnih dobara	
I Neka opšta pitanja od značaja za kulturna dobra	13
1. Javni interes za kulturnu svojinu	13
2. Pristup kulturnim dobrima	14
3. Kulturni nacionalizam	15
4. Neki primeri vraćanja kulturnih dobara	15
4.1. Slučaj Kunstsammlungen zu Weimar v. Elicofon	16
4.2. Slučaj Rafaelove slike	16
4.3. Slučaj statue Afo-A-Kom iz Kameruna	16
4.4. Slučaj „Eldžin mermera” – stubova sa Akropolja	16
4.5. Kolekcija srebrnih tanjira „SEVSO” i druge krađe iz bivše Jugoslavije ..	16
4.6. Krađa umetničkih predmeta iz muzeja u Novom Sadu	18
II Javnopravna zaštita kulturnih dobara	20
Uvodne napomene	20
1. Zaštita kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba	20
2. Ratni sukobi na teritoriji bivše Jugoslavije u periodu od 1991. do 1999. godine	22
3. Bliskoistočni konflikt 2006. Godine i stradanje kulturne baštine	23
III Privatnopravna zaštita kulturnih dobara	25
Uvodne napomene	25
1. Međunarodni propisi o ukradenim i protivpravno izvezenim kulturnim dobrima	26
2. Osvrt na međunarodna pravila od značaja za vraćanje ukradenih kulturnih dobara	27
3. Uslovi za vraćanje ukradenih i protivpravno izvezenih kulturnih dobara	32
3.1. Definicija „kulturnog dobra”	32
3.2. Obim primene	33
3.3. Obaveza vraćanja ukradenog kulturnog dobra	34
3.4. Iskopavanje kulturnih dobara	35
3.5. Savesni držalac	38
3.6. Pravična naknada savesnog držaoca u slučaju prodaje ukradenog kulturnog dobra	42
3.7. Prava savesnog držaoca u slučaju protivpravnog izvoza kulturnog dobra	43

4.	Uslovi procesnopravne prirode za vraćanje kulturnih dobara	44
4.1.	Rokovi u kojima se može podneti zahtev	44
4.2.	Organi nadležni za rešavanje spornih slučajeva	46
4.3.	Privremene mere	47
IV	Načela o saradnji u vezi sa zaštitom i prenosom kulturnih dobara	48
	Uvodne napomene	48
1.	Sadržaj načela ILA	48
2.	Zahtevi i odgovori na zahteve za prenos kulturnog materijala	49
2.1.	Alternativna rešenja za prenos kulturnog materijala	49
2.2.	Kulturni materijal autohtonih naroda i kulturnih manjina	50
3.	Registri kulturnog materijala	50
4.	Pregovori i način rešavanja sporova koji se odnose na zahteve	51
	Zaključne napomene	53
	Legal protection of cultural property	
	Summary	54
	<i>Drugi deo</i>	
	Prilozi međunarodnih pravila o zabrani uvoza i izvoza kulturnih dobara i načela saradnje u zajedničkoj zaštiti i prenosu kulturnih dobara	
1.	Konvencija o merama za zabranu i sprečavanja nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa svojine kulturnih dobara – Organizacija Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu (UNESCO), 1970.	61
2.	Povraćaj kulturnih dobara protivpravno premeštenih sa teritorije jedne države članice – Direktiva Saveta Evropskih ekonomskih zajednica (EEZ), 1993.	73
3.	Preporuka o međunarodnoj zaštiti kulturne imovine i prometu umetničkih dela – Savet Evrope, 1988.	82
4.	Evropska konvencija o zaštiti arheološkog nasleđa (revidirana) – Savet Evrope, 1992.	84
5.	Konvencija o ukradenim i protivpravno izvezenim kulturnim dobrima – Međunarodni institut za unifikaciju privatnog prava (UNIDROIT), 1995.	91
6.	Načela o saradnji u zajedničkoj zaštiti i prenosu kulturnog materijala – Svetsko udruženje za međunarodno pravo (ILA), 2006.	104

Contents

Introduction	5
--------------------	---

First part

Legal protection of cultural property

I Some general questions of importance for cultural property	13
1. Public interest in cultural property	13
2. Access to cultural property	14
3. Cultural nationalism	15
4. Some examples of return of cultural property	15
4.1. Case of Kunstsammlungen zu Weimar v. Elicofon	16
4.2. Case of the picture by Raphael	16
4.3. Case of Afro-A-Kom statue from Cameroon	16
4.4. Elgin marbles case	16
4.5. Collection of silver plates “Sevso” and other thefts from former Yugoslavia	16
4.6. Thefts of cultural objects from the Novi Sad museum	18
II Public protection of cultural property	20
Introductory remarks	20
1. Protection of cultural property in case of armed conflicts	20
2. Armed conflicts in the territory of ex Yugoslavia from 1991 to 1999	22
3. Near east conflict in 2006 and destruction of cultural property	23
III Civil law protection of cultural property	25
Introductory remarks	25
1. International rules on stolen and illegally exported cultural property	26
2. Review of international rules of importance for return of stolen cultural property	27
3. Conditions for return of stolen and illegally exported cultural property	32
3.1. Definition of “cultural property”	32
3.2. Scope	33
3.3. Obligation to return the stolen cultural property	34
3.4. Exavation of cultural objects	35
3.5. Bona fide purchaser	38
3.6. Just compensation of bona fide purchaser in case of the sold stolen cultural object	42
3.7. The right of bona fide purchaser in case of illegally exported cultural object	43

4.	Conditions of procedural nature for return of cultural property	44
4.1.	Time in which the request should be submitted	44
4.2.	Authorities competent to resolve the disputed cases	46
4.3.	Temporary measures	47
IV	Principles for cooperation in connection of protection and transfer of cultural property	48
	Introductory remarks	48
1.	Contents of the ila principles	48
2.	Requests and responses to requests for the transfer of cultural material	49
2.1.	Alternative solutions for transfer of cultural material	49
2.2.	Cultural material of indigenous peoples and cultural minorities	50
3.	Registers of cultural material	50
4.	Negotiations and ways of settlement of cases regarding requests	51
	Concluding remarks	53

Second part

List of international rules prohibiting the import and export of cultural property and principles of cooperation and the mutual protection and transfer of cultural property

1.	UNESCO Convention concernant les mesures pour interdire et empêcher l'importation, l'exportation et le transfert de propriété illicite des biens cultures, 1970	61
2.	Council Directive 93/7/EEC on the return of cultural objects unlawfully removed from the territory of a Member State	73
3.	Council of Europe Recommendation 1072 (1988) on the international protection of cultural property and the circulation of works of art, 1988	82
4.	European Convention on the protection of the Archaeological Heritage – Revised, 1992	84
5.	UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects, 1995	91
6.	ILA Principles for Cooperation in the Mutual Protection and Transfer of Cultural Material, 2006	104

Prvi deo
Pravna zaštita
kulturnih
dobara

I. Neka opšta pitanja od značaja za kulturna dobra

1. Javni interes za kulturnu svojinu

Kulturni objekt ima vrednost. S tim u vezi vrlo je razvijeno tržište kulturnim dobrima. Potražnja kolekcionara i muzeja je ogromna i s tim u vezi postoji velika mreža dilera i galerija koje se bave aukcionim prodajama. Zna se, na primer, da je 1987. godine jedan neidentifikovani kupac platio 54 miliona dolara za jednu sliku Van Goga. Ukupna prodaja kulturnih predmeta prelazi iznose od više milijardi dolara godišnje. Može li se, pita se jedan pisac, zamisliti cena Mona Lize iz Luvra, umetničkih dela Ermitaža ili Nacionalne galerije Londona⁴. Ne treba zaboraviti da kulturna dobra imaju još jedan oblik ekonomske vrednosti. Ona privlače posetioce i predstavljaju značajnu stavku turističke privrede.

Kulturni objekt treba da je autentičan da bi kod gledaoca izazvao osećanje zadovoljstva. Često se javnosti izlažu kopije, ali su one od drugorazrednog značaja za gledaoce. S tim u vezi autentična, izvorna kulturna dobra su istina koja nam uliva poverenje, osećaj divljenja, što nije slučaj sa reprodukcijom za koju možemo da pomislimo da je prevara. Prošlost se ceni zato što je iza nas nešto što se dogodilo i što ne može da se nađe u sadašnjosti. Kulturni objekti iz prošlosti nam govore istinu o svom vremenu. Istina o kulturi jednog naroda je na svoj način veoma značajna za čovečanstvo, kao što je slučaj uostalom i sa istinom u drugim oblastima. Prepreka za istinu o kulturnim objektima je, po pravilu, posledica nedostatka informacija jer nam često nedostaju potrebna znanja da nešto što je otkriveno adekvatno i tačno objasnimo. Drugi razlog za uskraćivanje istine o kulturnim objektima je krijumčarenje kada se namerno ne dozvoljava da se dođe do istine, čime se falsifikuje istorija. Ovo poslednje je svakako kulturni vandalizam koji je odavno osuđen u svetu, ali on i dalje postoji uprkos naporima da se spreči i onemogući. Ističe se da propisi koji postoje u državi lakše utvrde falsifikovanu novčanicu nego falsifikovane kulturne objekte, iako falsifikati kulturnih objekata imaju mnogo teže društvene posledice jer predstavljaju ekonomske zločine.

⁴ J. H. Merryman, *International sales of works of art*, članak u publikaciji *American Law and the International Trade in Art*, 1988, pp. 426-436.

Moralna vrednost kulturnih objekata se često vezuje za crkvu, ali ti objekti su značajni čak i kad nemaju religijski značaj. Oni izazivaju neku vrstu nostalgije za ljudima, događajima i kulturama koji su nekad postojali. Mnogi istoričari umetnosti ističu da nam kulturni objekti doprinose upoznavanju sopstvenog identiteta. „Oni nam govore ko smo i odakle dolazimo.“ Kada ratovi, prirodne katastrofe ili vandalizam unište kulturne predmete, mi svi osećamo da smo time nešto izgubili. U stvari, ono što smo „izgubili“ je mogućnost nalaženja veze sa drugima i nalaženja našeg mesta u grandioznom miljeu čovečanstva.

Predmeti kulturne svojine čuvaju informacije. Oni su izvor znanja i mudrosti. Oni sa nama komuniciraju neposredno bez intervencije rečima. Proučavanje tih kulturnih predmeta govori nam o tome kako je narod živeo i koje su mu bile vrednosti.

2. Pristup kulturnim dobrima

Bitan elemenat kulturnog objekata je da bude fizički sačuvan. Ovo je više nego jasno, jer ako je izgubljen ili uništen nema mogućnosti da se proučava i da se bilo šta sazna o narodima koji su ih napravili. Svima je poznato da sarkofazi Etruraca, tekstilnih tkanina Perua ili Kine ne bi mogli da se proučavaju da nisu sačuvani. Mnogo od onoga što nam je ostalo nađeno je na grobljima jer je namerno ostavljano uz one koji su sahranjivani. Svaki kulturni objekt se najbolje posmatra u kontekstu u kome je nastao ili gde je nađen. Izdvajanjem iz konteksta kulturni objekti gube u značaju – oni su dekontekstualizirani (*decontextualized*). Mnoga pisma i poruke civilizacije Maja još uvek nisu dešifrovani, izuzev ako se posmatraju sa slikom koja ilustruje njihovo značenje.

Pristup kulturnim dobrima je svakako važan elemenat za njihovo proučavanje. Nema sumnje da su stubovi Akropolja dobro zaštićeni u Britanskom muzeju, ali je opravdan interes grčke umetničke javnosti da se ti stubovi vrte u Atinu. Očajnički pokušaji Meline Merkuri (jedno vreme gradonačelnice Atine) su ostali neuslišeni, jer bi Britanski muzej ostao svakako bez značajnih eksponata vezanih za grčku istoriju. Pokušaji, u pravcu vraćanja istih u Grčku ne prestaju i nema sumnje da bi onaj ko bi uspeo da te (Eldžin mermere) vrati u Grčku bio proglašen za nacionalnog heroja. Ističe se da su ti stubovi najbolje zaštićeni u Britanskom muzeju, što ne bi bio slučaj da se vrate na Akropolj. Grčki umetnici, međutim, ističu da bi stubovi na isti način kao i u Londonskom muzeju mogli da budu smešteni u muzej u Atini, čime bi svakako bili na isti način zaštićeni.

3. **Kulturni nacionalizam**

Dodatna komponenta za razmatranje kulturnih objekata je „kulturni nacionalizam.“ Nacionalna kulturna baština (*national cultural heritage*), najšire uzev, osnovni je legitimni koncept – to je *Grundnorm*. Na osnovu njega se razvila teorija o potrebi da se izvezena kulturna dobra moraju vratiti nacionalnoj teritoriji tj. u mestu odakle su odneta (pravno ili protivpravno). Neki izveštaji govore da se mnoga kulturna dobra zadržana u zemlji porekla unište ili nestanu zbog nedovoljne brige ili nedovoljnih sredstava da se obezbedi njihova zaštita. Iako nedostaju čvrsti dokazi, ističe se da gubici kulturnih dobara zbog odsustva brige o njima (iz bilo kojih razloga) daleko prevazilaze štetu koja dolazi kombinovanim naporima hakera i drugih njima sličnim krijumčara kulturnih objekata. Pa ipak, primedbe da nedovoljna briga (ili odsustvo brige) za kulturnim predmetima slabi insistiranje države za nacionalnim suverenitetom nad tim predmetima, najčešće nisu prihvatane u diskusijama koje su vođene prilikom usvajanja međunarodnih konvencija kojima se reguliše pravna zaštita kulturnih objekata. Međutim, od nedavno se mogu prirediti i drugi pristupi ovoj problematici, po kojima nije bitno gde se kulturni objekt nalazi, važno je da je dostupan najširoj javnosti.

Na kraju, zanimljivo je istaći da se u pogledu obaveze vraćanja kulturnih dobara često koristi reč „repatrijacija“ (*patria* – otadžbina, domovina), što ukazuje na interes države kada zahteva da se određena kulturna dobra koja su od posebnog značaja za nju, vrate na mesto odakle su odneta.

4. **Neki primeri vraćanja kulturnih dobara**

Slično Kanadi, Australiji i Novom Zelandu, Sjedinjene Države su zemlja imigranata koji su došli iz raznih krajeva sveta i doneli vrlo malo kulturnog „bagaža“ u Novi svet. Onda kada su oni i njihovi naslednici postali obrazovani, bogati i stekli društveni status – oni i muzeji koje su osnivali prirodno su se trudili da sakupe dela iz njihove postojbine, iz kulture njihovih predaka: iz Evrope, Afrike, Latinske Amerike, Azije, Srednjeg i Dalekog istoka. Kao i narod, Amerika je morala da uvozi „svoju“ umetnost. Posle Drugog svetskog rata, počela je da se razvija umetnost SAD, ulazeći u glavne svetske tokove, privlačeći kolekcionare i muzeje u zemlji i inostranstvu. Taj trijumf američke umetnosti (*triumph of American art*), kako to vole da nazivaju neki entuzijasti, nije smanjio američki uvoz umetničkih dela. Naprotiv, zahtevi u tom pogledu su bili veliki, tako da su mnogi Amerikanci bili spremni da ulože ogromna sredstva za kupovinu umetničkih dela. Na taj način američki kolekcionari i muzeji postaju glavni kupci na međunarodnom tržištu umetničkih dela⁵.

⁵ J. H. Merryman, *International sales of works of art*, članak u cit. knjizi gore 4, p. 425.

Nekoliko slučajeva uvoza kulturnih dobara u Ameriku i Veliku Britaniju i načine na koje su sudovi to raspravljali i odlučivali pokazaće složenost problema nekontrolisane kupovine i prodaje umetničkih dela.

4.1. Slučaj *Kunstsammlungen zu Weimar v. Elicofon*

U ovom slučaju reč je bila o tužbi za vraćanje dve Dürerove slike, ukradene za vreme Drugog svetskog rata iz zamka Švarzburg u koji su bile sklonjene iz muzeja u Vajmaru da bi bile zaštićene od bombardovanja saveznika⁶. Prilikom povlačenja jedan američki vojnik je uzeo slike i prodao ih tuženom Elicofon-u koji je za njih platio 450 US dolara i koji nije imao pojma o njihovoj stvarnoj vrednosti. Kada je lokacija slika otkrivena tužbu za povraćaj su podneli: Veliko vojvodstvo Vajmar-Saksonije, Nemačka Demokratska Republika (DDR) i Nemačka Savezna Republika (GDR). Na samom početku zahtev DDR je odbijen, jer SAD u to vreme još nisu bile priznale Istočnu Nemačku. Kada je kasnije priznata, GDR se povukla. Sud je osporio zahtev vojvodstva Vajmar-Saksonija, tako da se spor vodio između KZW (*Kunstsammlungen zu Weimar*) i Elicofon-a, koji je bio savestan kupac. Sud je presudio u korist KZW i Dürerovi portreti su vraćeni u DDR.

4.2. Slučaj *Rafaelove slike*

Rafaelova slika mlade devojkice ponuđena je na prodaju u Đenovi. Kupac je bio Muzej lepih umetnosti u Bostonu, što je trebalo da bude centralna slika proslave stogodišnjice postojanja tog muzeja 1969. godine. Iako je slika prodana u Đenovi, ona je isporučena u Cirihi – gradu u kome se često vrše protivpravne transakcije kulturnih dobara iz drugih zemalja. Godine 1971. carinski agenti su ušli u Muzej, konfiskovali sliku, tvrdeći da je ista prokrijumčarena u SAD, pošto nije tražena bilo kakva dozvola za izvoz slike iz Italije. Ustanovljeno je, naime, da prilikom unosa slike u SAD ista nije bila prijavljena carinskim vlastima, što je kvalifikovano kao krijumčarenje. Posle dugih pregovora na diplomatskom nivou, slika je vraćena u Italiju i sada je svojina italijanskog Državnog muzeja, ali je cela avantura koštala muzej u Bostonu više od milion dolara.

4.3. Slučaj *statue Afo-A-Kom iz Kameruna*

Skulptura Afo-A-Kom-a, jedna od najviše vrednovanih duhovnih vrednosti Kameruna, jednog dana je misteriozno nestala i našla se na tržištu SAD i bila

⁶ 678 F. 2d 1150 (2d Cir. 1982). O ovom slučaju pisao je i već citirani J. H. Merryman, *International sales of works of art*, članak u cit. publ. navedenoj u fusnoti 4, p. 427.

prikazivana u nekoliko američkih muzeja kao umetnost Kameruna. Kako se zbog toga uzbunila celokupna javnost Kameruna, SAD su na najbrži mogući način skulpturu vratili u Kamerun, da bi izbegli diplomatski skandal. Mnogi nisu razumeli ovaj očajnički vapaj domorodaca Kameruna jer je za njih pomenuta skulptura imala najvišu ritualnu i duhovnu vrednost. Predstavnik Kameruna je u vezi sa ovom krađom izjavio da je ona „srce i duša plemena Kom u Kamerunu i da je ona jedina koja je u stanju da poveže i ujedini taj narod.“ Mnogi su ovu primedbu sarkastično prokomentarisali, smatrajući taj simbol od značaja samo za primitivna plemena Kameruna, ali to je opšti problem nerazumevanja kulturnih vrednosti različitih naroda, sasvim svejedno na kom stepenu civilizacije se nalazili.

U vezi sa ovim slučajevima u SAD je pokrenuta diskusija da li je opravdano da se prinudno vraćaju slike koje su legalno kupljene od vlasnika. Zar nije poželjnije, kaže se, da se slike, skulpture i drugi kulturni objekti izlože tamo gde će biti najviše vrednovani i gde će o njima da se vodi najveća briga. Drugim rečima, legalizovanje legalne prodaje umetničkih slika može samo da „podstakne međunarodno interesovanje za ovu problematiku.“

4.4. Slučaj „Eldžin mermera“ – stubova sa Akropolja

Celokupnoj umetničkoj javnosti poznat je slučaj uzaludnih pokušaja grčkih državnih i privatnih institucija da se jonski stubovi Partenona, koji se nalaze u Britanskom muzeju, vrate u Grčku. Ove stubove je legalno kupio britanski ambasador u Otomanskoj imperiji T. Brus, poznat kao grof od Eldžina, između 1799. i 1803. i poslao ih u Veliku Britaniju. Oni se nalaze u Britanskom muzeju i predstavljaju njegove najvrednije eksponate. Kako je o ovom slučaju već ranije bilo reči, treba još jednom ponoviti da se poznata grčka glumica Melina Mercuri od 1980. pa sve do svoje smrti borila da se stubovi vrate u Grčku, ali su njeni napori ostali bez rezultata⁷.

4.5. Kolekcija srebrnih tanjira „SEVSO“ i druge krađe iz bivše Jugoslavije

U kontekstu protivpravno izvezenih kulturnih dobara zanimljiv je slučaj „SEVSO“, koji je velikim delom bio povezan sa bivšom Jugoslavijom. Reč je o 14 od ukupno 30 srebrnih tanjira i drugih posuda proizvedenih u IV veku u doba cara Konstantina. Pomenuto blago neprocenjive vrednosti bilo je svojina lorda Northemptona, koji je iste kupio na aukciji u prodajnoj galeriji Sotbi

⁷ Više o ovome vidi J. H. Merryman, *Thinking about the Elgin Marbles*, Michigan Law Review, vol. 83, 1985, pp. 1881-1923.

(*Sotheby*) u Londonu. U aferu je, pored Jugoslavije, bio umešan i Liban, tvrdeći da blago pripada njemu⁸. Spor je pokrenut pred sudom u Njujorku gde su dragocenosti odnete radi procene kada je, u stvari, i otkriveno da se radi o krađi i protivpravnom izvozu dragocenosti. Američki advokat koji je pred sudom zastupao bivšu Jugoslaviju priložio je sudu značajnu dokumentaciju Skotland Jarda na osnovu koje se može zaključiti da je britanska policija došla do zaključka da je sporno blago poreklom iz Jugoslavije. Prema poslednjim informacijama kojima se raspolaze, sud u Njujorku je 1990. doneo odluku o privremenoj zabrani izvoza pomenutog blaga iz SAD dok se spor ne reši. Bilo je predloga da se spor prebaci na rešavanje švajcarskom sudu. Šta se konačno dogodilo sa ovim dragocenostima trebalo bi da se utvrdi, jer to nije bilo moguće zbog događaja koji su nastupili raspadom Jugoslavije posle 1990. godine.

Prema pisanju štampe u vreme afere SEVSO novinari u Beogradu, koji su se bavili ovom problematikom (M. Živković, M. Todorović), otkrili su brojne krađe umetničkih dela iz Jugoslavije. Tako je 1988. godine otkrivena krađa Sveučilišne biblioteke u Zagrebu kada je utvrđeno da je tokom nekoliko godina iz nje izneto knjiga, ilustracija, grafika i starih geografskih karata koje su u vrednosti od više miliona maraka prodate u Zapadnoj Nemačkoj. Početkom 1990. pokraden je požarevački muzej, kao i pančevački iz koga je ukradena Vajfertova numizmatička zbirka antičkog srednjevekovnog novca velike vrednosti.

4.6. Krađa umetničkih predmeta iz muzeja u Novom Sadu

Dnevna štampa u Srbiji je objavila da su januara 2006. godine iz Muzeja u Novom Sadu u oružanoj pljački⁹ ukradena četiri vredna dela od kojih je jedno Rembrantovo. Rembrantovo delo se nalazi na poternici Interpola. Slika je procenjena na dva i po miliona funti. Ostale tri slike pripadaju holandskoj i nemačkoj školi i predstavljaju glavu Hrista iz XVII veka, pejzaž sa pecarošem italijanskog slikara iz XVII veka i portret Seneke P.P. Rubensa, Flandrija iz XVII veka. Podaci o krađi dostavljeni su Interpolu u roku od tri dana. Stručnjaci muzeja su izjavili da je problem, između ostalog, u tome što nema dovoljno stručnjaka na izlazu iz zemlje koji bi mogli otkriti krađu ovako vrednih predmeta.

⁸ Prema izvesnim podacima, jugoslovenski diplomata je preko libanskog posrednika prodao blago galeriji Sotbi. Da bi se zametnuo trag, libanski trgovac starinama, kako se nezvanično tvrdilo, falsifikovao je dokumente o poreklu navodeći da isto potiče iz Libana.

⁹ Kriminalci su iskoristili to što su vrata Muzeja bila otključana, vezali dvoje radnika i posle desetak minuta uzeli dela sa zidova muzeja i iz vitrine da bi pobjegli nakon što su zaključali vrata.

U vezi sa krađama umetničkih dela iz Srbije naročito se ukazuje na Viminacijum koji nije bio dovoljno zaštićen. Ističe se da je Rimsko arheološko nalazište Viminacijum kod Kostolca obogatilo mnoge kolekcionare iz inostranstva vrednim eksponatima koji su prodavani ispod njihove prave vrednosti. Ovaj lokalitet danonoćno čuva 12 čuvara, a tri čuvara stalno obilaze teren. Prema mišljenju šefa istraživačkog nalazišta Viminacijuma¹⁰ „na svaki lokalitet proglašen za nalazište trebalo bi svima zabraniti pristup, osim arheologu i vlasniku koji obrađuje zemlju.“ S ovim u vezi drugi stručnjaci u istom izveštaju navode da je teško odrediti koliko vredi „posao“ ilegalne trgovine kulturnim dobrima zbog toga što njihova vrednost nije uvek isto procenjena u zemlji u kojoj su ukradena i u zemlji u kojoj se prodaju. Prema podacima Interpola, ovakve krađe se često ne prijavljuju policiji zbog toga što ukradeni predmeti ne poseduju valjanu dokumentaciju o poreklu. Ovo je naročito izraženo kod ilegalno iskopanih predmeta. Takva iskopavanja često izađu na svetlost dana tek kada se pojave na međunarodnom tržištu, a onda ih je nemoguće vratiti u zemlju porekla.

Izvori iz Ministarstva unutrašnjih poslova potvrđuju da crno tržište umetničkim delima i antikvitetima i danas (2006) funkcioniše u Srbiji, jer legalno tržište nije regulisano. Poznavaoци prilika kažu da je za inostranstvo zanimljiv arheološki materijal iz Srbije, najčešće novac i nakit. Ikone su, takođe, tražene kao vrsta dela koja mogu da se plasiraju van granica.

Krađe se često dešavaju na taj način što u njima učestvuju i oni koji rade u muzeju. Tako je, na opšte zaprepašćenje sveta 2006. godine, nestalo 220 vrednih eksponata iz Ermitaža. Za ovu tešku krađu ruska policija je osumnjčila supruga i sina žene (osobe) koja je obavljala dužnost kustosa.

¹⁰ Šef arheološkog nalazišta u Viminacijumu M. Korać u izveštaju koji je objavio dnevni list „Danas“ 9. avgusta 2006. godine ističe da se krađa umetničkih dela nalazi na četvrtom mestu po obrtnom kapitalu.

II. Javnopravna zaštita kulturnih dobara

Uvodne napomene

O javnom interesu u vezi sa zaštitom kulturnih dobara već je bilo reči, ali će ovom prilikom da se ukaže na „javnopravnu“ zaštitu tih dobara, tj. na odgovornost država za slučaj uništenja, oštećenja ili krađe kulturnih dobara. U kontekstu javnopravne zaštite kulturnih dobara pre svega se misli na njihovu zaštitu u oružanom sukobu. S tim u vezi donete su brojne međunarodne konvencije, od kojih je svakako najvažnija Haška Konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba¹¹.

1. Zaštita kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba

Iako predmet ovog rada nije zaštita kulturnih dobara u međunarodnom humanitarnom pravu već se analizira privatnopravna zaštita tih dobara, njihov protivpravni izvoz, krađa i načini vraćanja istih u zemlje porekla, na ovom mestu će se kratko ukazati na ovu problematiku u međunarodnom javnom pravu da bi čitalac dobio potpuniji uvid u ovu važnu, složenu i izuzetno delikatnu materiju, koja je svoj puni značaj dobila za vreme i posle Drugog svet-skog rata, a još više za vreme nekadašnjih ratova u kojima je došlo do krvavog raspada nekadašnje Jugoslavije.

Stručnjaci za ovu oblast navode zanimljive primere iz prošlosti, kada je za ponašanje ratnika postojalo običajno pravo koje se najčešće poštovalo. Tako se citira Plutarh,¹² koji navodi da su u ratovima koje je vodio Tezej neprijateljske strane uzajamno poštovale grobove sahranjenih ratnika. U španskom građanskom ratu (1936 – 1939) jedan republikanski komandant, u borbama oko Madrida, odlučio se za rizičniju ratnu operaciju samo zato

¹¹ Konvenciju o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba (UNESCO, Hag 1954) SFRJ je ratifikovala 29. decembra 1955.

¹² Milivoj Despot, *Dobra kulture i njihova pravna zaštita*, Jugoslovenska revija za međunarodno pravo, 2-3, str. 238-247. U svom članku ovaj autor, inače odličan poznavalac međunarodnog humanitarnog prava, na str. 239. citira Plutarha, *Usporedni život*, izd. August Cesarec, Zagreb 1988, t. 1-3, str. 1504.

da ne bi došlo do oštećenja ili uništenja muzeja Prado i njegovog kulturnog blaga. Dalje se govori o značaju međunarodnog običajnog prava koje se tiče zaštite kulturnih dobara i zaključuje da „međunarodni subjekti smatraju da je poštovanje tih pravila ne samo opšteprihvaćeni običaj, nego i izričito pravno obavezujući običaj“. Na taj način se pravila međunarodnog običajnog prava oružanih sukoba smatraju kogentnim pravnim normama.

Kao što je već rečeno, ova materija je detaljno regulisana Haškom konvencijom iz 1954. (koja je doneta pod pokroviteljstvom UNESCO-a) i Protokolom I za izvršenje Konvencije. Kako se pokazalo da mere zaštite propisane Konvencijom nisu primenjivane na zadovoljavajući način, 1999. godine je usvojen i II Protokol.

U preambuli Haške konvencije se navodi da „štete nanесene kulturnim dobrima ma kome narodu ona pripadala, predstavljaju štetu kulturnom nasledstvu celog čovečanstva, budući da svaki narod daje svoj doprinos svetskoj kulturi.“ U Konvenciji se daje definicija kulturnih dobara i navodi da se kulturnim dobrima smatraju: pokretna i nepokretna dobra koja su od velikog značaja za kulturnu baštinu; zgrade čija je glavna i efektivna namena da čuvaju ili izlažu kulturna dobra, kao i centri u kojima se nalazi značajan broj kulturnih dobara. Zatim se reguliše pitanje zaštite, čuvanje kulturnih dobara, poštovanje kulturnih spomenika, njihovo posebno obeležavanje i potreba da strane ugovornice još u vreme mira u svoje vojne pravilnike ili instrukcije unesu odredbe kojima bi se osiguralo poštovanje odredbi Konvencije, kao i da „vaspitavaju, još za vreme mira, osoblje svojih oružanih snaga da poštuje kulturu i kulturna dobra svih naroda.“ Konvencija navodi da se pod specijalnu zaštitu može staviti ograničeni broj skloništa namenjenih za zaštitu pokretnih kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, centri u kojima su sakupljene kulturne znamenitosti, kao i druga nepokretna kulturna dobra od vrlo velike važnosti pod taksativno navedenim uslovima. Posebnom odredbom se reguliše „znak raspoznavanja“ kulturnog dobra koji se „sastoji od jednog štita, zaoštrenog pri dnu, podeljenog na četiri unakrsna dela obojena plavo i belo“ (štit je formiran od plavog kvadrata, čiji jedan od uglova čini dno štita, i od jednog plavog trougla iznad kvadrata, tako da oba obeležavaju po jedan beli trougao sa obe strane). Ovaj znak raspoznavanja, poznat je kao „plavi štit“ za koji su u Konvenciji utvrđena pravila njegove upotrebe¹³.

¹³ Vida Čok, *Međunarodnopravna zaštita kulturnih dobara*, *Pravni život*, 2004, br. 12, str. 373-382. Autor u svom članku navodi da je na okruglom stolu održanom povodom 50 godina Haške konvencije o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba, 2004. godine, konstatovano da nijedan spomenik kulture u Srbiji i Crnoj Gori nije obeležen „plavim štitom“, iako su mnogi od njih pod zaštitom države. Tom prilikom ističe V. Čok (str. 376, fusnota 4), učesnici okruglog stola su podsetili da postoji Međunarodni komitet plavog štita kao nevladina

Haška konvencija se primenjuje u svakom oružanom sukobu, međunarodnom i nemeđunarodnom. Ova zaštita se može sažeti u dva bitna pojma koji mogu biti kriterijum za ocenu kako se državna vlast i drugi akteri odnose prema dobrima kulture u miru i ratu. Ta dva pojma, podvlači se,¹⁴ su: *čuvanje* dobara kulture od posledica oružanog sukoba, još u miru, i njihova *zaštita od razaranja i uništenja* u oružanom sukobu¹⁵.

U vezi sa Haškom konvencijom svakako treba ukazati na odredbu kojom se predviđaju sankcije za slučaj povrede Konvencije. S tim u vezi se navodi (čl. 28) da se strane ugovornice obavezuju da preduzmu „u okviru svog sistema kaznenog prava sve potrebne mere da budu progonjena i podvrgnuta kaznenim ili disciplinskim sankcijama lica, ma koja bila njihova narodnost, koja su učinila ili su dala naredbu da se nanese povreda ovoj Konvenciji.“

2. Ratni sukobi na teritoriji bivše Jugoslavije u periodu od 1991. Do 1999. Godine

Novim Protokolom II iz 1999. godine¹⁶ uz Konvenciju o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanih sukoba bliže se regulišu pitanja zaštite kulturnih dobara u slučaju oružanog sukoba nemeđunarodnog karaktera, koji se događa na teritoriji jedne strane ugovornice, što je dokument od značaja za situaciju koja se odigravala na teritoriji bivše Jugoslavije, prilikom njenog razaranja. Relevantne odredbe oba Protokola su kratke i ograničene na bitna pitanja zaštite kulturnih dobara. Stranama u sukobu se zabranjuje da kulturna dobra postanu cilj vojnih akcija, odnosno „zabranjeno je vršiti bilo kakve neprijateljske akte“ uperene protiv kulturnih objekata i hramova i koristiti ih za podršku vojnih akcija¹⁷. Za vreme ratova na tlu bivše Jugoslavije, posebno onog na tlu Bosne i Hercegovine, izvršeni su mnogobrojni zločini, podstaknuti političkom, nacionalnom i verskom netrpeljivošću. Osuda ovih zločina

organizacija, pa je s tim u vezi preporučeno da se u Srbiji i Crnoj Gori nepokretna dobra obeležavaju plavim štitom.

¹⁴ M. Despot, *op. cit.*, str. 241.

¹⁵ M. Despot (*op. cit.*, str. 245, fusnota 16) se poziva na Dušana Plenču i njegovo saopštenje „*Razaranje kulturne baštine*“ podneto na tribini u Beogradu 1997. u kome navodi da je za vreme Drugog svetskog rata (od 1941. do 1945. godine), „...varvarsko razaranje zbrisalo 11 monumentalnih plastičnih objekata, 9 memorijalnih kompleksa, preko 60 nekropola, 16 spomen muzeja, preko 150 skulptura trajne umetničke vrednosti i oko 22.000 nadgrobnih spomenika.“ U istom saopštenju naveden je i ogroman broj likovnih dela najeminentnijih umetnika naroda nekadašnje Jugoslavije.

¹⁶ Drugi protokol uz Hašku konvenciju od 1954. godine Savezna Republika Jugoslavija je ratifikovala 1. jula 2002. godine.

¹⁷ V. Čok, *op. cit.*, str. 378.

protiv ljudi i dobara kulture nije samo stvar prava. Ona je „širi problem koji se tiče morala, politike, kulture i prosvete ljudi.“¹⁸ Otuda mudrost i tužna predosećanja Ive Andrića, dobrog poznavaoca naroda Bosne i Hercegovine, zvuče kao užasna opomena koju na žalost niko nije shvatio i razumeo. On je, nalazeći se na jednoj sarajevskoj nekropoli, gde počivaju mnoge žrtve Drugog svetskog rata, sa dlanom položenim na jedan nadgrobni spomenik, razmišljao o tim grobljima kao spomenicima kulture i o ljudima čiji spomeni kamenovi čuvaju. Kasnije je zapisao: „...gubim se u živom saučešću, i u mislima o zajedničkoj odbrani koju čovečanstvo, ako hoće da s pravom nosi to ime, mora organizovati protiv svih međunarodnih zločina i tako postaviti sigurnu branu i stvarnu odmazdu protiv svih ubica ljudi i naroda.“¹⁹

3. Bliskoistočni konflikt 2006. godine i stradanje kulturne baštine

Međunarodne organizacije muzeja i institucija zaštite kulturnog nasleđa apelovale su na zaštitu spomenika kulture na teritoriji Izraela i Libana, koji su teško ugroženi u najnovijem sukobu na Bliskom istoku²⁰. One su uputile zajedničko saopštenje u kom se pridružuju „konsternaciji“ svetske javnosti pred razmerama ljudske tragedije na Bliskom istoku. Pomenute svetske organizacije su upozorile da uništavanje materijalnih dobara ne zaobilazi ni kulturno nasleđe izuzetnog značaja.

U saopštenju se ističe: „Želimo da skrenemo posebnu pažnju javnosti na činjenicu da su mnogi lokaliteti sa liste svetske baštine smešteni unutar zone konflikta. Među onima u Libanu, Biblos – jedan od najdrevnijih feničanskih gradova – ugrožen je izlivanjem nafte nakon uništenja rezervoara. Međutim, u najvećoj opasnosti su lokaliteti Balbek i Tir, čija je neposredna okolina na udaru bombi. U Balbeku bombe su pale svega 300 metara od lokaliteta poznatog po šest rimskih stubova najviših na svetu. Grad Tir, gde se nalaze ostaci feničanskih i rimskih gradova upisanih na listu svetske baštine, izložen je bombardovanju u više navrata.“ Organizacije potpisnice apela ukazuju na to da se u severnom Izraelu nalaze izuzetno vredni spomenici

¹⁸ M. Despot, *op. cit.*, str. 246.

¹⁹ Ivo Andrić, *Staze, lica i predeli – Na jevrejskom groblju u Sarajevu*, Sabrana dela, Svetlost, Sarajevo 1976, str. 256. (citirano iz članka M. Despot-a, *op. cit.*, str. 246).

²⁰ Beleška je objavljena u dnevnom listu „Danas“, 14. avgusta 2006. i u njoj se ukazuje na sledeće međunarodne Organizacije: Europa nostra – panevropska federacija za kulturno nasleđe, ICA – Međunarodni savet arhiva, ICCROM – Međunarodni centar za studije zaštite i restauracije, ICOM – Međunarodni savet muzeja, ICOMOS – Međunarodni savet spomenika i lokaliteta i OWHC – Organizacija gradova sa Liste svetske baštine.

kulture sa Liste svetske baštine – Međido i Hazor – njihovi muzeji u kojima se čuvaju pokretna dobra, zatim drevni feničanski grad Akra, kao i lokaliteti u Haifi koji je naimenovan za Listu svetske baštine. „Ugroženi su brojni arheološki lokaliteti, spomenici i artefakti koji potiču iz najranijih dana čovečanstva i svedoče o drevnim civilizacijama, feničanskoj, helenskoj, rimskoj, vizantijskoj, islamskoj ...“. S ovim u vezi potpisnici apela se pozivaju na Hašku konvenciju o zaštiti kulturnih dobara u slučaju oružanih sukoba i njena dva Protokola prema kojima su strane u sukobu dužne da poštuju kulturna dobra i suzdrže se od svakog delovanja koje bi moglo da izazove štetu ili uništenje ovih dobara. Na kraju se ističe zahtev ovih organizacija „da se što pre obezbede uslovi za preduzimanje hitnih mera zaštite i obnove ugroženih spomenika kulture kroz pružanje domaćim i svetskim ekspertima bezbednog pristupa ugroženim lokalitetima.“

Primeri uništavanja kulturne baštine iz nedavne prošlosti ima mnogo i kulturan čovek stoji nem i očajan pred rušilačkim besom koji do sada nije poznat svetskoj javnosti (treba li podsećati na rušilački teror talibana 2000. godine u Pakistanu i uništavanje budističkih svetilišta i statua Bude isklesanih u kamenu). Ostaje da se vidi kako će države u kojima su izvršeni vandalski zločini prema kulturnoj baštini da se obračunaju sa onima koji su ih počinili i time oštetili ne samo svoj narod, već i celo čovečanstvo.

III. Privatnopravna zaštita kulturnih dobara

Uvodne napomene

Pitanje zaštite i posebnog tretiranja prometa kulturnih dobara počinje početkom 20. veka, ali se prevashodno odnosi na zaštitu tih dobara za vreme oružanih sukoba. Haškom konvencijom od 1907. (koja je zamenila Hašku konvenciju iz 1899) kodifikuje se međunarodno običajno pravo koje se odnosi na zaštitu kulturnih dobara od ratnog razaranja. O Haškoj konvenciji iz 1954. bilo je napred reči, tako da se ovim samo podseća da je pažnja svetske javnosti u to vreme bila usmerena ka zaštiti kulturnih objekata u vreme rata. Opravdano se, međutim, ističe da između zaštite kulturnog dobra u miru i u ratu postoji određena veza, jer zaštita treba da bude trajan i jedinstven poduhvat, sa civilizacijskim obeležjem i istovetnim ciljem: *zaštita, čuvanje i poštovanje kulturnih dobara*²¹.

Prošireni pojam kulturnog dobra i potreba njegove posebne zaštite u mirnodopskim uslovima prvi put se javlja sredinom prošlog veka. Tako se u Rimskom sporazumu o osnivanju Evropskih ekonomskih zajednica 1957. ističe (čl. 36) da je moguće uvesti zabrane uvoza, izvoza i tranzita robe „ako su one opravdane razlozima javnog morala, javnog poretka, ili javne bezbednosti, zaštite zdravlja i života ljudi, životinja ili biljaka, zaštite nacionalnog kulturnog dobra umetničke, istorijske i arheološke vrednosti ili zaštite industrijske i trgovačke svojine.“ Zanimljivo je da je Rimski sporazum kojim se potencira slobodna cirkulacija robe bio prinuđen da se ta sloboda ograniči kad je reč o kulturnim dobrima. Na ovaj način opšti (javni) interes u vezi sa očuvanjem i uživanjem javnosti u delima umetničke vrednosti dobio je prednost pred sličnim interesima privatnih vlasnika. Time je i u sistemima u kojima privatna svojina ima veliki značaj i u kojima je izuzetno zaštićena, kulturnim dobrima data „društvena funkcija“ i na taj način joj je obezbeđen poseban status. Ovaj stav u međunarodnim dokumentima kojima se taj stav potvrđuje i razrađuje svedoči o tome da se promet kulturnih dobara drastično razlikuje od prometa ostale robe, pa sledstveno za njegov promet važe i posebna pravila.

²¹ V. Čok, *op. cit.*, str. 373.

Konvencija UNESCO-a o merama za zabranu i sprečavanje nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa svojine kulturnih dobara, usvaja se 1970. godine i njome se potvrđuje pravilo „da nedozvoljeni uvoz, izvoz i prenos kulturnih dobara predstavlja jedan od glavnih uzroka osiromašenja kulturne baštine zemalja porekla.“ S tim u vezi se ističe da „međunarodna saradnja predstavlja jedno od najefikasnijih sredstava za zaštitu kulturnih dobara od opasnosti koje iz toga proističu.“ Preporuka Saveta Evrope o međunarodnoj zaštiti kulturne imovine i prometu umetničkih dela iz 1988. godine takođe podvlači da se koncepcija kulturne i umetničke imovine „razlikuje od koncepcije koja se odnosi na druga dobra koja se prodaju, pa otuda proizilaze različite koncepcije imovinskog prava koje se primenjuje na takvu imovinu.“ Pomeranje od „estetske“ ka „kulturnoj“ kategoriji u ovim dokumentima pokazuje da se u pojam kulturnog dobra uključuje i obeležje kulturnog dobra kao „dokaza epohe i civilizacija.“²²

Savet Evropskih ekonomskih zajednica (EEZ) 1993. usvaja posebnu direktivu o povraćaju kulturnih dobara protivpravno premeštenih sa teritorije jedne države članice. Svakako da ovu materiju najpotpunije reguliše Konvencija UNIDROIT usvojena 1995. o ukradenim i protivpravno izvezenim kulturnim dobrima. Godine 2006. Svetsko udruženje za međunarodno pravo (ILA) usvaja Načela o saradnji i zajedničkoj zaštiti kulturnog materijala²³. Ovim su uzeta u obzir najznačajnija pravila o privatnopravnom regulisanju zaštite, prometa i povraćaja kulturnih dobara, iako treba reći da je njihov broj mnogo veći.

1. Međunarodni propisi o ukradenim i protivpravno izvezenim kulturnim dobrima

Analiza međunarodnih propisa će se najvećim delom koncentrisati na analizu Konvencije UNIDROIT o ukradenim i protivpravno izvezenim kulturnim dobrima, mada se pritom ne mogu zaobići ni drugi međunarodni propisi koji su poslužili kao osnova za donošenje pomenute Konvencije²⁴.

²² Član 1. Evropske konvencije o zaštiti arheološke baštine, Valeta 1992. Konvenciju je doneo Savet Evrope. Tekst Konvencije može da se nađe na Internetu: <http://fletcher.tufts.edu/multi/www/bh997.html>.

²³ U Prilogu ove publikacije dati su integralni tekstovi Konvencije UNESCO-a iz 1970; Direktive Saveta EEZ iz 1993; Preporuke Saveta Evrope iz 1988; UNIDROIT Konvencije iz 1995, kao i Načela ILA iz 2006. godine. Prilikom određivanja redosleda objavljivanja ovih međunarodnih tekstova (u originalu na francuskom i engleskom jeziku kao i u prevodu na srpski jezik), uzet je u obzir kriterijum značaja organizacije koja ih je usvojila, a ne hronološki datum njihovog usvajanja.

²⁴ O ovoj Konvenciji objavljen je članak J. Vilus u Jugoslovenskoj reviji za međunarodno pravo, 1997, br. 2-3, str. 443-462. pod naslovom *Unifikacija pravila o vraćanju ukradenih i protivpravno izvezenih kulturnih dobara*.

Konvencija UNIDROIT koja se odnosi na ukradena i protivpravno izvezena kulturna dobra je usvojena na diplomatskoj konferenciji 1995. godine. Do 2006. godine ovu Konvenciju je ratifikovalo 27 država, među kojima su Kina, Italija, Mađarska, Rumunija, Španija. Od bivših jugoslovenskih republika Konvenciju je ratifikovala Hrvatska 2000. i Slovenija 2003.²⁵ Konvencija je stupila na snagu 1998, kada je ispunjen uslov za njeno stupanje na snagu (po čl. 12. za stupanje na snagu bilo je potrebno pet ratifikacija).

Razlog što je kao centralna kodifikacija uzeta Konvencija UNIDROIT-a leži u činjenici što se ona velikim delom oslanja na Konvenciju UNESCO-a od 1970, kao i na Direktivu EEZ iz 1993. godine. Ova dva dokumenta, pak, velikim delom su inkorporisala odredbe Saveta Evrope iz 1988. godine. Ovo ne znači da se na sve pomenute propise neće ukazati i prilikom razmatranja Konvencije UNIDROIT-a. Posebno će, međutim, da se ukaže na Načela ILA o saradnji u zajedničkoj zaštiti i prenosu kulturnih dobara (materijala) iz 2006. koji ima nešto drugačiji stav prema ovom pitanju i svoju pažnju usmerava na probleme koji su, takođe, od izuzetne važnosti za zaštitu kulturnih dobara.

Kako predmet protivpravne prodaje kulturnih dobara izaziva visoke emocije, njih nije nedostajalo ni prilikom usvajanja UNIDROIT Konvencije. Za vreme osam godina, koliko je trajao rad na izradi ove Konvencije izražena su različita mišljenja u pogledu odnosa između Konvencije UNESCO-a i Konvencije UNIDROIT-a. Tako je, na primer, rečeno da je inicijativa od strane UNIDROIT-a bio manevar „zemalja uvoznica“, kako bi se oslabila Konvencija UNESCO-a. Drugi su smatrali da je diskusija u okviru UNIDROIT-a pokazala nameru da se proširi Konvencija UNESCO-a po nalogu „zemalja izvoznica.“ Čula su se i mišljenja da su tekstovi Konvencije UNESCO-a i Konvencije UNIDROIT-a inkompatibilni, pa se s tim u vezi očekivala reakcija UNESCO-a. Stvarnost je bila različita od svih ovih pretpostavki. UNESCO je, u stvari, zatražio od UNIDROIT-a da stavi na dnevni red izradu međunarodnih propisa o zabrani protivpravno izvezenih kulturnih dobara. UNESCO-u je bilo poznato od prvog momenta kada je kročio u ovu oblast da protivpravni (nezakoniti) promet kulturnim dobrima predstavlja enormno kompleksan problem²⁶. Pa ipak, razlike između ova dva instrumenta postoje. Konvencija UNESCO-a pitanje krađe i protivpravnog izvoza kulturnih dobara reguliše na uopšten način. Ovo pre svega zbog toga što je prilikom usvajanja te Konven-

²⁵ Prema izveštaju UNIDROIT Konvenciju su ratifikovale sledeće države: Avganistan, Argentina, Azerbejdžan, Bolivija, Brazil, Džordžija, Hrvatska, Kambodža, Kina, Kipar, El Salvador, Ekvador, Finska, Gabon, Gvatemala, Mađarska, Iran, Italija, Litvanija, Norveška, Paragvaj, Peru, Portugal, Rumunija, Slovačka, Slovenija i Španija.

²⁶ L. Prott, UNESCO and UNIDROIT: *A Partnership against Trafficking Cultural Objects*, Uniform Law Review, 1996, vol. I, pp. 59-71.

cije došlo do oštrog suprotstavljanja između predstavnika *civil* i *common law* sistema. Naime u *common law* sistemu savesni pribavilac je zaštićen, dok se u kontinentalnim sistemima građanskog prava smatra da se svojina ni u kom slučaju ne može steći od nevlasnika (čak i kada je kupac savestan). Kako ovo pitanje nije moglo da se razreši u Konvenciji UNESCO-a, u okviru te međunarodne organizacije došlo se do uverenja da ta Konvencija nije od velike koristi jer ne rešava osnovno pitanje. S ovim u vezi bilo je mnogo problema i svakako najvažniji od svih bila je zaštita pretpostavljenog *bona fide* kupca u mnogim pravnim sistemima. Uopšte uzev, elementi javnog i privatnog prava u Konvenciji UNESCO-a smetali su i zbunjivali mnoge države. Kada se krenulo u izradu nacrtu Konvencije u okviru UNIDROIT-a ponovo je došlo do oštre konfrontacije između zemalja „izvoznica“ i „uvoznica“ kulturnih dobara. Interesi su izgledali kontradiktorni, ali se ipak došlo do kompromisa koji je rezultirao usvajanjem Konvencije 1995. godine.

Istaknuto je da su interesi zemalja koje izvoze i drugih koje izvoze kulturna dobra tj. između „proizvođača“ i „potrošača“ konfliktni, antagonistički, često dijametralno suprotni i zato su mnogi sa sumnjom posmatrali procese unifikacije pravila o kojima je napred bilo reči. Neki i dalje smatraju da će ti tekstovi teško da se u praksi primene. Nije, otuda, neobično što pregovori oko donošenja UNIDROIT Konvencije nisu bili ni malo laki. Na ove probleme se ukazuje jer su to činjenice koje se moraju imati u vidu prilikom razmatranja ovog pitanja. Treba istaći da pored protivpravnog, postoji i legalni, dozvoljeni izvoz i prodaja, što se u privatnom pravu tretira kao svaka druga prodaja na koju se odnose propisi obligacionog odnosno građanskog prava. Neki autori, međutim, smatraju da bi za prodaju kulturnih dobara (naročito onih koja su od „posebnog značaja“ za kulturnu baštinu jednog naroda), trebalo primeniti posebna pravila. Koliko je prodaja kulturnih dobara unosan posao, najbolje govori činjenica da po obimu ostvarenih prihoda ova vrsta prodaje u svetu dolazi odmah posle prodaje droge, nafte i oružja.

Problemi koji se javljaju u vezi sa prodajom kulturnih dobara nisu ni malo jednostavni. Države uvoznice najčešće ističu da su one, kupujući kulturna dobra i izlažući ih u svojim muzejima i galerijama, učinile više za unapređenje i informisanje o tim kulturnim dobrima, nego što bi bio slučaj da su ta ista dobra ostala u teško pristupačnim mestima gde su često, zbog nedostatka sredstava za njihovu zaštitu, podložna propadanju. Slučaj prodaje jonskih stubova sa Akropolja (Eldžinovi mermeri), o kojima je bilo ranije reči, nije bio jedinstven ali je eklatantan i uzbudljiv jer se evropska civilizacija velikim delom oslanja na Grčku, pa bi ljubiteljima grčke umetnosti, koji se dive Partenonu, svakako bilo draže da se svi delovi tog veličanstvenog hrama nalaze u Atini.

2. Osvrt na međunarodna pravila od značaja za vraćanje ukradenih kulturnih dobara

Međunarodni dokumenti koji su napred spomenuti osnovni su izvori za regulisanje materije koja je predmet ovog rada. Pored ovih, postoje i brojne druge konvencije koje se bave pojedinim aspektima zaštite određene vrste kulturnih dobara, ali su one više u domenu međunarodnog javnog prava. Istina, i Konvencija UNESCO-a od 1970. godine pripada međunarodnom javnom pravu, što znači da njome nije obuhvaćena celokupna zaštita protivpravnog prometa kulturnih dobara. Ima pisaca koji smatraju da ova Konvencija predstavlja neuspeo pokušaj unifikacije pravila o zabrani nedozvoljene trgovine kulturnim dobrima²⁷. Verovatno je i redaktorima Konvencije UNESCO-a, bilo jasno da ona ne pruža sveobuhvatnu zaštitu, pa nije neobično što je upravo od UNESCO-a potekla inicijativa i predlog Međunarodnom institutu za unifikaciju privatnog prava (UNIDROIT) u Rimu da se priđe izradi međunarodnih pravila kojima bi se dopunila Konvencija UNESCO-a od 1970. godine. Ovo je jedan od ključnih razloga što se prilikom razmatranja problematike zabrane izvoza i prodaje ukradenih kulturnih dobara ove dve Konvencije moraju posmatrati kao celina. To, naravno, ne znači da među njima nema razlike, ali su one po mnogo čemu komplementarne. Kad je reč o Direktivi EEZ, koja se i po svojoj pravnoj prirodi razlikuje od konvencije,²⁸ treba istaći da su njene odredbe upućene regionu Evrope u kojoj se pravna pravila u pogledu tretiranja sticanja svojine od nevlasnika bitnije ne razlikuju. Na širem, međunarodnom planu, međutim, iskrslili su mnogi problemi kako političke tako i pravne prirode koji nisu mogli ni lako ni uspešno da se reše. Otuda ti problemi nisu do kraja rešeni ni u Konvenciji UNESCO-a, niti u Konvenciji UNIDROIT-a. Značajno je da su svi ti problemi uočeni, da su neki kompromisi postignuti i da će ova pravila svakako podstaći odgovarajuće međunarodne organizacije da se ova pitanja i dalje rešavaju na način koji bi zadovoljio veći broj država.

Prilikom analize nekih pravnih pitanja privatnopravne zaštite kulturnih dobara, po oceni autora od posebnog značaja je Konvencija UNIDROIT-a, s tim što će se na odgovarajućim mestima ukazivati i na rešenja koja sadrže ostala dva pomenuta dokumenta koja se bave istom problematikom.

²⁷ Od jugoslovenskih autora ovu Konvenciju je naročito kritikovao M. Pindić (*Međunarodne konvencije o zaštiti kulturnih dobara – njihovo ostvarivanje i problemi*; izd. Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1987, str. 13) ističući da ona „sadrži širok broj neefikasnih odredbi koje mogu da se tumače na različite načine.“

²⁸ Prema članu 189. Ugovora o Evropskoj uniji „direktiva“ „obavezuje svaku državu članicu kojoj je upućena u pogledu ciljeva koji treba da se postignu, prepuštajući nacionalnim organima da izaberu formu i sredstva izvršenja.“

Pravni problemi sa kojima su bili suočeni redaktori sva tri pomenuta međunarodna dokumenta odnosili su se, kao što je već rečeno, na razlike koje u pogledu pribavljanja (kupovine) postoje u zemljama *common law* i *civil law* sistema. Dok u *common law* sistemu pribavilac, čak i kad postupa *bone fide* (*in good faith*) nije zaštićen jer ovaj sistem čvrsto stoji na principu da se svojina ni u kom slučaju ne može steći od nevlasnika (*nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*), što znači da niko na drugoga ne može preneti više prava nego što ih sam ima. Primenom ovog principa onaj koji je kupio stvar, objekt ili neko dobro od nevlasnika nije postao vlasnik (jer se svojina ne može steći od nevlasnika tj. od lica koje nije vlasnik – *non domino*). Za razliku od ovih, zemlje tzv. *civil law* sistema (one čije se pravo zasniva na rimskom pravu) imaju drugačiji stav. Nemačko pravo, na primer, smatra da je savesni držalac zaštićen pod uslovom da se dokaže održaj (*usucapio*),²⁹ iz čega se može zaključiti da se pribavilac ponašao kao vlasnik (iako to nije), čime se faktično stanje izjednačava sa pravnim. I po francuskom Građanskom zakonu (čl. 2279) održajem se stiče svojina (*en fait de meubles, la possession vaut titre*). Najčešće se zahteva da savesni držalac drži stvar određeni vremenski period koji je različite dužine u raznim pravnim sistemima. Tako se u nekim zahteva rok od najmanje tri godine (ovu odredbu sadrže švajcarski Zakonik o obligacijama kao i francuski Građanski zakonik, dok nemački Građanski zakonik zahteva da taj rok bude deset godina). Sva ova prava (uključujući i bivše jugoslovensko) smatraju da je istekom roka zastarelosti savesni držalac, uz ispunjenje uslova koje zahtevaju propisi o održaju, stekao svojinu na kupljenoj stvari. Italijansko pravo je u ovom pogledu najpovoljnije za onoga koji kupi stvar od nevlasnika, jer ne zahteva dodatne uslove u pogledu roka, već smatra da je savesni držalac potpuno zaštićen (odnosno u pogledu prava izjednačen je sa vlasnikom).

Drugi pravni problem na ovom planu odnosi se na zemlje po čijem pravu se svojina na prodatoj stvari stiče samim zaključenjem ugovora i onih koji zahtevaju da se svojina prenosi kako ugovorom, tako i predajom (isporukom) predmeta ugovora (*iustus titulus* i *modus acquirendi*).

Treći problem, kad je reč o međunarodnoj prodaji kulturnih dobara, odnosi se na pitanje nadležnog, merodavnog prava (*applicable law, loi applicable*). Postavlja se, naime, pitanje da li se na prodaju kulturnih dobara treba

²⁹ Održaj (*usucapio*) je originerni način sticanja svojine, korišćenja i službenosti na osnovu zakonite državine i proteka određenog vremena. Održaj je nužna pravna ustanova, jer se preko ovog instituta rešava neizbežan uticaj proteka vremena čime se faktičko stanje izjednačava sa pravnim. Originerni način sticanja svojine znači da između svojine ranijeg i sadašnjeg vlasnika ne postoji pravni kontinuitet. Ima retroaktivno dejstvo, što znači da pribavljena svojina datira od dana kada je otpočela državina koja ispunjava zakonom predviđene uslove.

da primeni pravo mesta u kome se dobro nalazi (*lex rei sitae*), ili mesto u kome je obavljena pravna transakcija (*lex contractus*) ili neko treće pravo koje stranke, koristeći se autonomijom volje, odaberu kao merodavno. Ovo pitanje je vrlo značajno jer se mnoga kulturna dobra lako prebacuju sa jednog mesta na drugo, dok ima kulturnih dobara (kao što su arheološka i slična nalazišta) koja ne mogu da se prebace (za njih najčešće važe pravila zemlje u kojoj su takva dobra pronađena).

Zanimljivo je s ovim u vezi ukazati na dva slučaja koje citiraju svi autori koji se bave ovom materijom. U slučaju *Winkworth v. Christie, Manson & Woods Ltd.* (1980 Ch. 496) jedno vredno japansko umetničko delo je ukradeno u Engleskoj, prebačeno u Italiju gde je prodato jednom licu koje je na osnovu italijanskog prava postalo vlasnik. Zatim je to isto delo ponovo vraćeno u Englesku i prodato jednoj umetničkoj kući antikviteta koja je postala vlasnik jer je svojinu stekla od vlasnika. Engleski sud je u ovom slučaju primenio italijansko pravo, koje je omogućilo da se obavi legalna prodaja posle čega je svaka sledeća takođe bila zakonita. Ovo rešenje engleskog suda naišlo je na različite ocene i najčešće bilo podvrgnuto kritici³⁰. Ima autora koji smatraju da je ovim postupkom izvršena nedozvoljena radnja „pranja“ (*laundering*) robe (slično onoj koja se čini sa pranjem novca). Zbog toga se predlaže revizija slučaja *Winkworth v. Christie*, primenom odredbi UNIDROIT Konvencije, ali malo ko veruje da bi to bilo moguće. Kao što se može zaključiti, unifikacija pravila o prodaji kulturnih dobara koja su ukradena, izvezena i prodana u nekoj drugoj zemlji bila je neophodna i zbog toga što se interna pravila, koja su merodavna prilikom rešavanja ovih slučajeva, međusobno razlikuju što doprinosi pravnoj nesigurnosti. Ovome treba dodati da domaći sudovi veštom primenom pravila međunarodnog privatnog prava mogu da primene pravo zemlje koje im omogućava da dođu do rezultata koje žele. Nije otuda neobično što se u ovoj materiji, pored pravnih, nekad uzimaju u obzir i razlozi druge prirode (politički, pre svega).

³⁰ M. Jefferson, *An Attempt to Evade the Lex Situs Rule for Stolen Goods*; *The Law Quarterly Review*, vol. 96, 1980, pp. 508-511. Na ovaj slučaj se osvrće i P. Lalive d'Epiney u članku: *Une avancee du droit intenational: la Convenion de Rome d'Unidroit sur les biens culturels voles ou illicitement exportes*; *Uniform Law Review*, 1996. No. 1, pp. 40-56.

3. Uslovi za vraćanje ukradenih i protivpravno izvezenih kulturnih dobara

3.1. Definicija „kulturnog dobra“

Definicija kulturnog dobra (objekta)³¹ od izuzetnog je značaja za određivanje primene unifikovanih tekstova kojima se reguliše materija zabrane izvoza i prodaje ukradenih kulturnih dobara. Da bi se mogao tražiti povraćaj, potrebno je da se zna na koje „dobro“ se zahtev odnosi. Učesnici angažovani na izradi tekstova kojima se na međunarodnom planu regulišu ova pitanja, smatrali su da nema potrebe za određivanje pojma „krađe“ jer se u svakom pravnom sistemu taj pojam poznaje.

Prema Konvenciji UNIDROIT-a „kulturna dobra su ona koja su, na religioznoj ili svetovnoj osnovi, od značaja za arheologiju, preistoriju, istoriju, literaturu, umetnost ili nauku i pripadaju jednoj od kategorija nabrojanih u aneksu uz ovu Konvenciju.“

U vezi sa određivanjem definicije pojma kulturnog dobra u nacrtu Konvencije UNIDROIT-a (kao i UNESCO-a), redaktori su se našli pred dilemom da li da se potruže i da predlože generalno pravilo koje bi, onda, sudovi i lica koja postavljaju zahtev za restitucijom ili povraćajem, mogli da tumače zavisno od okolnosti svakog slučaja ili da se nabroje, da se dâ spisak kulturnih dobara na koje se Konvencija odnosi. Iako se u okviru UNIDROIT-a stalo na stanovište da treba prihvatiti definiciju koju sadrži Konvencija UNESCO-a, svima je bilo jasno da nijedan od načina nije dobar, a da odgovor na mnoga pitanja neće dati ni kombinovani način koji je primenjen kako u Konvenciji UNESCO-a, tako i u Konvenciji UNIDROIT-a. Pa ipak, kombinovani način, koji sadrže obe Konvencije (opšta definicija, plus nabrojanje u samom tekstu ili u dodatku) prihvaćen je kao najbolji, jer u sadašnjim uslovima najviše doprinosi pravnoj sigurnosti.

Prema Konvenciji UNIDROIT i Konvenciji UNESCO (koje se ne razlikuju) kulturnim dobrima se smatraju:

- a) Retke kolekcije i uzorci faune, flore, minerala i anatomije i dobra od paleontološkog značaja;

³¹ Izraz „kulturno dobro“ je prevod na srpski francuskog izraza *les biens culturels*. Engleski tekst upućuje na *cultural objects*, što se smatra da je isto. U vezi sa nazivom, treba istaći da su, od samog početka rada na projektu Konvencije UNIDROIT-a, mišljenja bila podeljena oko određivanja adekvatnog naziva za predmet Konvencije. Engleski termin *property*, koji se u početku koristio u engleskoj verziji nacarta, odbačen je, kao što nije prihvaćen ni termin *heritage* (baština) koji su predlagale zemlje izvoznice kulturnih dobara.

- b) Dobra koja se odnose na istoriju, uključujući istoriju nauke i tehnologije, vojne i socijalne istorije, do života nacionalnih lidera, mislilaca, naučnika i umetnika i događaji od nacionalnog značaja;
- c) Predmeti arheoloških iskopavanja (regularni i skriveni) ili arheološka otkrića;
- d) Elementi umetničkih ili istorijskih spomenika ili arheološka nalazišta koja su bila raskomadana;
- e) Antikviteti stari više od sto godina, kao što su zapisi, novac ili gravirani pečati;
- f) Predmeti od etnološkog značaja;
- g) Dobra umetničkog značaja kao što su:
 - (i) slike, crteži i grafike koji su u celini proizvedeni i oslonjeni na bilo šta i u svakom materijalu (isključujući industrijske dizajne i fabričke proizvode koji su ručno dekorisani);
 - (ii) originalna dela skulptorske umetnosti u svakom materijalu;
 - (iii) originalne gravire, otisci i litografije;
 - (iv) originalne umetničke zbirke i montaže u svakom materijalu;
- h) Retki rukopisi i inkunabule, stare knjige, dokumenti i publikacije od posebnog značaja (istorijskog, umetničkog, naučnog, literarnog, itd.) pojedinačno ili kao zbirke;
- i) Poštanske, fiskalne i slične marke, pojedinačno ili u zbirkama;
- j) Arhive, uključujući fonografske, fotografske i kinematografske;
- k) Predmeti nameštaja koji su stariji od sto godina i stari muzički instrumenti.

Kao što je rečeno, definicije u Konvencijama UNIDROIT i UNESCO su identične. Ovo je učinjeno namerno kako bi Konvencija UNIDROIT-a u izvesnom smislu bila komplementarna sa Konvencijom koju je usvojio UNESCO, odnosno svrha je bila da se obe konvencije primenjuju zajedno, naročito u slučajevima kada su ih države ratifikovale. Pa ipak, neke razlike postoje i na njih treba ukazati. Konvencija UNESCO je u osnovi bazirana na filozofiji tužbe koju pokreće država. Prema tome, zahteva se da država pokrene tužbu za povraćaj kulturnih dobara koje ona označi kao takve. Ovim je privatni vlasnik potpuno izostavljen, naročito ako njegovo kulturno dobro nije na listi kulturnih dobara čije vraćanje potražuje država. Odavno postoje države u kojima se smatra da u oblasti zaštite kulturnih dobara treba da se favorizuje minimalna državna aktivnost, odnosno da se maksimalna sloboda ostavi građaninu (fizičkom licu) da zaštitu organizuje na svoj način. S druge strane, Konvencija UNIDROIT-a je koncipirana u oblasti privatnog prava i zasniva se na tužbama koje pokreću pojedinci, pa se s tim u vezi ne zahteva da država odredi kulturna dobra čiji bi se povraćaj zahtevao. Prema tome, sva kulturna dobra ukradena iz privatnih kuća, iz bilo koje vrste religijskog

objekta, iz privatnih kolekcija ili su se nalazila na drugim mestima, mogu se zahtevati da se vrate, iako ih država nikad nije odredila kao takve.

Direktiva EEZ od 1993. godine ima sličan prilaz i definicija kulturnog dobra se bitnije ne razlikuje od one koju sadrže napred pomenute dve međunarodne konvencije. Prema ovoj Direktivi kulturnim dobrom se smatra ono koje je „kao nacionalno blago koje poseduje umetničku, istorijsku ili arheološku vrednost“ određeno kao takvo na osnovu nacionalnog zakonodavstva ili administrativnih postupaka. Kao što se može zaključiti, ova definicija je bliža onoj koju sadrži Konvencija UNESCO-a. Međutim, za razliku od pomenutih Konvencija u dodatku Direktive se uz nabranjanje određenih kulturnih dobara, koje se štite Direktivom, uzimaju u obzir i finansijski parametri (navode se vrednosti kulturnih dobara od 0, 15.000, 50.000 i 150.000 ecu-a)³².

Zanimljivo je s ovim u vezi navesti da je u prvom nacrtu Konvencije UNIDROIT-a, takođe, kao kriterijum za procenu da li se na jedno umetničko delo i zahtev za njegovo vraćanje mogu primeniti odredbe Konvencije, postojala novčana vrednost kulturnog dobra. Autor tog nacrta, naime, smatrao je da međunarodna zaštita ne bi trebalo da se ukazuje bilo kom kulturnom dobru, već samo onom koje ima određenu novčanu vrednost (*de minimis non curat preator*) čime bi se izbegli sporovi za vraćanje umetničkih dela male novčane vrednosti. Sem toga, predlagač ovog nacrta je smatrao da se ovim daju objektivni kriterijumi koji bi teže mogli da se zloupotrebe, pa bi se time više doprinelo pravnoj sigurnosti. Ovaj predlog, međutim, gotovo odmah su odbacile zemlje izvoznice kulturnih dobara, smatrajući da se prilikom procene vrednosti kulturnog dobra mora uzeti u obzir ne samo njegova objektivna, već i afekciona vrednost (*pretium affectionis*).

U Konvenciji UNESCO-a u članu 1. se navodi da se kulturnim dobrima „smatraju sva dobra, religioznog ili svetovnog karaktera koje svaka država označi kao značajna za arheologiju, preistoriju, istoriju, književnost, umetnost ili nauku.“ U nastavku se zatim nabranjaju kategorije kulturnih dobara koje su predmet zaštite prema odredbama Konvencije, a koje su napred citirane. Konvencija UNIDROIT-a u članu 2. sadrži definiciju kulturnog dobra koja je identična onoj koju sadrži Konvencija UNESCO-a, s tim što se nabranjanja kulturnih dobara navode u Dodatku uz Konvenciju³³. U Konvenciji (član 2) se kaže da su „kulturna dobra ona koje su na religioznoj ili svetovnoj

³² U Direktivi se navodi „procena o tome da li su ispunjeni uslovi koji se odnose na finansijsku vrednost mora se izvršiti kada je zatražen povraćaj.“ Finansijska vrednost, navodi se dalje, je „ona koju dobro ima u državi od koje se potražuje.“ „Kao datum konverzije vrednosti izražene u ecu valuti u nacionalne valute određuje se 1. januar 1993. godine.“

³³ Kao što je napred navedeno, u dodatku se citira (kao i u Konvenciji UNESCO) 11 vrsta kulturnih dobara koji se štite odredbama Konvencije.

osnovi od značaja za arheologiju, preistoriju, istoriju, književnost, umetnost ili nauku.“ Kada se uporede napred navedene dve definicije koje sadrže pomenute Konvencije može se primetiti da se u Konvenciji UNESCO-a nalazi rečenica prema kojoj se kulturnim dobrima smatraju ona „koje svaka država označi kao značajna za arheologiju ...“. Ova rečenica je ispuštena (namerno) iz Konvencije UNIDROIT-a, čime je ona dobila u pogledu obima primene, ali time nisu rešeni i problemi koji će se javljati u vezi sa određivanjem da li je neko dobro „kulturno“ u smislu Konvencije koju bi trebalo primeniti. Pojedini autori smatraju da je izostavljanje pomenute rečenice iz Konvencije UNIDROIT-a vrlo značajno jer se time smisao i duh (*l'esprit*) ove dve konvencije bitno razlikuju³⁴.

Postoje mišljenja da je definicija kulturnog dobra koju sadrži Konvencija UNIDROIT suviše široka, što će otežati i staviti pred dilemu mnoge koji budu smatrali da bi trebalo da traže povraćaj ukradenog kulturnog dobra. Kako će, pitaju se neki autori,³⁵ holandski ljubitelj umetnosti znati da li je ogrlica iz Zambije kulturno dobro. Njemu bi bilo potrebno da zna da li je ogrlica, na primer, deo nekog arheološkog nalazišta, da li je stara više od 100 godina, da li je od značaja za preistoriju, istoriju ili umetnost Zambije. Drugim rečima, ovo znači da bi potencijalni kupac, pre nego što se odluči da kupi ogrlicu, morao da angažuje stručnjaka koji bi mu dao odgovor na sva ova pitanja, što sve zahteva i vreme i novac, a kupcu ne garantuje da će kupljenu stvar ipak jednog dana morati da vrati. Sve to može da dovede do nesigurnosti koju bi međunarodne konvencije morale da otklone a one to, izgleda, nisu bile u stanju.

3.2. Obim primene

Prema članu 3. Konvencije UNESCO-a „smatraju se nedozvoljenim uvoz, izvoz i prenos svojine kulturnih dobara izvršeni protivno odredbama koje su donele države članice na osnovu ove Konvencije.“ Mnogima je ova formula-cija izgledala previše široka, pa je isticano da im ona može da donese mnoge neprijatnosti. Da bi se nekako obezbedila i izbegla oštre kritike vlasnika kulturnih dobara koji su naročito bili pogođeni formulacijom čl. 3. Konvencije, Amerika je insistirala na usvajanju čl. 7. i 9. Konvencije. Neke države u koji-

³⁴ G. Droz, *La convention d'UNIDROIT sur le retour international des biens culturels volés ou illicitement exportés* (Rome, 24 juin 1995); *Revue critique de droit international privé*, 1997, 86, 2, p. 250.

³⁵ M. S. van Gaalen and A. J. Verheij, *The Consequences for the Netherlands of the UNIDROIT Convention on the International Return of Stolen or Illegally Exported Cultural Objects*; *Juristenblad*, 1997, 5, pp. 1-24.

ma postoji veliko tržište kulturnim dobrima nisu postale članice Konvencije UNESCO-a. Ovaj stav je bio posledica njihovog shvatanja da je formulacija čl. 3. Konvencije previše široka i da ugrožava mir vlasnika takvih dobara, pa se kako UNESCO, tako i ICOM (Međunarodni savet muzeja) zalagao da se ovome stane na put. Stav koji je sve više postajao vladajući zahtevao je da se sva kulturna dobra kupljena od nevlasnika moraju da vrate. Ovaj stav našao je svoj odraz u formulaciji čl. 3 (1) Konvencije UNIDROIT-a, po kome „držalac kulturnog dobra koje je ukradeno dužan je da ga vrati.“

Godine 1995. mišljenja su se razlikovala. U nekim zemljama postojala je spremnost da se prihvati primena propisa javnopravnog karaktera. Iako su zemlje „tržišta kulturnih dobara“ istakle da one nisu spremne da primene zabranu svakog izvoza, one su se ipak izjasnile da bi bile voljne da razmotre slučajeve vraćanja ukradenih kulturnih dobara koja predstavljaju ozbiljan deo kulturnog nasleđa određene zemlje. Član 3. Konvencije UNESCO-a dugo je predstavljao problem za mnoge zemlje koje su bile uzdržane u pogledu nje-ratifikacije. Time se objašnjava oklevanje i kasno ratifikovanje Konvencije UNESCO-a. U toj grupi našle su se Velika Britanija, Švajcarska i Nemačka. Koliki su otpori postojali najbolje pokazuje činjenica da je Francuska Konvenciju ratifikovala tek početkom 1997. godine³⁶. Za vreme zasedanja ekspertske grupe UNIDROIT-a, koja se bavila izradom nacrtu Konvencije, Savet Evropskih ekonomskih zajednica je usvojio Direktivu o povraćaju kulturnih dobara protivpravno premeštenih sa teritorije jedne države članice.

3.3. Obaveza vraćanja ukradenog kulturnog dobra

Za razliku od stava izraženog u Konvenciji UNESCO-a, stvari su se polako okretale u korist stava koji je prihvatila Konvencija UNIDROIT-a, jer su držaoci kupljenih ukradenih ili protivpravno izvezenih kulturnih dobara počeli da se osećaju nesigurno. Sve više je bilo onih koji su se zalagali za stav prema kome bi se kupljena kulturna dobra od nevlasnika morala da vrate njihovim legitimnim vlasnicima. Novo viđenje ovog problema koje je više nego ranije u centar stavilo zaštitu originalnog vlasnika kulturnog dobra, doprinelo je da se u Konvenciji UNIDROIT-a, kao osnovni princip i kao uvodni stav u odredbe člana 3. Konvencije bez većih teškoća formuliše i prihvati napred navedeno pravilo o obavezi držaoca ukradenog kulturnog dobra da ga vrati. Iako je načelo prihvaćeno od strane najvećeg broja država (naročito izvoznica kulturnih dobara), države uvoznice kulturnih dobara su, takođe, taj stav (istina nevoljno) prihvatile istovremeno se zalažući da se formulišu dodatni uslovi koji bi unekoliko suzili domašaj st. 1. člana 3. Konvencije. Kad je reč o obave-

³⁶ Journal Officiel, 3. maj 1997, p. 6680.

zi vraćanja protivpravno izvezenog kulturnog dobra, posle dosta pregovora i ubeđivanja formulisane su odredbe po kojima obaveza postoji ukoliko država koja postavlja zahtev podnese dodatne dokaze.

Konvencijom UNIDROIT-a se reguliše kako krađa, tako i protivpravni izvoz kulturnih dobara, što je logično dovelo do toga da ta Konvencija sadrži mnogo širu definiciju „kulturnog dobra“ od one koju poznaje Konvencija UNESCO-a. Ostaje da se vidi kako će države tumačiti čl. 3. te Konvencije, a može se pretpostaviti da će ta tumačenja da se razlikuju, što može da dovede do pravne nesigurnosti u ovoj oblasti. Otpori tako široko formulisanim odredbama izraženi su ne samo u toku rada na izradi nacрта Konvencije, već i na diplomatskoj konferenciji prilikom konačnog usvajanja Konvencije. S tim u vezi iznošena su mišljenja da će te odredbe svaka država da tumači na način koji njoj odgovara, što svakako nije dobro. SAD su na Konferenciji u Rimu istakle da će član 3. tumačiti samo u skladu sa članom 7(b) te Konvencije³⁷.

O svim ovim (delikatnim) pitanjima vođena je duga diskusija u okviru UNIDROIT-a i najzad je usvojena odredba čl. 5(3) Konvencije po kojoj obaveza vraćanja protivpravno izvezenog kulturnog dobra postoji ukoliko država koja postavlja zahtev dokaže da je njegovo odnošenje „značajno ugrozilo jedan ili više interesa“ koji se odnose na:

- a) materijalnu zaštitu dobra ili njegove sadržine;
- b) integritet jednog kompleksnog dobra;
- c) očuvanje informacija, naročito onih koje su od naučnog ili istorijskog značaja;
- d) tradicionalno ili ritualno korišćenje dobra od strane autohtone ili plemenske zajednice.

3.4. Iskopavanje kulturnih dobara

Jedan od problema koji se javio kako za vreme usvajanja Konvencije UNESCO-a, tako i Konvencije UNIDROIT-a, odnosio se na tajna iskopavanja kulturnih objekata. U članu 9. Konvencije UNESCO-a navodi se da „svaka država članica ove konvencije čija je kulturna baština ugrožena usled arheoloških ili etnoloških pljački, može da se obrati državama na koje se to odnosi.“ S ovim u vezi postavilo se pitanje da li tajno iskopavanje i iznošenje arheoloških ili etnoloških predmeta predstavlja „krađu“ i da li za takvo iznošenje važe ista pravila kao i za druga kulturna dobra. Ako je u pogledu tumačenja odgovarajućih odredbi Konvencije UNESCO-a u tom pogledu bilo dilema, Konvencija UNIDROIT-a u stavu 2. člana 3. jasno ističe da će se „u smislu

³⁷ Prema članu 7(b) odredbe Konvencije neće se primeniti u slučaju „kada je dobro izvezeno za vreme života lica koje ga je stvorilo ili u roku od 50 godina posle smrti takvog lica.“

ove Konvencije kulturno dobro koje je protivpravno iskopano ili legalno iskopano ali protivpravno zadržano, smatrati kao ukradeno, ako je to u skladu sa pravom države u kojoj je iskopavanje izvršeno.“ Dokazivanje da li je neki arheološki predmet tajno iskopan može da bude teško, ali je sigurno lako dokazati da li je protivpravno izvezen (na primer na osnovu proste činjenice da nije zatražena dozvola za izvoz).

3.5. *Savesni držalac*

Napred je bilo reći o tome da se u pogledu zaštite savesnog držaoca kupljenog kulturnog dobra *common law* i *civil law* veoma razlikuju. Pre usvajanja Konvencije UNIDROIT-a jedini način da originalni vlasnik dođe do svog ukradenog dobra bio je da ga ponovo otkupi. U takvoj situaciji opljačkani vlasnik ne samo što nije bio siguran da će ubediti novog „vlasnika“ da mu njegovo kulturno dobro proda, nego je imao i izuzetno lošu pregovaračku poziciju. Bilo je sve jasnije da takva situacija nikome ne odgovara i da je sazrelo vreme da se ona i pravno izmeni u korist originalnog vlasnika.

Prilikom rada na izradi Konvencije UNIDROIT-a od samog početka pokazale su se sve teškoće premošćavanja razlika koje postoje u raznim pravnim sistemima. Posle dosta napornog rada i pokušaja stručnjaka od izuzetnog profesionalnog integriteta i autoriteta u ovoj oblasti (L. Prott, P. Lalive) da se prihvati kompromis, postalo je očigledno da se pravično rešenje može naći samo slabljenjem isključivog oslanjanja na pravilo da niko ne može na drugoga preneti više prava nego što sam ima. Strogo sprovođenje ovog principa tražilo bi da kupac u svakom slučaju mora ispitivati da li prodavac-otudilac ima pravo koje prenosi. Time bi se, međutim, znatno otežao promet. Zato su u svim pravnim porecima tačno određeni slučajevi kada sticalac, na osnovu poverenja u poslovno poštenje, može steći pravo neposredno od lica koje stvarno to pravo nema. Kad je reč o sticanju kulturnih dobara isticano je da originalni vlasnik nije ništa učinio zbog čega bi bio kažnjen da mu bude oduzeto nešto što je njegovo. Na sličan način branjen je i stav da savesni držilac (pribavilac) ne bi trebalo da bude kažnjen, jer je kupio stvar (kulturni objekt) za koji nije znao da je ukraden. S druge strane, bilo je onih koji su smatrali da bi samo potpuna abolicija (*total abolition*) zaštite kupca i restitucije (povraćaj) bez bilo kakve naknade u svim slučajevima bila jedina i efikasna (*genuine and effective*) zaštita³⁸. U debati u vezi sa izradom nacрта

³⁸ *Means of Combating the Theft of and illegal Traffic in Works of Art in the Nine Countries of EEC*; Commission of the European Communities, Doc. XII/757/76-E, 1976, p. 114. Isto mišljenje zastupa i italijanski pravnik S. Rodota u studiji koju je izradio za Savet Evrope (*Explanatory Memorandum*), *The Art Trade*, 1988.

Konvencije UNIDROIT-a isticano je da ovo mišljenje nije novo, jer su o tome još početkom ovog veka pisali nemački pravници koji su se, inače, generalno zalagali za princip savesnosti³⁹.

Posle dugih diskusija i iznošenja argumenta za i protiv, prevagnulo je shvatanje u prilog potrebe da se usvoji princip o obavezi vraćanja ukradenog kulturnog dobra. S tim u vezi čulo se i mišljenje da vlasnik kulturnog dobra koje je od njega ukradeno često nema želju da bude oštećen – on jedino želi da mu njegovo dobro bude vraćeno. Jedinstvene osobine kulturnih objekata i njihova originalnost najčešće su razlozi što su oni tako atraktivni kako za kolekcionare, tako i za lopove, iz čega sledi zaključak da odredbe o finansijskoj kompenzaciji teško mogu da predstavljaju prepreku za protivpravne aktivnosti na ovom planu. Pa ipak, mnogi su smatrali da bi stav po kome bi držalac kulturnog dobra, koje je prethodno ukradeno pa zatim prodato, morao da ga vrati njegovom vlasniku, bez obzira što je prilikom pribavljanja bio savestan. S tim u vezi je istaknuto da ukoliko bi takav stav bez bilo kakvih ograničenja bio unet u Konvenciju UNIDROIT-a, to predstavljalo direktan napad na princip savesnosti, koji mnoge zemlje *civil law* sistema smatraju jednim od osnovnih načela svog prava koje omogućava slobodu trgovine.

Nema sumnje da se napred navedeni krajnje protivrečni i oprečni stavovi mogu valjano braniti (u članku su izneti samo neki od argumenata koji su u debati iznošeni). Sve, naravno, pod uslovom da se ne vodi računa o motivu zbog koga je bilo neophodno odstupiti od inače opšteprihvaćenog načela savesnosti. On je, svima je bilo jasno, ukazivao da se krađa kulturnog dobra može (efikasno) sprečiti jedino ako se odstupi od principa savesnosti. Konačno, u Konvenciju UNIDROIT-a se unosi i prihvata princip da se ukradeno kulturno dobro mora vratiti njegovom vlasniku. S druge strane, svesna teškoća koje bi nastupile kada bi se ovaj princip prihvatio bez izuzetaka, Konvencija je unela niz odredbi kojima se ovaj princip ublažava. S ovim u vezi u Konvenciji se predviđa (čl. 4) da će držalac⁴⁰ biti dužan da vrati kulturno dobro pod uslovom „da nije znao niti je razumno mogao znati da je dobro bilo ukradeno“ i da može „da dokaže da je primenio dužnu pažnju prilikom pribavljanja dobra.“ Prilikom utvrđivanja da li je držalac primenio odgova-

³⁹ J. Kohler, *Das Recht an Denkmälern und Altertum sfindern*, Deutsche Juristenzeitung, 1904, 9, S. 771-775 (citirano prema L. Protz, *op. cit.*, p. 63).

⁴⁰ Termin držalac (*possessor*) takođe je bio predmet dugih diskusija jer ga ne poznaje *common law* sistem. Umesto njega predlagan je termin nosilac (*holder*), fizički držalac (*physical possessor*), a najveći broj je smatrao da bi trebalo da se prihvati termin vlasnik (*owner*), što je, opet, bilo neprihvatljivo, ne samo zato što pojam „držaoca“ poznaju zemlje *civil law* sistema, već zbog toga što bi usvajanje termina vlasnika (novog pribavioca) unelo konfuziju. Na kraju je postignut *consensus* da se termin držalac zadrži kao opšti i nedefinisan pojam, pod pretpostavkom da je njegov smisao svima jasan.

rajuću pažnju, u st. 4. čl. 4. se navodi da će se uzeti „u obzir sve okolnosti pribavljanja (*all the circumstances of the acquisition*),⁴¹ uključujući i karakter strana, isplaćena cena, da li je držalac konsultovao razumno pristupačne registre ukradenih kulturnih dobara i sve druge relevantne informacije i dokumentaciju koja je razumno mogla da se pribavi kao i da li je držalac konsultovao dostupne ustanove ili preduzeo druge korake koje bi razumno lice preduzelo u istim okolnostima.“ U principu, vrsta ispitivanja koju treba da obavi potencijalni kupac kulturnog objekta, treba da zavisi i od vrste objekta koji se kupuje. Kad je reč o registrima na koje Konvencija upućuje, treba dodati da je vrlo mali broj ukradenih kulturnih objekata iz Afrike (na primer) unet u Registre ukradenih kulturnih objekata, a o tim krađama često nije obavešten ni INTERPOL.

Kao što se može zaključiti, Konvencija UNIDROIT-a (u čl. 4) sadrži niz primera kako će se ceniti „odgovarajuća pažnja“ držaoca. Ti primeri su najvećim delom subjektivne prirode, ali ima i objektivnih, kao što su, na primer, cena i konsultovanje razumno pristupačnih registara⁴² ukradenih kulturnih dobara. Formulacija kojom se završava čl. 4. dopušta sudiji da proceni da li je držalac „preduzeo druge korake koje bi razumno lice preduzelo u istim okolnostima.“ Ova formulacija svakako može i da se zloupotrebi, ali je malo verovatno da bi to mogao da učini sudija od integriteta i visoke profesionalne odgovornosti.

U vezi sa prihvaćenim osnovnim principom o obavezi vraćanja kupljenog ukradenog kulturnog dobra, značajno je istaći da se u tekstu Konvencije nigde ne spominje pojam savesnosti (*bona fide*). To, čak, nije bilo spomenuto ni u prednacrtnu nacrtu jer se, opravdano, pošlo od pretpostavke da se ovaj pojam različito tumači u raznim pravima i da ga zbog toga treba izbeći. Pažnja (*diligence*), s druge strane, pojam je koji se lakše može utvrditi pa je od samog početka zauzet stav da taj termin bolje odgovara ciljevima koje su redaktori Konvencije UNIDROIT želeli da postignu. Treba, međutim, primetiti da su u pogledu definisanja pažnje u obzir uzeti elementi *common law* sistema što je naročito očevidno iz formulacije kojom se upućuje na „razumno lice“

⁴¹ Iako naizgled nejasan, ovaj termin bi trebalo tumačiti (navodi se u dokumentaciji UNIDROIT-a) tako što bi se uzele u obzir činjenice kao što su neobična mesta prodaje (aerodrom, luka i sl.) ili vreme prodaje. Brzina kojom se insistira na obavljanju transakcije, takođe, može da izazove sumnju u integritet prodavca. Itd.

⁴² Kad je reč o registrima ukradenih kulturnih dobara, treba istaći da je to značajan pokazatelj koji bi trebalo lako da se koristi, pogotovu u sadašnjim uslovima razvijenih elektronskih komunikacija. Međutim, postavlja se pitanje da li sve zemlje vode takve registre, da li su spremne da ih stave na uvid i kako će novi vlasnik kulturnog objekta znati pravo stanje ako je dobro koje je kupio promenilo u međuvremenu nekoliko vlasnika.

(*reasonable person*) što je nedovoljno poznato drugim pravnim sistemima. Treba podsetiti da su zemlje *common law* sistema (naročito SAD i UK) još od 1964. (kada su usvojeni haški Jednoobrazni zakoni o međunarodnoj prodaji telesnih pokretnih stvari), a naročito od 1980. (kada je usvojena Konvencija o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe) uspele da svoja shvatanja o pažnji i savesnosti unesu u međunarodne unifikacije privatnopravne prirode, bez obzira na otpore koje su u tom pogledu pokazivale zemlje (naročito Francuska) kojima su ti pojmovi strani.

Pored pažnje koju treba da dokaže držalac (znači teret dokazivanja je na njemu, a ne na strani koja postavlja zahtev za povraćajem), navođenje konkretnih primera za procenu pažnje će svakako olakšati sudovima da se uvere da li je držalac prilikom kupovine jednog kulturnog dobra zaista pokazao potrebnu pažnju (*due diligence*).

U vezi sa razmatranjem ove problematike, potrebno je, takođe, istaći da su redaktori Konvencije napravili razliku između „krađe“ i „protivpravnog izvoza“ kulturnog dobra. U čl. 1(b) protivpravni izvoz se definiše kao premeštanje (kulturnih dobara) sa teritorije države ugovornice, „kršenjem njenog prava⁴³ kojim se reguliše izvoz kulturnih dobara u cilju zaštite njene kulturne baštine.“ Pažnja autora je, međutim, usmerena prevashodno na pitanje krađe i elemente kojima se omogućava da se ukradeni kulturni objekt vrati svom originalnom vlasniku. U tom pogledu naročita pažnja je poklonjena analizi pojma „pažnje“ koji predstavlja osnovni kriterijum ne samo za vraćanje ukradenog kulturnog dobra, već i za obeštećenje savesnog pribavioca. Nema sumnje da je taj termin subjektivne prirode, ali u kombinaciji sa objektivnim (koji su dati u Konvenciji UNIDROIT-a) može da pomogne sudiji da donese pravičnu odluku. Drugim rečima, tumačenje ovog termina zavisice i od sudije koji treba da ga primeni, a on će se (prirodno) oslanjati na svoj pravni sistem, što znači da će u dužem vremenskom periodu postojati razlike u vezi sa rešavanjem slučajeva vraćanja ukradenih i protivpravno prodatih kulturnih dobara. Pa ipak, za očekivati je da će Konvencija UNIDROIT delovati i preventivno, odnosno da će skrenuti pažnju pribaviocima na potrebu da prilikom kupovine kulturnih objekata pokažu potrebnu pažnju, jer im se u suprotnom može desiti da će jednog dana kupljeno delo morati da vrate.

⁴³ Šta se sve podrazumeva pod „pravom države kojim se reguliše izvoz kulturnih dobara“ nije jasno, odnosno sigurno je da taj pojam obuhvata širok spektar različitih zakona i propisa kojim se u jednoj državi reguliše izvoz kulturnih dobara. Prilikom debate o ovom pitanju postavljeno je i pitanje da li se pod „pravom države“ u kontekstu Konvencije podrazumevaju i carinski propisi koji su često relevantni za zaštitu kulturne baštine.

3.6. Pravična naknada savesnog držaoca u slučaju prodaje ukradenog kulturnog dobra

Savesni držalac, od koga se zahteva da vrati kupljeno ukradeno kulturno dobro, ima pravo (shodno članu 4. Konvencije UNIDROIT) na pravičnu naknadu⁴⁴. Ova odredba (kao i mnoge druge, uostalom) izazvala je duge diskusije. Prvobitni nacrt ukazivao je „na cenu koja je plaćena ... ili iznos koji odgovara stvarnoj vrednosti dobra u mestu u kome se nalazi“, ali je ovaj predlog, kao što je već rečeno, odbijen. Pa ipak, na isplaćenu cenu, kao parametar za određivanje pravične naknade redaktori nacрта su se stalno vraćali. Predlagane su razne varijante da bi se došlo do zaključka da je pojam „pravične naknade“ najbolji, pa je taj termin prihvaćen i u konačnoj verziji Konvencije⁴⁵. Konvencija UNESCO-a predviđa (čl. 7) da će država molilja „da isplati pravičnu naknadu dobronamernom kupcu ili legalnom vlasniku“ kulturnog dobra.

Zemlje u razvoju (izvoznice kulturnih dobara) su isticale da „pravična naknada“ koju će one morati da plate za kulturna dobra čiji povraćaj zahtevaju, može da bude težak finansijski teret koji one neće biti u stanju da podnesu. S tim u vezi izneti su predlozi da je potrebno stvaranje posebnog Fonda⁴⁶ iz koga bi se finansirala naknada za slučaj da zemlja koja postavlja zahtev nije u stanju da to učini.

Na pitanje ko je dužan da plati pravičnu naknadu savesnom pribaviocu, u stavu 2. člana 4. Konvencije se navodi da je to „lice koje je prenelo kulturno dobro držaocu ili bilo koji raniji prenosilac.“ Ovo znači da se naknada neće zahtevati od originalnog vlasnika, a u debati o ovom pitanju ukazano je i na mogućnost da se naknada obezbedi preko sponzora ili na drugi način.

⁴⁴ Francuski i engleski tekst se na ovom mestu razlikuju. Dok se u francuskom tekstu ističe da savesni držalac ima pravo na „*une indemnité equitable*“, engleski tekst koristi termin po kome ta naknada treba da bude pravična i razumna (*fair and reasonable compensation*).

⁴⁵ Iako je većina smatrala da je taj termin univerzalno prihvaćen i poznat najvećem broju pravnih sistema u svetu, i da su mišljenja i tumačenja slična kako u teoriji tako i u praksi, jedan deo učesnika u debati u vezi sa ovim principom isticao je da on može lako da se zloupotrebi, da može da predstavlja „nacionalizaciju“ kulturnog dobra i da isplaćeni iznos može da bude neuporedivo manji od njegove stvarne vrednosti.

⁴⁶ U vezi sa osnivanjem ovakvog Fonda, mišljenja su bila vrlo oprečna, a pre svega nije bilo jasno koji troškovi bi se iz Fonda finansirali. Neki elementi troškova, isticano je, mogu lako da se utvrde (osiguranje, prevoz, reinstaliranje, na primer), ali advokatski i slični troškovi mogu da budu astronomski, a mogu lako i da se zloupotrebe. Pa ipak, smatralo se da bi osnivanjem takvog Fonda zemlje u razvoju bile podstaknute da izvrše obeštećenje, što bi omogućilo svestraniju primenu Konvencije. Na kraju je predloženo da se u okviru UNESCO-a osnuje jedna posebna međudržavna komisija koja bi se ovim pitanjem detaljnije pozabavila.

3.7. Prava savesnog držaoca u slučaju protivpravnog izvoza kulturnog dobra

Kad je reč o zahtevu za vraćanje protivpravno izvezenog kulturnog dobra, situacija držaoca je nešto povoljnija, što je logično jer između krađe i protivpravnog izvoza – naročito na planu morala – postoje značajne razlike, na koje je ukazivano od samog početka rada na izradi Konvencije UNIDROIT-a. U čl. 6. Konvencije UNIDROIT-a, s ovim u vezi se navodi da držalac kulturnog dobra koga je pribavio „posle njegovog protivpravnog izvoza“ ima pravo: a) na pravičnu naknadu; b) pravo da zadrži svojinu na kulturnom dobru ili c) da svojinu na kulturnom dobru prenese (uz naknadu ili bez naknade) na lice po njegovom izboru koje boravi u državi koja postavlja zahtev, pod uslovom da se „obezbede potrebne garancije.“ Kriterijum komercijalne vrednosti kulturnog dobra u slučaju protivpravnog izvoza nije bio iste težine kao u slučaju ukradenog kulturnog dobra. Zbog toga se smatralo da bi pažnju trebalo usmeriti na značaj takvog kulturnog dobra za kulturnu baštinu države iz koje je protivpravno izvezeno. Ovo mišljenje je prihvaćeno i sadržano u odredbama Konvencije kojim se insistira da je potrebno da država koja postavlja zahtev podnese dokaze da je uklanjanje dobra sa njene teritorije značajno ugrozilo jedan ili više sledećih interesa: „a) materijalnu zaštitu dobra ili njegove sadržine; b) integritet jednog kompleksnog dobra; c) očuvanje informacija naročito onih koje su od naučnog ili istorijskog značaja; i d) tradicionalno ili ritualno korišćenje dobra od strane autohtone ili plemenske zajednice.“⁴⁷ Posebno je istaknuto opšte pravilo prema kome država koja postavlja zahtev treba da dokaže da je za nju „dobro od naročite kulturne važnosti.“ U vezi sa poslednje pomenutim dokazom, isticano je da država izvoznica može bilo koje kulturno dobro da proglasi da je za nju od „naročite važnosti.“ Bilo je, zbog toga, predloga da se umesto „naročite“ (*significant, significative*), kao kriterijum prihvati „izuzetna“ (*outstanding*) važnost, ali se na samoj konferenciji od toga odustalo i konačno je prihvaćen termin da kulturno dobro, čije se vraćanje zahteva, treba da bude od „naročite važnosti“ za državu iz koje je protivpravno izvezeno.

⁴⁷ Iako se u Komentaruz Konvenciju UNIDROIT-a detaljno objašnjava svaki od ovih dodatnih uslova, možda bi bilo značajno ukazati na tumačenje koje se daje uslovu prema kome država koja postavlja zahtev treba, između ostalog, da dokaže da je uklanjanje dobra sa njene teritorije ugrozilo „tradicionalno ili ritualno korišćenje dobra od strane autohtone ili plemenske zajednice.“ S ovim u vezi u Komentaruz se navodi da su neke zemlje (naročito zemlje u razvoju) isticale da u nekim zajednicama parče tekstila, drveta, kamena ili maske mogu da predstavljaju svetinju jer se smatra da ti predmeti čuvaju duše predaka. Takvi predmeti ne moraju da imaju bilo kakvu novčanu (finansijsku) vrednost, ali su oni od neprocenjive vrednosti za takve zajednice.

Da bi držalac kulturnog dobra koje je pribavio posle njegovog protivpravnog izvoza imao pravo na „pravičnu naknadu“, od njega se traži da podnese dokaze da u vreme pribavljanja „nije znao niti je razumno mogao znati da je dobro protivpravno izvezeno.“ Kao što se može uočiti, ovim odredbama se ne ukazuje na „dužnu pažnju“ držaoca, ali je sasvim izvesno da će se prilikom tumačenja odredbi Konvencije o tome da li je držalac „znao ili je razumno mogao znati“ uzeti u obzir i pravila koja važe za princip pažnje.

U pogledu određivanja „pravične naknade“ *mutatis mutandis* važe pravila o kojima je bilo reči prilikom analize obaveze vraćanja ukradenog kulturnog dobra. Kad je reč o utvrđivanju da li je držalac znao ili je razumno mogao da zna da je kulturno dobro protivpravno izvezeno, u Konvenciji UNIDROIT-a se navodi (čl. 6) da će se voditi računa „o okolnostima pribavljanja, uključujući nepostojanje izvoznog sertifikata koji se zahteva na osnovu propisa države koja postavlja zahtev.“ Da bi umesto „pravične naknade“, držalac morao da se koristi drugim pravima koja su napred pomenuta, potrebno je da o tome postigne saglasnost sa državom koja postavlja zahtev.

Prema Direktivi EEZ (čl. 9) kada je naređeno vraćanje kulturnog dobra nadležni sud u državi od koje se potražuje određiće posedniku (licu koje poseduje kulturno dobro) „naknadu koju, zavisno od okolnosti bude smatrao pravičnom pod uslovom da se uveri da je posednik primenio posebnu pažnju prilikom pribavljanja doba.“ U istom članu se dalje navodi da se na teret dokazivanja primenjuju odredbe propisa države od koje se potražuje, a da je država koja potražuje dužna „da isplati pomenutu naknadu posle povraćaja dobra.“ Od značaja je navesti da se u Direktivi navodi (čl. 11) da isplata pravične naknade i troškova neće uticati na pravo države koja potražuje da „podigne tužbu da bi naknadila ove iznose od lica koja su odgovorna za protivpravno premeštanje kulturnog dobra sa njene teritorije.“ Kad je reč o svojini kulturnog dobra, Direktiva predviđa da će se na to pitanje „primeniti propisi države koja potražuje.“

4. Uslovi procesnopravne prirode za vraćanje kulturnih dobara

4.1. Rokovi u kojima se može podneti zahtev

Rokovi zastarelosti i određivanje njihove dužine bili su jedno od „težih“ pitanja i kompromis u tom pogledu jedva da je mogao da se postigne. Svaka država, naime, insistirala je na rokovima koje poznaje njeno pravo pa se zahtev u pogledu dužine kretao u rasponu od 3 do 30 godina. S ovim u vezi treba reći da su se zemlje izvoznice zalagale da taj rok bude što duži, dok su njima nasuprot zemlje uvoznice kulturnih dobara bile za predlog da se taj rok skra-

ti. Njihov argument je bio da se kraćim rokovima u tom pogledu doprinosi pravnoj sigurnosti, jer bi u suprotnom zahtevi mogli da se postavljaju u bilo koje vreme. Te zemlje su, takođe, tvrdile da je protekom dugog roka teško dokazivati pravo svojine, jer je moguće da se dokumenti izgube, da nema svedoka, itd. Konvencija UNESCO-a ne sadrži rokove zastarelosti, a prilikom izrade nacрта Konvencije UNIDROIT-a mišljenja su bila jako podeljena. Posle dugih diskusija, preovladalo je mišljenje da treba predložiti jedan opšti rok od tri godine, što je Konvencija UNIDROIT-a i prihvatila (čl. 3), s tim što se ističe da se rok računa od „trenutka kada je podnosilac zahteva znao za lokaciju kulturnog dobra i identitet držaoca“,⁴⁸ a u svakom drugom slučaju „u roku od 50 godina od trenutka krađe“. Rok od 50 godina, međutim, neće se primeniti za restituciju kulturnog dobra „koje čini integralni deo jednog identifikovanog spomenika ili arheološkog nalazišta“. Za ovakva kulturna dobra važi samo rok od 3 godine, što je i posebno formulisano u čl. 3. Konvencije UNIDROIT-a.

Napred pomenuti rokovi zastarelosti dopunjeni su odredbama (sadržanim u st. 5. čl. 3) Konvencije, prema kojima „svaka država ugovornica može izjaviti da se na zahtev odnosi zastarni rok od 75 godina ili neki drugi duži rok koji je predviđen njenim pravom.“⁴⁹

Kao što se vidi, u pogledu zastarelosti Konvencija ima tri vrste rokova: 3, 50 i 75 godina, koji se primenjuju zavisno od uslova koji su predviđeni članom 3. Konvencije. Sve to pokazuje složenost ovog pitanja i njegovu osetljivost jer te odredbe nisu formalnopravne prirode, već iza njih stoje vrlo značajni politički i drugi interesi zemlje u pitanju.

Direktiva EEZ predviđa (čl. 7) nešto drugačiju dužinu rokova koji se traže za povraćaj. Tako se navodi da se postupci za povraćaj koji su predviđeni Direktivom „mogu da pokrenu istekom roka od jedne godine pošto je država članica koja potražuje došla do saznanja o lokaciji kulturnog dobra i o identitetu posednika ili držaoca. Takvi postupci, nastavlja se dalje, u svakom slučaju ne mogu da se pokrenu istekom roka od 30 godina pošto je dobro protivpravno premešteno sa teritorije države članice koja potražuje. Međutim, u slučaju kulturnih dobara koja predstavljaju deo javne zbirke i crkvenih dobara u državi članici, „za postupke povraćaja važiće rokovi zastarelosti od

⁴⁸ U vezi s ovim postavilo se pitanje da li ova dva uslova treba uzeti kumulativno ili alternativno. Zauzet je stav da treba da se ispune oba uslova, jer kako ističe jedan autor (D. Droz, *op. cit.*, p. 262) podnosilac zahteva može da sazna ko je držalac, ali ovaj može lako i brzo da zametne trag kulturnom dobru (da ga sakrije), što bi onemogućilo postupak za vraćanje kulturnog dobra.

⁴⁹ Ovom rezervom su se koristile Holandija (prilikom potpisivanja) i Kina prilikom pristupanja Konvenciji UNIDROIT-a 7. maja 1997. godine.

75 godina, izuzev država članica u kojima postupci nisu podvrgnuti rokovima zastarelosti ili u slučaju bilateralnih sporazuma između država članica koje su svojim zakonodavstvom predvidele rokove duže od 75 godina“. Zanimljivo je istaći da se Direktivom predviđa da se postupci za povraćaj „ne mogu da pokrenu ukoliko premeštanje sa domaće teritorije države članice koja potražuje nije više protivpravno u vreme kada su postupci pokrenuti.“

Kao što je već više puta podvučeno Evropska ekonomska zajednica je imala nešto drugačiji pristup ovom pitanju jer se odredbe Direktive odnose na regionalnu organizaciju (EEZ), ali su ipak ti propisi bili od značaja prilikom odluke o rokovima koje je usvojila Konvencija UNIDROIT-a.

U vezi sa uslovima procesnopravne prirode za vraćanje kulturnih dobara, na kraju treba istaći da nijedna od pomenutih konvencija odnosno međunarodnih propisa ne predviđa retroaktivnost, što znači da se odredbe pomenutih međunarodnih propisa ne primenjuju na slučajeve koji su se desili pre nego što je određeni propis stupio na snagu. Kako je ovo uobičajeno pravilo međunarodnog prava, niko nije smatrao da se ovo pravilo treba da unosi u bilo koji tekst kojim se reguliše pitanje vraćanja kulturnih dobara.

4.2. Organi nadležni za rešavanje spornih slučajeva

Prema Konvenciji UNIDROIT-a zahtev za povraćaj kulturnog dobra može se podneti „sudovima ili drugim nadležnim organima države ugovornice u kojoj se kulturno dobro nalazi, kao i sudovima ili drugim nadležnim organima koji su inače nadležni na osnovu propisa na snazi države ugovornice.“⁵⁰ Ovo znači da se privatni vlasnik može da koristi uobičajenim kanalima u zemlji u kojoj se dobro nalazi da bi pribavilo naredbu suda da mu se kulturni objekt vrati. Prema Konvenciji UNESCO-a (čl. 7) postupak za vraćanje kulturnog dobra pokreće država porekla (*the State party of origin*) i taj zahtev se drugoj državi dostavlja „diplomatskim putem“. Dalje se navodi da je država molilja dužna „da o svom trošku podnese i sve potrebne dokaze koji opravdavaju zahtev za zaplenu i povraćaj“. Direktiva EEZ koja se, kao što je rečeno, primenjuje samo na države članice, predviđa (čl. 6) da je centralna vlast države članice koja potražuje dužna da bez odlaganja obavesti centralnu vlast države članice od koje se potražuje „da su pokrenuti postupci sa ciljem povraćaja dobra u pitanju“. Ova druga je dužna da o pomenutom zahtevu obavesti centralne vlasti drugih država članica.

⁵⁰ Prilikom pristupanja Konvenciji UNIDROIT-a, Kina se koristila i ovom rezervom, odnosno u toj zemlji, u kojoj postoji izuzetan interes za kulturna dobra, postoje posebni organi koji rešavaju sporove vezane za kulturna dobra.

4.3. *Privremene mere*

Konvencija predviđa (čl. 8) da se „mere privremene ili konzervatorske prirode predviđene na osnovu propisa države ugovornice u kojoj se dobro nalazi mogu preduzeti čak i kad je zahtev za restituciju ili povraćaj dobra podnet sudovima ili drugim nadležnim organima druge države ugovornice“. Ovim odredbama se obezbeđuje bezbednost kulturnog objekta, njegov eventualni dalji izvoz, nestanak ili čak oštećenje ili uništenje ako se s njim ne postupa na stručan način. U Konvenciji se ne pominje ko će snositi troškove u vezi sa privremenim ili konzervatorskim merama, što je verovatno prepušteno propisima zemlje u kojoj se takvo kulturno dobro nalazi.

IV. Načela o saradnji u vezi sa zaštitom i prenosom kulturnih dobara

Uvodne napomene

U okviru Udruženja (svetskog) za međunarodno pravo (*International Law Association – ILA*), čije je sedište u Londonu, postoje brojne komisije koje se bave različitim pitanjima međunarodnog prava, predlažući načine da se neke postojeće konvencije ili drugi jednoobrazni propisi dopune ili da se predloži izrada novih međunarodnih pravila. Jedna od takvih komisija je Komisija za pravo kulturne baštine (*Cultural Heritage Law*), čiji član je i autor ovog članka⁵¹. U toj Komisiji već dugi niz godina se raspravlja o najboljem načinu da se obezbedi briga i staranje o kulturnim dobrima, umesto da se i dalje podržavaju dva oštro suprotstavljena mišljenja prema kojima jedne države imaju rigidne propise o vraćanju kulturnih dobara koja su izvezena u druge države, dok se druge zalažu za umereniji stav po kome nije bitno gde se jedno kulturno dobro nalazi (nezavisno od njegovog porekla), već je značajno da je kulturno dobro zaštićeno i na taj način omogućeno širokoj javnosti da ima pristup takvom objektu. Ovaj drugi način, smatraju njegovi zastupnici, ima i šire kulturno-vaspitno dejstvo, nego u slučaju da kulturno dobro ostane usamljeno u nekom opskurnom mestu porekla u kome se često o njemu ne vodi briga (iz neznanja ili nedostatka sredstava).

Kako je o svim napred navedenim mišljenjima bilo reči povodom analize međunarodnih propisa kojima se ta materija reguliše, ovom prilikom treba ukazati na najnovija shvatanja izražena u Načelima o saradnji u zajedničkoj zaštiti i prenosu kulturnog materijala koja su usvojena u Torontu 2006. godine na redovnom zasedanju Udruženja za međunarodno pravo.

1. Sadržaj načela ILA

Načela ILA sadrže 10 principa koji se odnose na: definicije, zahteve i odgovore za prenos kulturnog materijala, alternative za prenos kulturnog materijala,

⁵¹ Pored J. Vilus (Srbija), ostali članovi Komisije za pravo kulturne baštine su iz sledećih država: Australije, Brazila, Danske, Francuske, Finske, Grčke, Kanade, Holandije, Indije, Italije, Izraela, Japana, Meksika, Nemačke, Novog Zelanda, Sjedinjenih Američkih Država i Velike Britanije.

kulturni materijal autohtonih naroda i kulturnih manjina, ljudske ostatke, registar kulturnog materijala, obaveštavanje o novonadenom kulturnom materijalu, razmatranje pregovora koji se odnose na zahteve, rešavanje sporova, kao i druga prava i obaveze. Kao što se može zaključiti, Načela koriste izraz „materijal“ (*materijal*), a ne „dobra“, „objekte“ ili neke druge izraze, smatrajući da je izraz „materijal“ od „šireg“ značaja za razmatranje ove problematike. Osnovni prilaz pitanjima zaštite i prenosa kulturnog materijala je dosta ublažen, ali u svakom slučaju predlaže neka rešenja koja su jako značajna za očuvanje i dobijanje informacija o kulturnim dobrima. Nema sumnje da je u tom pogledu načelo o registru kulturnog materijalu od prvorazrednog značaja za sve države koje su za ova pitanja zainteresovane.

2. Zahtevi i odgovori na zahteve za prenos kulturnog materijala

Prema Načelu 2. primaoci su dužni da se pobrinu i tačno identifikuju stranu koja zahteva transfer i njegov zakonski organ koji deluje u ime vlasnika, ako takav postoji. To može biti problematično u slučajevima kada autohtone grupe ili kulturne manjine smatraju da je takav materijal svojina lokalne zajednice. Primaoci, navodi se u obrazloženju Načela, treba da razumeju brigu i percepcije strane koja potražuje, u čije ime se zahtev postavlja. Kada postoji takvo razumevanje nema sumnje da će to olakšati uspešno rešavanje bilo kog zahteva. U suprotnom duhovni, ceremonijalni i drugi aspekti traženog kulturnog materijala neće moći da se razumeju ili uvažavaju odgovarajući način, naročito na međunarodnom planu. Pored potrebe razumevanja osnovnog zahteva za prenos kulturnog materijala, potrebno je anticipirati buduće probleme, naročito u slučaju kada predloženo pitanje koje se javlja u vezi sa zahtevom traži vreme da bi se rešilo.

Teret troškova povezan sa transferom kulturnog materijala može izazvati kontroverzne reakcije. Po pravilu, takve troškove bi trebalo da snosi strana koja je uspela da ostvari prenos, ali ostaje mogućnost i za druga tumačenja po kojima, na primer, strana koja potražuje nema dovoljna sredstva kao što je slučaj sa autohtonom (domorodačkom) populacijom u zemljama u razvoju.

2.1. Alternativna rešenja za prenos kulturnog materijala

Jedno od alternativnih rešenja za prenos kulturnog materijala, koje bi prema Načelima moglo da se uzme u obzir, je mogućnost da primalac postigne sporazum sa stranom koja potražuje o zadržavanju kulturnog materijala pod uslovom da takvo zadržavanje ispunji zahteve strane koja potražuje. Takav sporazum bi, između ostalog, trebalo da sadrži sledeće uslove: da osigura od-

govarajući pristup, izlaganje, konzervaciju i čuvanje materijala; kompromisno rešenje pre neposrednog prenosa mogle bi da budu i kratkoročne pozajmice kao i podela materijala odnosno davanje jednog dela materijala muzeju ili drugim institucijama, a drugi deo da se prenese strani koja potražuje. Bilateralni sporazum između SAD i Italije je ilustracija kako su se ove dve zemlje sporazumele da se jedan deo značajnih italijanskih antikviteta i drugog klasičnog kulturnog materijala izveze u SAD pod uslovom strogih izvoznih restrikcija⁵². Pored napred pomenuta dva uslova koja se nude kao alternativna za rešavanje prenosa kulturnog materijala, pominje se i potreba saradnje primaoca sa licem koje potražuje u stvaranju institucionalnih ili izlagačkih mogućnosti i obrazovnih programa ili pomoći prilikom pronalaženja mesta za koje se pretpostavlja da krije kulturni materijal sličan onome za koji se zahteva prenos. Takva saradnja bi bila naročito značajna u pogledu zaključivanja standardnih sporazuma koji bi poslužili kao odgovor na zahteve u pogledu prenosa kulturnog materijala.

2.2. Kulturni materijal autohtonih naroda i kulturnih manjina

Zahtev za prenos kulturnog materijala može da potiče od autohtonih naroda. Takvi zahtevi se obično odnose na kulturni materijal koji je izvezen za vreme kada su narodi koji ih postavljaju bili kolonije nekih imperatorskih sila (Velike Britanije, Nemačke, Španije, Portugalije, na primer), odnosno pre nego što su priznati kao samostalne države u nacionalnom i međunarodnom pravu. Ovu obavezu primalac mora da razmotri u dobroj veri (*in good faith*), čak i kada takav zahtev nije podržala vlada države na čijoj teritoriji se nalaze takve grupe naroda.

3. Registri kulturnog materijala

Kao što je napred rečeno, svakako da se najvažniji deo Načela ILA odnosi na Načelo 6. kojim se reguliše pitanje **registara kulturnog materijala**. Stvaranje inventara kulturnog materijala je urgentna potreba karakteristična i povezana sa zahtevima koji opravdavaju prenos kulturnog materijala. Nema sumnje da postojanje pouzdanih inventara može da se smatra kao minimalni preduslov za uspešno razrešenje zahteva u pogledu vraćanja kulturnog materijala. Nekad takvi inventari mogu da se zasnivaju na nacionalnim standardima ili na

⁵² U obrazloženju uz ILA Načela navodi se Sporazum između SAD i Italije koji se odnosi na nametanje strogih uvoznih restrikcija za kategorije arheološkog materijala koji predstavlja predklasični, klasični i imperatorski rimski period Italije. Sporazum je potpisan 2001, s tim što je 2006. godine produžen za sledećih pet godina.

kodeksima dobrih usluga. Prema savremenom shvatanju i praksi, inventari i rezimei izveštaja o inventarima treba da budu dostupni, kad god je to moguće, u elektronskom obliku. U Načelu 6. detaljno se navodi obaveza državnih muzeja i drugih institucija da preduzmu sve korake za osnivanje inventara i registara kulturnog materijala. Ističe se obaveza nacionalnih službi, koje su odgovorne za održavanje državnog registra, da svake treće godine ažurirane podatke dostavljaju Organizaciji Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu (UNESCO) u cilju omogućavanja pristupa.

Kad je reč o novootkrivenom kulturnom materijalu često se postavlja pitanje njegove odgovarajuće konzervacije, zaštite i čuvanja. Lica, grupe lica, muzeji i druge institucije su dužne da bez odlaganja obaveste odgovarajuće državne i lokalne vlasti kao i međunarodne institucije o svojim fondovima zajedno sa najpreciznijim podacima i opisom materijala, uključujući njegovo poreklo.

4. Pregovori i način rešavanja sporova koji se odnose na zahteve

Načela podvlače da je apsolutni uslov za uspešno pregovaranje savesnost u pogledu zahteva za prenosom kulturnog materijala (pregovori u dobroj veri). Ovo se odnosi kako na kulturni materijal, tako i „na ujedinjavanje rasutog kulturnog materijala, pristup kulturnom materijalu u državi koja ga potražuje, kao i zaštitu kulturnog materijala“. S ovim u vezi navodi se da su mnogi kulturni materijali izvezeni iz bivših kolonija u vraćeni u zemlje porekla.

Kad je reč o rešavanju sporova u vezi sa zahtevom za vraćanje kulturnog materijala ILA navode (Načelo 9) da su u slučaju postavljanja zahteva za vraćanje kulturnog materijala, strane u pitanju najpre dužne da učine sve da se spor reši na prijateljski način ili alternativnom odlukom o sporu (*alternative dispute resolution – ADR*) i da se kad god je to moguće izbegne rešavanje pred sudom. Ukoliko ni posle određenog vremena strane ne postignu sporazum, one ga mogu dostaviti tzv. dobrim uslugama (*good offices*). Mnogi muzeji i druge institucije imaju posebne ekspertske timove stručnjaka koji mogu pomoći da se ovi problemi uspešno reše. Moguće je zatražiti i pomoć UNESCO-a i to ne samo u pogledu konsultantskih usluga, već i u pogledu finansijske pomoći kada je ona neophodna da se spor uspešno reši. Strane mogu da ostave rok od četiri godine u kom periodu bi trebalo naći rešenje, ukoliko se isto ne postigne u kraćem roku.

U objašnjenju uz Načela se navodi da pravila sadržana u Načelima odražavaju postojeću praksu. Istaknuto je da stranama u sporu više odgovaraju pregovori umesto suđenja i iskustvo pokazuje da su se ti pregovori pokazali kao uspešni. Ova praksa je potvrdila da među onima koji su uključeni u re-

šavanje problema vezanih za zahteve o povraćaju kulturnih dobara postoji veliki stepen saosećanja za delikatna moralna i kulturna pitanja. Svrha Načela je, ističe se, da pospeši praksu pregovaranja kojom se uzimaju u obzir interesi zainteresovanih strana i isključuju značajni problemi koji se mogu pojaviti kada zahtev pokrene jedno lice ili grupa lica u jednoj državi protiv muzeja ili druge institucije u drugoj državi. Na ovaj način se u velikoj meri eliminišu pravne prednosti koje je do sada uživala strana koja je zahtevala povraćaj. Zajednički pristup u odnosu na zahteve na osnovu Načela ILA bi trebalo da vodi ka boljim, produktivnijim i uspešnijim odnosima između tužioca i vlasnika kulturnih dobara, zaključuje se u objašnjenjima uz Načela.

Treba istaći da Načela pokušavaju da izmene (ili bar ublaže) praksu koja je do danas postojala, a koja se po mišljenju mnogih stručnjaka za ovu problematiku, u velikoj meri pokazala kao neodgovarajuća, prevashodno zbog jakog otpora zemalja uvoznica kulturnih dobara. S druge strane, čak i kad je reč o prodaji robe, koja se ne smatra kulturnim dobrima, sve više se insistira na alternativnim načinima rešavanja kao što su konsultacije i koncilijacije, *ad hoc* ili institucionalne arbitraže. U ovoj osetljivoj i visoko stručnoj oblasti zaista je teško poverovati da bi sudovi mogli da pokažu onaj stepen poznavanja problematike kao što to imaju profesionalni krugovi i institucije. Pa ipak, mora se priznati da postoje mišljenja da se Načelima ide na ruku zemljama uvoznicama kulturnih dobara koje se teško odriču kulturnih dobara koje su uvezli u svoju zemlju i zaboravlja na interes koji za takva kulturna dobra imaju države i narodi iz kojih su takva dobra izvezena (često na sumnjiv način). Ostaje da se sačeka i vidi kako će ova Načela da se primenjuju, iako je svakako potrebno istaći njihov doprinos u rešavanju nekih značajnih pitanja, kao što su registri i inventari, korišćenje Interneta i drugih sofisticiranih elektronskih metoda da se dobiju odgovarajuće i pouzdane informacije o kulturnim dobrima za koje su, to se mora otvoreno reći, zainteresovane ne samo države na čijoj teritoriji se takva kulturna dobra nalaze ili arheološka dobra otkriju, već mnogo šira zajednica jer takva dobra (materijali) predstavljaju delo kulturne baštine čovečanstva.

Zaključne napomene

Interes za kulturna dobra postoji odavno, a posebni propisi o njihovoj zaštiti se donose tek početkom XX veka. Pažnja javnosti je u to vreme bila usmerena na zaštitu kulturnih dobara od agresivnog uništavanja za vreme ratnih sukoba, ali se taj interes kasnije proširio i na privatnopravnu zaštitu te vrste dobara. Uočeno je, naime, da zbog javnog interesa koji je prisutan kod prometa takvih dobara, odredbe ugovornog prava kojim se reguliše prodaja robe ne bi mogle da se adekvatno primene. Javni interes za kulturna dobra postoji zbog toga što upoznavanje kulturne baštine otkriva identitet naroda koji je živio i postojao na određenom lokalitetu. Kulturni objekt treba da je autentičan da bi kod gledaoca izazvao osećanje zadovoljstva. Često se javnosti izlažu kopije, ali su one za gledaoce od drugorazrednog značaja. Kulturni objekti iz prošlosti nam govore istinu o svom vremenu.

U vezi sa zaštitom kulturnih dobara za vreme ratnih sukoba kratko je ukazano na međunarodne propise od kojih je svakako najvažnija Haška konvencija za zaštitu kulturnih dobara u slučaju oružanih sukoba iz 1954, koja je usvojena pod pokroviteljstvom UNESCO-a, zajedno sa dva Protokola kojim se detaljnije regulišu neka pitanja sadržana u Konvenciji. Primena ovih konvencija se pokazala od posebnog značaja za vreme Drugog svetskog rata, kao što će verovatno da se primeni u slučaju nedavnih sukoba na Bliskom Istoku, jer postoje dokazi o uništavanju kulturnih spomenika koji su svedočili o drevnim civilizacijama (feničanskoj, helenskoj, rimskoj, vizantijskoj, islamskoj). Nema sumnje da će odredbe Haške konvencije i njenih Protokola da se primene i na uništavanje kulturnih objekata na tlu bivše Jugoslavije koji su posledica unutrašnjih ratnih sukoba koji su bili podstaknuti političkom, nacionalnom i verskom netrpeljivošću.

Kad je reč o privatnopravnoj zaštiti kulturnih objekata treba istaći da u svetu postoje dva oštro suprotstavljena stava. Jedan stav zastupaju zemlje iz kojih se izvoze kulturna dobra i te zemlje odlučno stoje na stanovištu da se takva dobra, naročito u slučaju krađe ili protivpravnog izvoza moraju da vrate u zemlju porekla. Ovo vraćanje se zahteva čak i u slučaju kada je kulturno dobro legalno prodato, ukoliko ono predstavlja izuzetan nacionalni značaj za kulturu i civilizaciju naroda u kome je nastalo. Nasuprot ovom shvatanju, zemlje uvoznice kulturnih dobara stoje na stanovištu da rigidne odredbe na-

cionalnih i međunarodnih propisa o obaveznom vraćanju kulturnih dobara nisu u interesu najšire svetske kulturne javnosti, jer po njima nije bitno gde je kulturno dobro nastalo, već da li je dobro zaštićeno i stavljeno na uvid širokoj javnosti.

Prvi pokušaj regulisanja zaštite kulturnih dobara izvršen je u okviru UNESCO-a 1970. kada je usvojena Konvencija o merama za zabranu i sprečavanje uvoza, izvoza i prenosa svojine kulturnih dobara. Slična pravila sadržana su i u Preporuci Saveta Evrope o međunarodnoj zaštiti kulturnih dobara i prometu umetničkih dela 1988, kao i u Direktivi Evropskih ekonomskih zajednica 1993. godine. Pa ipak, najpotpuniju zaštitu u ovoj materiji pružio je Međunarodni institut za unifikaciju privatnog prava (UNIDROIT) Konvencijom o ukradenim i protivpravno izvezenim kulturnim dobrima 1995. U pravničkim krugovima se smatra da Konvencija UNIDROIT-a predstavlja značajan doprinos unifikaciji pravila koja će pomoći sudovima i drugim nadležnim organima da se efikasnije suprotstave krađi i protivpravnom izvozu kulturnih dobara. Po mišljenju mnogih, Konvencija UNIDROIT-a je popunila prazninu koja je postojala posle usvajanja Konvencije UNESCO-a iz 1970. (iako se obe odnose na istu materiju). Značajno je istaći da se UNESCO zalagao ne samo za donošenje ove Konvencije od strane UNIDROIT-a, već je tu akciju finansijski pomogao i svojim aktivnim učešćem doprineo da se nađu kompromisna rešenja. Smatra se da će UNESCO i UNIDROIT da nastave napore u vezi sa primenom ovih konvencija u borbi protiv nezakonitog izvoza i prodaje kulturnih dobara.

Treba ipak ukazati da se u materijalima posvećenim analizi i efektima koje će Konvencija UNIDROIT-a da izazove, s pravom ističe da je to komplikovan pravni dokument, sastavljen od često nelogičnih kompromisa, ali se istovremeno podvlači da je to bilo najviše što je moglo da se ostvari u još uvek oštro podeljenom svetu. Nema sumnje da će Konvencija doprineti pravnoj sigurnosti u ovoj osetljivoj pravnoj oblasti koja je od značaja za sve zemlje sveta. Njen značaj je svakako veliki i za zemlje Balkana koje su tokom poslednje decenije predstavljale raskrnicu na kojoj je vršena prodaja kako ukradenih, tako i protivpravno izvezenih kulturnih dobara. Ohrabruju zvanične izjave predstavnika UNIDROIT-a i UNESCO-a da će se maksimalno založiti da se promoviše dalja ratifikacija Konvencije UNIDROIT-a, kao i da se obezbedi njena efikasna primena.

Na kraju je ukazano na Načela ILA o saradnji u zajedničkoj zaštiti kulturnog materijala, koja su usvojena u Torontu 2006. godine. Najznačajnija pitanja ovih Načela su svakako ona koja se odnose na potrebu da strane učine maksimalne napore da se dogovore o najboljem načinu kako da se zaštite kulturna dobra, pre nego što se donese odluka da se ona vrate iz jedne zemlje u drugu. Takva saradnja bi bila naročito značajna u pogledu zaključivanja

standardnih sporazuma koji bi poslužili kao odgovor za zahteve u pogledu prenosa kulturnog materijala. Sasvim je sigurno da je jedan od najznačajnijih delova Načela onaj koji se odnosi na registre i inventare kulturnog materijala, jer postojanje pouzdanih inventara može da se smatra kao minimalni preduslov za uspešno razrešenje zahteva u pogledu vraćanja kulturnog materijala.

Za razliku od napred navedenih međunarodnih pravila, Načela ILA o saradnji u zajedničkoj zaštiti kulturnog materijala, usvojena u Torontu 2006. godine, ne ističu u prvi plan zahtev za vraćanjem kulturnog dobra, već ukazuju na potrebu da strane učine maksimalne napore da se dogovore o najboljem načinu kako da se zaštite kulturna dobra, pre nego što se donese odluka da se ona vrate iz jedne zemlje u drugu. Nema sumnje da je postojanje inventara i registara kulturnog materijala, na čemu Načela insistiraju, veoma značajan činilac koji može da pomogne prilikom isticanja zahteva u pogledu vraćanja kulturnog materijala.

Beograd, septembar 2006.

Jelena Vilus

Legal Protection of Cultural Property

Summary

The article is based on the analyses of six international documents: a) UNESCO Convention of the Means of Prohibiting and Preventing the illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property, 1970; b) EEC Directive on the Return of Cultural Objects Unlawfully Removed from the Territory of a Member State, 1993; c) Council of Europe Recommendation on the International Protection of Cultural Property an in Circulation of works of art, 1988; d) European Convention on the protection of the Archeological Heritage, 1992; e) UNIDROIT Convention on Stolen and illegally Exported Cultural Objects, 1995; and f) ILA Principles for Cooperation in the Mutual Protection and Transfer of Cultural Material, 2006.

In order to offer more comprehensive picture of the protection of cultural property, the author shortly analyzed the Convention for the protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, 1954 (UNESCO, The Hague 1954) and its 1954 and 1999 Protocols. This protection falls into the field of public international law whereas the author's attention is directed to private law side of the protection of cultural property. However, the public international law is extremely important in this area due to many conflicts in the former Yugoslavia as well as to the most recent armed conflicts in the Middle East region.

In connection with the above international documents, an attempt is made to point out to similarities and differences between the UNESCO and UNIDROIT Conventions. Although there are significant differences between the two, both have the same goals i.e. to contribute the fights against theft and illegal export of the cultural objects, especially those which represent the part of cultural heritage or otherwise are of the significant importance for the country from which they are stolen or illegally exported. The main difference between the UNESCO and the UNIDROIT Convention is that the former belongs to the public international law while the latter deals with the questions of private law nature, which in many cases will make them complementary. The author's attention was focused to the UNIDROIT Convention and the first remark was that neither the elaboration nor the adoption of it was easy. But the efforts and authority of the two international organizations, as well

as the high expertise and integrity of many world-known experts in this field helped to smooth the differences and finalize the text which is now embodied in the Convention.

There were many obstacles which had to be solved during the negotiation. The first and the most difficult perhaps was the difference between the “art exporting” and “art importing” countries. The sharp lack of similarities between the common and the civil law countries regarding the acquisition of ownership from a person who was not the legal owner was just as difficult. The length of limitation period was also a serious problem, as well as the rules regarding the compensation of a diligent person or the person who “neither knew nor ought reasonably to have known” ... “that the object was illegally exported”. Nevertheless, there is in the Convention a golden and crystal clear rule according to which “the possessor of a cultural object which has been stolen shall return it”. There are, of course, many articles which somewhat soften this rule, but it is important to bear in mind that this principle is the cornerstone of the Convention. It will not only help the courts and other competent authorities in deciding the cases concerning stolen or illegally exported cultural objects, but it will prevent many to steal these objects and it will, at the same time, be a reminder to all art loving people to be cautious before deciding to buy a cultural object.

The end of article deals with the ILA Principles for Cooperation in the Mutual Protection and Transfer of Cultural Material adopted in Toronto in 2006. These Principles to certain extent depart from the existing Conventions covered in this article, since they adopted a more balanced approach to cultural heritage law. The reason for it was the belief of the members of the ILA Committee on Cultural heritage law that the insistence on return of cultural property to the countries of origin proved to be inadequate. The Principles therefore offer alternatives to outright transfer such as loans, production of copies and shared management and control.

The obligation of the museums and other cultural institutions to prepare the reliable inventories and registers of cultural material (Principle 6) is seen as a minimum precondition for the successful resolution of requests for return of cultural material. As for dispute settlements, ILA Principles strongly urge the parties to reach a mutually satisfactory settlement. If this proves unsuccessful then, they may attempt to resolve their dispute to alternative dispute resolution rather than litigation, whenever possible.

There is no doubt that ILA Principles introduced many important and useful solutions for outstanding difficulties connected with the requests for return of cultural objects. However, these solutions may be met by reluctance of the countries from which the cultural objects had been taken, especially if such objects represent national cultural patrimony.

Drugi deo

***Prilozi međunarodnih pravila
o zabrani uvoza i izvoza
kulturnih dobara
i načela saradnje u
zajedničkoj zaštiti i prenosu
kulturnih dobara***

KONVENCIJA

**O MERAMA ZA ZABRANU I SPREČAVANJE
NEDOZVOLJENOG UVOZA, IZVOZA I
PRENOSA SVOJINE KULTURNIH DOBARA
Organizacija Ujedinjenih nacija za prosvetu,
nauku i kulturu
(UNESCO), 1970.**

Generalna konferencija Organizacije Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu, na svom XVI zasjedanju održanom u Parizu od 12. oktobra do 14. novembra 1970,

Podsećajući na značaj odredaba Deklaracije o principima međunarodne kulturne saradnje, usvojene na XIV zasjedanju Generalne konferencije,

Smatrajući da razmena kulturnih dobara između naroda u naučne, kulturne i prosvetne svrhe produbljuje poznavanje ljudske civilizacije, obogaćuje kulturni život svih naroda i rađa uzajamno poštovanje i razumevanje među narodima,

Smatrajući da su kulturna dobra jedan od osnovnih elemenata civilizacije i kulture naroda, i da ona dobijaju svoju pravu vrednost samo ako su, u najvećoj meri poznati njihovo poreklo, istorija i sredina,

Smatrajući da svaka država ima zadatak da štiti baštinu koju sačinjavaju kulturna dobra koja postoje na njenoj teritoriji od opasnosti od krađe, tajnih iskopavanja i nedozvoljenog izvoza,

Smatrajući da je za otklanjanje ovih opasnosti neophodno da svaka država što bolje shvati značaj moralnih obaveza u pogledu poštovanja svoje kulturne baštine kao i kulturne baštine svih naroda,

Smatrajući da muzeji, biblioteke i arhivi, kao kulturne ustanove, treba da se staraju da se zbirke zasnivaju na opšte priznatim moralnim principima,

Smatrajući da nedozvoljeni uvoz, izvoz i prenos svojine kulturnih dobara ometaju uzajamno razumevanje naroda koje UNESCO ima za zadatak da potpomaže, preporučujući, pored ostalog, za-

CONVENTION

**CONCERNANT LES MESURES A PRENDRE
POUR INTERDIRE ET EMPECHER L'IMPOR-
TATION, L'EXPORTATION ET LE TRANS-
FERT DE PROPRIETE ILLICITES DES BIENS
CULTURELS**

La Conférence générale de l'Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture, réunie à Paris, du 12 octobre au 14 novembre 1970 en sa seizième session,

Rappelant l'importance des dispositions de la Déclaration des principes de la coopération culturelle internationale adoptée par la Conférence générale à sa quatorzième session,

Considérant que l'échange de biens culturels entre nations à des fins scientifiques, culturelles et éducatives approfondit la connaissance de la civilisation humaine, enrichit la vie culturelle de tous les peuples et fait naître le respect et l'estime mutuels entre les nations,

Considérant que les biens culturels sont un des éléments fondamentaux de la civilisation et de la culture des peuples, et qu'ils ne prennent leur valeur réelle que si leur origine, leur histoire et leur environnement sont connus avec la plus grande précision,

Considérant que chaque Etat a le devoir de protéger le patrimoine constitué par les biens culturels existant sur son territoire contre les dangers de vol, de fouilles clandestines et d'exportation illicite,

Considérant que, pour parer à ces dangers, il est indispensable que chaque Etat prenne davantage conscience des obligations morales touchant au respect de son patrimoine culturel comme de celui de toutes les nations,

Considérant que les musées, les bibliothèques et les archives, en tant qu'institutions culturelles, doivent veiller à ce que la constitution de leurs collections soit fondée sur des principes moraux universellement reconnus,

Considérant que l'importation, l'exportation et le transfert de propriété illicites des biens culturels entravent la compréhension mutuelle des nations que l'Unesco a le devoir de favoriser, entre autres

interesovanim državama usvajanje odgovarajućih međunarodnih konvencija,

Smatrajući da zaštita kulturne baštine, da bi bila efikasna, treba da bude organizovana kako na nacionalnom tako i na međunarodnom planu, i da zahteva tesnu saradnju među državama,

Smatrajući da je Generalna konferencija UNESCO-a već usvojila 1964. godine jednu preporuku u tom cilju,

Pošto je primila nove predloge o merama za zabranu i sprečavanje nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa svojine kulturnih dobara, koji čine tačku 19 dnevnog reda zasedanja,

Pošto je odlučila na svom XV zasedanju da to pitanje treba da bude predmet međunarodne konvencije, usvaja, na dan 14. novembra 1970. godine ovu Konvenciju.

Član 1.

U svrhe ove konvencije kulturnim dobrima smatraju se dobra religioznog ili svetovnog karaktera, koje svaka država označi kao značajna za arheologiju, preistoriju, istoriju, književnost, umetnost ili nauku, a koja pripadaju sledećim kategorijama:

- (a) retke zbirke i primerci faune, flore, mineralogije i anatomije; predmeti paleontološkog značaja;
- (b) dobra koja se odnose na istoriju, uključujući istoriju nauke i tehnike, vojnu i socijalnu istoriju, kao i život državnika, mislilaca, naučnika i umetnika nacionalnog značaja i na značajne nacionalne događaje;
- (c) arheološki nalazi (redovni i ilegalni) i arheološka otkrića;
- (d) delovi rastavljenih umetničkih ili istorijskih spomenika i arheoloških nalazišta;
- (e) stari vredni predmeti, stariji od sto godina, kao natpisi, kovani novac i pečati;

en recommandant aux Etats intéressés des conventions internationales à cet effet,

Considérant que, pour être efficace, la protection du patrimoine culturel doit être organisée tant sur le plan national qu'international et exige une étroite collaboration entre les Etats,

Considérant que la Conférence générale de l'Unesco a déjà adopté, en 1964, une recommandation à cet effet,

Etant saisie de nouvelles propositions concernant les mesures à prendre pour interdire et empêcher l'importation, l'exportation et le transfert de propriété illicites des biens culturels, question qui constitue le point 19 de l'ordre du jour de la session,

Après avoir décidé, lors de sa quinzième session, que cette question ferait l'objet d'une convention internationale, adopte, ce quatorzième jour de novembre 1970, la présente Convention.

Article 1

Aux fins de la présente Convention sont considérés comme biens culturels les biens qui, à titre religieux ou profane, sont désignés par chaque Etat comme étant d'importance pour l'archéologie, la préhistoire, l'histoire, la littérature, l'art ou la science, et qui appartiennent aux catégories ci-après:

- (a) collections et spécimens rares de zoologie, de botanique, de minéralogie et d'anatomie; objets présentant un intérêt paléontologique;
- (b) les biens concernant l'histoire, y compris l'histoire des sciences et des techniques, l'histoire militaire et sociale ainsi que la vie des dirigeants, penseurs, savants et artistes nationaux, et les événements d'importance nationale;
- (c) le produit des fouilles archéologiques (régulières et clandestines) et des découvertes archéologiques;
- (d) les éléments provenant du démembrement de monuments artistiques ou historiques et des sites archéologiques;
- (e) objets d'antiquité ayant plus de cent ans d'âge, tels que inscriptions, monnaies et sceaux gravés;

- (f) etnološki materijal;
- (g) dobra od umetničkog interesa, kao:
- (i) platna, slike i crteži rađeni samo rukom na svakoj osnovi i od svakog materijala (izuzev industrijskih crteža i fabričkih predmeta ukrašenih rukom);
 - (ii) originalna vajarska dela od svakog materijala;
 - (iii) originalne gravure, estampe i litografije;
 - (iv) originalne umetničke skupine i montaže od svakog materijala;
- (h) retki rukopisi i inkunabule, stare knjige, dokumenti i publikacije od naročitog značaja (istorijskog, umetničkog, naučnog, književnog, itd.), pojedinačno ili u zbirkama;
- (i) poštanske, taksene i druge slične marke, pojedinačne ili u zbirkama;
- (j) arhivi, uključujući i fonografske, fotografske i kinematografske;
- (k) predmeti nameštaja stariji od sto godina i stari muzički instrumenti.

Član 2.

1. Države članice ove konvencije potvrđuju da nedozvoljeni uvoz, izvoz i prenos svojine kulturnih dobara predstavljaju jedan od glavnih uzroka osiromašenja kulturne baštine zemalja porekla ovih dobara, i da međunarodna saradnja predstavlja jedno od najefikasnijih sredstava za zaštitu njihovih kulturnih dobara od opasnosti koje iz toga proističu.
2. U tom cilju, države članice se obavezuju da se sredstvima kojima raspolažu bore protiv ove prakse, posebno uklanjajući njene uzroke, onemogućujući njeno sprovođenje i ukazujući pomoć pri izvršenju neophodnih reparacija.

Član 3.

Smatraju se nedovoljnim uvoz, izvoz i prenos svojine kulturnih dobara izvršeni protivno odredbama koje su donele države članice na osnovu ove konvencije.

- (f) le matériel ethnologique;
- (g) les biens d'intérêt artistique tels que:
- (i) tableaux, peintures et dessins faits entièrement à la main sur tout support et en toutes matières (à l'exclusion des dessins industriels et des articles manufacturés décorés à la main);
 - (ii) productions originales de l'art statuaire et de la sculpture, en toutes matières;
 - (iii) gravures, estampes et lithographies originales;
 - (iv) assemblages et montages artistiques originaux, en toutes matières;
- (h) manuscrits rares et incunables, livres, documents et publications anciens d'intérêt spécial (historique, artistique, scientifique, littéraire, etc.) isolés ou en collections;
- (i) timbres-poste timbres fiscaux et analogues, isolés ou en collections;
- (j) archives, y compris les archives phonographiques, photographiques et cinématographiques;
- (k) objets d'ameublement ayant plus de cent ans d'âge et instruments de musique anciens.

Article 2

1. Les Etats parties à la présente Convention reconnaissent que l'importation, l'exportation et le transfert de propriété illicites des biens culturels constituent l'une des causes principales de l'appauvrissement du patrimoine culturel des pays d'origine de ces biens, et qu'une collaboration internationale constitue l'un des moyens les plus efficaces de protéger leurs biens culturels respectifs contre tous les dangers qui en sont les conséquences.
2. A cette fin, les Etats parties s'engagent à combattre ces pratiques par les moyens dont ils disposent, notamment en supprimant leurs causes, en arrêtant leur course et en aidant à effectuer les réparations qui s'imposent.

Article 3

Sont illicites l'importation, l'exportation et le transfert de propriété des biens culturels, effectués contrairement aux dispositions prises par les Etats parties en vertu de la présente Convention.

Član 4.

Države članice ove konvencije priznaju da u smislu ove konvencije, kulturna dobra koja pripadaju niže navedenim kategorijama predstavljaju kulturnu baštinu svake države:

- (a) kulturna dobra, koja su proizvod individualnog ili kolektivnog duha državljana države u pitanju i značajna kulturna dobra za tu državu, koja su na njenoj teritoriji stvorili strani državljani ili lica bez državljanstva koja borave na toj teritoriji;
- (b) kulturna dobra nađena na nacionalnoj teritoriji;
- (c) kulturna dobra koja su pribavile arheološke, etnološke ili prirodnjačke misije uz saglasnost nadležnih vlasti zemlje porekla ovih dobara;
- (d) kulturna dobra koja su bila predmet dobrovoljne razmene;
- (e) kulturna dobra dobijena besplatno ili propisno kupljena uz saglasnost nadležnih vlasti zemlje porekla ovih dobara.

Član 5.

U cilju zaštite svojih kulturnih dobara od nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa svojine, države članice ove Konvencije obavezuju se da na svojim teritorijama, a prema sopstvenim uslovima, uspostave jednu ili više službi za zaštitu kulturne baštine, ukoliko one već ne postoje, sa stručnim osobljem dovoljnim da obezbedi uspešno obavljanje niže navedenih funkcija:

- (a) doprinositi izradi nacrtu tekstova zakona i propisa radi obezbeđenja zaštite kulturne baštine, a posebno suzbijanja nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa svojine značajnih kulturnih dobara;
- (b) sastaviti i obnoviti, na osnovu nacionalnog registra zaštićenih dobara, liste značajnih kulturnih dobara, javnih i privatnih, čiji bi izvoz predstavljao osetno osiromašenje nacionalne kulturne baštine;
- (c) unaprediti razvoj ili osnivanje naučnih i tehničkih institucija (muzeja, biblioteka, arhiva, labo-

Article 4

Les Etats parties à la présente Convention reconnaissent qu'aux fins de ladite convention, les biens culturels appartenant aux catégories ci-après font partie du patrimoine culturel de chaque Etat:

- (a) biens culturels nés du génie individuel ou collectif de ressortissants de l'Etat considéré et biens culturels importants pour l'Etat considéré, créés sur le territoire de cet Etat par ces ressortissants étrangers ou par des apatrides résidant sur ce territoire;
- (b) biens culturels trouvés sur le territoire national;
- (c) Biens culturels acquis par des missions archéologiques, ethnologiques ou de sciences naturelles, avec le consentement des autorités compétentes du pays d'origine de ces biens;
- (d) biens culturels ayant fait l'objet d'échanges librement consentis;
- (e) biens culturels reçus à titre gratuit ou achetés légalement avec le consentement des autorités compétentes du pays d'origine de ces biens.

Article 5

Afin d'assurer la protection de leurs biens culturels contre l'importation, l'exportation et le transfert de propriété illicites, les Etats parties à la présente Convention s'engagent dans les conditions appropriées à chaque pays à instituer sur leur territoire, dans la mesure où ils n'existent pas déjà, un ou plusieurs services de protection du patrimoine culturel dotés d'un personnel qualifié et en nombre suffisant pour assurer de manière efficace les fonctions énumérées ci-dessous:

- (a) contribuer à l'élaboration des projets de textes législatifs et réglementaires en vue de permettre la protection du patrimoine culturel, et notamment la répression des importations, exportations et transferts de propriété illicites des biens culturels importants;
- (b) établir et tenir à jour, sur la base d'un inventaire national de protection, la liste des biens culturels importants, publics et privés, dont l'exportation constituerait un appauvrissement sensible du patrimoine culturel national;
- (c) promouvoir le développement ou la création des institutions scientifiques et techniques (musées, bibliothèques, archives, laboratoires, ateliers,

- ratorija, radionica itd.), neophodnih za konzervaciju i iskorišćavanje kulturnih dobara;
- (d) organizovati kontrolu arheoloških istraživanja, obezbediti konzervacije "in situ" određenih kulturnih dobara i zaštitu izvesne zone rezervisane za buduća arheološka istraživanja;
- (e) doneti propise namenjene zainteresovanim licima (konzervatorima, kolekcionarima, antikvarima i dr.), prema etičkim principima formulisanim u ovoj konvenciji i starati se o njihovom poštovanju;
- (f) vršiti vaspitnu delatnost u cilju buđenja i jačanja poštovanja kulturnih baština svih država i širiti u dovoljnoj meri poznavanje odredaba ove konvencije;
- (g) starati se da se svakom slučaju nestanka kulturnih dobara da odgovarajući publicitet.
- etc.) nécessaires pour assurer la conservation et la mise en valeur des biens culturels;
- (d) organiser le contrôle des fouilles archéologiques, assurer la conservation «in situ» de certains biens culturels et protéger certaines zones réservées à des recherches archéologiques futures;
- (e) établir, à l'intention des personnes intéressées (conservateurs, collectionneurs, antiquaires, etc.), des règles conformes aux principes éthiques formulés dans la présente Convention et veiller au respect de ces règles;
- (f) exercer une action éducative afin d'éveiller et de développer le respect du patrimoine culturel de tous les Etats et diffuser largement la connaissance des dispositions de la présente Convention;
- (g) veiller à ce qu'une publicité appropriée soit donnée à tout cas de disparition d'un bien culturel.

Član 6.

Article 6

Države članice ove konvencije obavezuju se:

Les Etats parties à la présente Convention s'engagent:

- (a) da ustanove odgovarajuće uverenje kojim država izvoznik posebno naznačuje da je odobrila izvoz kulturnog dobra ili kulturnih dobara u pitanju, s tim što ovo uverenje treba da bude priloženo uz kulturno dobro ili kulturna dobra koja se izvoze u saglasnosti sa propisima;
- (b) da zabrane iznošenje sa svoje teritorije kulturnih dobara uz koja nije priloženo gore pomenuto uverenje o izvozu;
- (c) da na odgovarajući način obavesti javnost o ovoj zabrani, a posebno lica koja bi mogla izvoziti ili uvoziti kulturna dobra.
- (a) à instituer un certificat approprié par lequel l'Etat exportateur spécifierait que l'exportation du ou des biens culturels visés est autorisée par lui, ce certificat devant accompagner le ou les biens culturels régulièrement exportés;
- (b) à interdire la sortie de leur territoire des biens culturels non accompagnés du certificat d'exportation visé ci-dessus;
- (c) à porter de façon appropriée cette interdiction à la connaissance du public, et en particulier des personnes qui pourraient exporter ou importer des biens culturels.

Član 7.

Article 7

Države članice ove konvencije obavezuju se:

Les Etats parties à la présente Convention s'engagent:

- (a) da preduzmu sve potrebne mere, shodno nacionalnom zakonodavstvu, kako bi sprečile da muzeji i druge slične ustanove na njihovim teritorijama pribavljaju kulturna dobra koja potiču iz druge države članice ove konvencije, a koja bi mogla biti nezakonito izvezena po stupanju na snagu ove konvencije; da obavestavaju, u granicama mogućnosti državu iz koje
- (a) à prendre toutes les mesures nécessaires, conformes à la législation nationale, pour empêcher l'acquisition, par les musées et autres institutions similaires situés sur leur territoire, de biens culturels en provenance d'un autre Etat partie à la Convention, biens qui auraient été exportés illicitement après l'entrée en vigueur de la Convention; dans la mesure du possible,

potiču ova kulturna dobra, a koja je članica ove konvencije, o ponudama takvih kulturnih dobara koja su nezakonito izvezena sa teritorije te države posle stupanja na snagu ove konvencije u obe države u pitanju;

- (b) (i) da zabrane uvoz kulturnih dobara ukradenih iz muzeja ili sa javnog ili verskog spomenika, ili iz kakve slične ustanove, na teritoriji druge države članice ove konvencije, posle njenog stupanja na snagu u odnosu na države u pitanju, pod uslovom da se dokaže da se ovo dobro ili ova dobra nalaze u popisu dobara ove ustanove;
- (ii) da preduzmu odgovarajuće mere, na zahtev države porekla, članice Konvencije, da se zapleni i povrati svako ukradeno i uvezeno kulturno dobro posle stupanja na snagu ove konvencije u odnosu na obe države u pitanju, pod uslovom da država molilja isplati pravičnu naknadu dobronamernom kupcu ili legalnom vlasniku ovog dobra. Zahtevi za zaplenu i povraćaj upućuju se zamoljenoj državi diplomatskim putem. Država molilja je dužna da o svom trošku podnese i sve potrebne dokaze koji opravdavaju zahtev za zaplenu i povraćaj. Države članice neće opterećivati carinama ili drugim taksama kulturna dobra koja se vraćaju prema ovom članu. Svi troškovi koji proističu iz povraćaja kulturnog dobra ili kulturnih dobara padaju na teret države molilje.

Član 8.

Države članice ove konvencije obavezuju se da krivičnim ili administrativnim sankcijama kazne svako lice koje se ogreši o zabrane predviđene čl. 6 (b) i 7 (b).

Član 9.

Svaka država članica ove konvencije čija je kulturna baština ugrožena usled arheoloških ili etnoloških pljački može se obratiti državama na koje se to odnosi. Države članice ove konvencije obavezuju se da u takvim okolnostima učestvuju u svakoj zajedničkoj međunarodnoj akciji, u cilju određivanja i primene nužnih konkretnih mera, uključujući i

à informer l'Etat d'origine, partie à la présente Convention, des offres de tels biens culturels sortis illicitement du territoire de ces Etat après l'entrée en vigueur de la présente Convention, à l'égard des deux Etats en cause;

- (b) (i) à interdire l'importation des biens culturels volés dans un musée ou un monument public civil ou religieux, ou une institution similaire, situés sur le territoire d'un autre Etat partie à la présente Convention après l'entrée en vigueur de celle-ci à l'égard des Etats en question, à condition qu'il soit prouvé que ce ou ces biens font partie de l'inventaire de cette institution;
- (ii) à prendre des mesures appropriées pour saisir et restituer à la requête de l'Etat d'origine partie à la Convention tout bien culturel ainsi volé et importé après l'entrée en vigueur de la présente Convention à l'égard des deux Etats concernés, à condition que l'Etat requérant verse une indemnité équitable à la personne qui est acquéreur de bonne foi ou qui détient légalement la propriété de ce bien. Les requêtes de saisie et de restitution doivent être adressées à l'Etat requis par la voie diplomatique. L'Etat requérant est tenu de fournir, à ses frais, tout moyen de preuve nécessaire pour justifier sa requête de saisie et de restitution. Les Etats parties s'abstiennent de frapper de droits de douane ou d'autres charges les biens culturels restitués en conformité avec le présent article. Toutes les dépenses afférentes à la restitution du ou des biens culturels en question sont à la charge de l'Etat requérant.

Article 8

Les Etats parties à la présente Convention s'engagent à frapper de sanctions pénales ou administratives toute personne responsable d'une infraction aux interdictions prévues aux articles 6 (b) et 7 (b) ci-dessus.

Article 9

Tout Etat partie à la présente Convention et dont le patrimoine culturel est mis en danger par certains pillages archéologiques ou ethnologiques peut faire appel aux Etats qui sont concernés. Les Etats parties à la présente Convention s'engagent à participer à toute opération internationale concertée dans ces circonstances, en vue de déterminer et d'appli-

kontrolu izvoza, uvoza i međunarodne trgovine naročitih kulturnih dobara u pitanju. Do postizanja sporazuma, svaka zainteresovana država preduzeće privremene mere, u granicama mogućnosti radi sprečavanja nepopravivog oštećenja kulturne baštine države koja podnosi zahtev.

Član 10.

Države članice ove konvencije obavezuju se:

- (a) da ograniče, putem obrazovanja, informacija i budnosti, prenošenje nezakonito izvezenih kulturnih dobara nekoj državi članici ove konvencije, i da, svaka prema svojim uslovima obaveže trgovce antikvitetima, pod pretnjom krivičnih ili administrativnih sankcija, da vode registre o poreklu svakog kulturnog dobra, sa imenom i adresom dostavljača, opisom i cenom svakog prodatog dobra, i da svakog kupca kulturnog dobra obaveste o mogućnosti zabrane njegovog izvoza;
- (b) da nastoje da putem obrazovanja stvore i razvijaju u javnosti osećanje vrednosti kulturnih dobara i opasnosti koju krađa, tajna iskopavanja i nedozvoljen izvoz predstavljaju za kulturnu baštinu.

Član 11.

Nedozvoljenim se smatraju prisilni izvoz i prenos svojine kulturnih dobara koji proističu neposredno ili posredno iz okupacije zemlje od strane inostrane sile.

Član 12.

Države članice ove konvencije poštuvaće kulturnu baštinu na teritorijama čije međunarodne veze obezbeđuju i preduzimaće odgovarajuće mere radi zabrane i sprečavanja nedozvoljenog uvoza, izvoza i prenosa svojine kulturnih dobara sa tih teritorija.

Član 13.

Države članice ove konvencije obavezuju se, pored toga, prema zakonodavstvu svake države:

quer les mesures concrètes nécessaires, y compris le contrôle de l'exportation, de l'importation et du commerce international des biens culturels spécifiques concernés. En attendant un accord, chaque Etat concerné prendra, dans la mesure du possible, des dispositions provisoires pour prévenir un dommage irrémédiable au patrimoine culturel de l'Etat demandeur.

Article 10

Les Etats parties à la présente Convention s'engagent:

- (a) à restreindre par l'éducation, l'information et la vigilance, les transferts de biens culturels illégalement enlevés de tout Etat partie à la présente Convention et, dans les conditions appropriées à chaque pays, à obliger, sous peine de sanctions pénales ou administratives, les antiquaires à tenir un registre mentionnant la provenance de chaque bien culturel, le nom et l'adresse du fournisseur, la description et le prix de chaque bien vendu, ainsi qu'à informer l'acheteur du bien culturel de l'interdiction d'exportation dont ce bien peut être l'objet;
- (b) à s'efforcer, par l'éducation, de créer et de développer dans le public le sentiment de la valeur des biens culturels et du danger que le vol, les fouilles clandestines et les exportations illicites représentent pour le patrimoine culturel.

Article 11

Sont considérés comme illicites l'exportation et le transfert de propriété forcés de biens culturels résultant directement ou indirectement de l'occupation d'un pays par une puissance étrangère.

Article 12

Les Etats parties à la présente Convention respecteront le patrimoine culturel dans les territoires dont ils assurent les relations internationales et prendront les mesures appropriées pour interdire et empêcher l'exportation et le transfert de propriété illicites des biens culturels dans ces territoires.

Article 13

Les Etats parties à la présente Convention s'engagent par ailleurs dans la cadre de la législation de chaque Etat:

- (a) da sprečavaju, svim odgovarajućim sredstvima, prenose svojine kulturnih dobara koji mogu da potpomazu nezakoniti izvoz ili uvoz ovih dobara;
- (b) da postupе tako da njihove nadležne službe sarađuju u cilju olakšanja povraćaja u najkraćem roku njihovim zakonskim vlasnicima nezakonito izvezenih kulturnih dobara;
- (c) da primaju tužbe za povraćaj izgubljenih ili ukradenih kulturnih dobara, koje podnosi zakoniti vlasnik ili se podnose u njihovo ime;
- (d) da priznaju, između ostalog, nezastarivo pravo svake države članice ove konvencije da klasira i proglašava neotuđivim izvesna kulturna dobra koja se iz tih razloga ne mogu izvoziti, i da olakšavaju zainteresovanoj državi povraćaj takvih dobara ukoliko dođe do njihovog izvoza.

Član 14.

Da bi sprečila izvoz i udovoljila obavezama koje nameće primena odredaba ove konvencije, svaka država članica Konvencije treba da, u granicama svojih mogućnosti obezbedi nacionalnim službama za zaštitu kulturne baštine dovoljan budžet i, ukoliko je to potrebno, ustanovi i fond za te svrhe.

Član 15.

Ova konvencija ni jednom svojom odredbom ne sprečava države članice da međusobno zaključuju posebne sporazume ili da nastave sa izvršenjem već zaključenih sporazuma o povraćaju kulturnih dobara iznetih iz bilo kog razloga sa njihove teritorije porekla, pre stupanja na snagu ove konvencije u odnosu na zainteresovane države.

Član 16.

Države članice Konvencije saopštavaju u periodičnim izveštajima koje podnose Generalnoj konferenciji Organizacije Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu, u vreme i u obliku koje ona odredi, zakonske i druge propise i mere koje preduzima radi primene Konvencije, kao i podatke o iskustvima stečenim u ovoj oblasti.

- (a) à empêcher, par tous moyens appropriés, les transferts de propriété de biens culturels tendant à favoriser l'importation ou l'exportation illicites de ces biens;
- (b) à faire en sorte que leurs services compétents collaborent en vue de faciliter la restitution, à qui de droit, dans les délais les plus rapides des biens culturels exportés illicitement;
- (c) à admettre une action de revendication de biens culturels perdus ou volés exercée par le propriétaire légitime ou en son nom;
- (d) à reconnaître, en outre, le droit imprescriptible de chaque Etat partie à la présente Convention, de classer et déclarer inaliénables certains biens culturels qui, de ce fait, ne doivent pas être exportés, et à faciliter la récupération par l'Etat intéressé de tels biens au cas où ils auraient été exportés.

Article 14

Pour prévenir les exportations illicites et faire face aux obligations qu'entraîne l'exécution des dispositions de la présente Convention, chaque Etat partie à ladite Convention devra, dans la mesure de ses moyens, doter les services nationaux de protection du patrimoine culturel d'un budget suffisant et, si nécessaire, pourra créer un fonds à cette fin.

Article 15

Rien, dans la présente Convention, n'empêche les Etats qui y sont parties de conclure entre eux des accords particuliers ou de poursuivre la mise à exécution des accords déjà conclus concernant la restitution de biens culturels sortis de leur territoire d'origine, pour quelque raison que ce soit, avant l'entrée en vigueur de la présente Convention pour les Etats intéressés.

Article 16

Les Etats parties à la présente Convention indiqueront dans des rapports périodiques qu'ils présenteront à la Conférence générale de l'Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture, aux dates et sous la forme qu'elle déterminera, les dispositions législatives et réglementaires et les autres mesures qu'ils auront adoptées pour l'application de la présente Convention, ainsi que des précisions sur l'expérience qu'ils auront acquise dans ce domaine.

Član 17.

1. Države članice Konvencije mogu se obraćati za tehničku pomoć Organizaciji Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu, naročito u pogledu:
 - (a) informacija i obrazovanja;
 - (b) konsultovanja i usluga eksperata;
 - (c) koordinacije i dobrih usluga.
2. Organizacija Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu može, na sopstvenu inicijativu, preduzimati istraživanja i objavljivati studije o problemima koji se odnose na nedozvoljeno cirkulisanje kulturnih dobara.
3. U tom cilju, Organizacija Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu može takođe saradivati sa svim nadležnim nevladinim organizacijama.
4. Organizacija Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu može na sopstvenu inicijativu, upućivati predloge državama članicama u cilju sprovođenja ove konvencije.
5. Na zahtev najmanje dve države članice Konvencije koje su u sporu oko njenog sprovođenja, UNESCO može ponuditi svoje dobre usluge u cilju postizanja sporazuma.

Član 18.

Ova konvencija je sastavljena na engleskom, španskom, francuskom i ruskom jeziku, s tim što su sva četiri teksta podjednako punovažna.

Član 19.

1. Ova konvencija podleže ratifikovanju ili prihvatanju država članica Organizacije Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu, prema njihovim ustavnim postupcima.
2. Instrumenti o ratifikovanju ili prihvatanju deponeju se kod generalnog direktora Organizacije Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu.

Član 20.

1. Ovoj konvenciji može pristupiti svaka država nečlanica Organizacije Ujedinjenih nacija za

Article 17

1. Les Etats parties à la présente Convention peuvent faire appel au concours technique de l'Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture, notamment en ce qui concerne:
 - (a) l'information et l'éducation;
 - (b) la consultation et l'expertise;
 - (c) la coordination et les bons offices.
2. L'Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture peut, de sa propre initiative, entreprendre des recherches et publier des études sur les problèmes relatifs à la circulation illicite des biens culturels.
3. A cette fin, l'Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture peut également recourir à la coopération de toute organisation non gouvernementale compétente.
4. L'Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture est habilitée à faire, de sa propre initiative, des propositions aux Etats parties en vue de la mise en œuvre de la présente Convention.
5. A la demande d'au moins deux Etats parties à la présente Convention qu'oppose un différend relatif à la mise en œuvre de celle-ci, l'Unesco peut offrir ses bons offices afin d'arriver à un accord entre eux.

Article 18

La présente Convention est établie en anglais, en espagnol, en français et en russe, les quatre textes faisant également foi.

Article 19

1. La présente Convention sera soumise à la ratification ou à l'acceptation des Etats membres de l'Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture, conformément à leurs procédures constitutionnelles respectives.
2. Les instruments de ratification ou d'acceptation seront déposés auprès du Directeur général de l'Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture.

Article 20

1. La présente Convention est ouverte à l'adhésion de tout Etat non membre de l'Organisation des

prosvetu, nauku i kulturu, koju je pozvao Izvršni savet Organizacije.

2. Pristupanje se vrši deponovanjem instrumenta o pristupanju kod generalnog direktora Organizacije Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu.

Član 21.

Konvencija stupa na snagu tri meseca posle deponovanja trećeg instrumenta o ratifikovanju, prihvatanju ili pristupanju, ali samo u odnosu na države koje su deponovale svoje instrumente o ratifikovanju, prihvatanju ili pristupanju tog datuma ili ranije. Za svaku drugu državu ona stupa na snagu tri meseca posle deponovanja njenog instrumenta o ratifikovanju, prihvatanju ili pristupanju.

Član 22.

Države članice Konvencije potvrđuju da će se ona primenjivati ne samo na njihovim teritorijama već i na teritorijama čije međunarodne veze one obezbeđuju; one se obavezuju da konsultuju, ukoliko je to potrebno, vlade ili druge nadležne vlasti tih teritorija prilikom ratifikovanja, prihvatanja ili pristupanja, ili pre toga, u cilju obezbeđenja primene Konvencije na tim teritorijama, kao i da obaveste generalnog direktora Organizacije Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu na koje će se teritorije Konvencija primenjivati, s tim što ova ratifikacija stupa na snagu tri meseca od datuma njenog prijema.

Član 23.

1. Svaka država članica Konvencije može otkazati Konvenciju u svoje ime ili u ime svake teritorije čije međunarodne veze ona obezbeđuje.
2. Otkaz se saopštava pismenim aktom koji se deponuje kod generalnog direktora Organizacije Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu.

Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture, invité à y adhérer par le Conseil exécutif de l'Organisation.

2. L'adhésion se fera par le dépôt d'un instrument d'adhésion auprès du Directeur général de l'Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture.

Article 21

La présente Convention entrera en vigueur trois mois après la date de dépôt du troisième instrument de ratification, d'acceptation ou d'adhésion, mais uniquement à l'égard des Etats qui auront déposé leurs instruments respectifs de ratification, d'acceptation ou d'adhésion à cette date ou antérieurement. Elle entrera en vigueur pour chaque autre Etat trois mois après le dépôt de son instrument de ratification, d'acceptation ou d'adhésion.

Article 22

Les Etats parties à la présente Convention reconnaissent que celle-ci est applicable non seulement à leurs territoires métropolitains mais aussi aux territoires dont ils assurent les relations internationales; ils s'engagent à consulter, si nécessaire, les gouvernements ou autres autorités compétentes desdits territoires, au moment de la ratification, de l'acceptation ou de l'adhésion, ou auparavant, en vue d'obtenir l'application de la Convention à ces territoires, ainsi qu'à notifier au Directeur général de l'Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture, les territoires auxquels la Convention s'appliquera, cette ratification devant prendre effet trois mois après la date de sa réception.

Article 23

1. Chacun des Etats parties à la présente Convention aura la faculté de dénoncer la présente Convention en son nom propre ou au nom de tout territoire dont il assure les relations internationales.
2. La dénonciation sera notifiée par un instrument écrit déposé auprès du Directeur général de l'Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture.

3. Otkaz stupa na snagu po isteku dvanaest meseci od dana prijema akta o otkazu.

Član 24.

Generalni direktor Organizacije Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu obaveštava države članice Organizacije, države nečlanice pomenute u članu 20, kao i Organizaciju Ujedinjenih nacija, o deponovanju svih instrumenata o ratifikovanju, prihvatanju ili pristupanju pomenutih u čl. 19. i 20, kao i o saopštenjima i otkazima pomenutim u čl. 22. i 23.

Član 25.

1. Ovu konvenciju može izmeniti Generalna konferencija Organizacije Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu, međutim, revizija obavezuje samo države članice koje će postati članice Konvencije o reviziji.

2. U slučaju da Generalna konferencija usvoji novu konvenciju o potpunoj ili delimičnoj reviziji ove konvencije, i ukoliko nova konvencija ne određuje drukčije, ova konvencija prestaje da bude otvorena za ratifikovanje, prihvatanje ili pristupanje, računajući od dana stupanja na snagu nove konvencije o reviziji.

Član 26.

Ova konvencija prema članu 102. Povelje Ujedinjenih nacija registruje se u Sekretarijatu Ujedinjenih nacija na zahtev generalnog direktora Organizacije Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu.

Sačinjeno u Parizu 17. novembra 1970. godine, u dva autentična primerka koje su potpisali predsednik Generalne konferencije na XVI zasedanju i generalni direktor Organizacije Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu, koji se deponuju u arhivu Organizacije Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu a njihove overene kopije se dostavljaju svim državama pomenutim u čl. 29. i 20, kao i Organizaciji Ujedinjenih nacija.

3. La dénonciation prendra effet douze mois après réception de l'instrument de dénonciation.

Article 24

Le Directeur général de l'Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture informera les Etats membres de l'Organisation, les Etats non membres visés à l'article 20, ainsi que l'Organisation des Nations Unies, du dépôt de tous les instruments de ratification, d'acceptation ou d'adhésion mentionnés aux articles 19 et 20, de même que des notifications et dénonciations respectivement prévues aux articles 22 et 23.

Article 25

1. La présente Convention pourra être révisée par la Conférence générale de l'Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture. La révision ne liera cependant que les Etats qui deviendront parties à la Convention portant révision.

2. Au cas où la Conférence générale adopterait une nouvelle convention portant révision totale ou partielle de la présente Convention, et à moins que la nouvelle convention n'en dispose autrement, la présente Convention cesserait d'être ouverte à la ratification, à l'acceptation ou à l'adhésion, à partir de la date d'entrée en vigueur de la nouvelle convention portant révision.

Article 26

Conformément à l'article 102 de la Charte des Nations Unies, la présente Convention sera enregistrée au Secrétariat des Nations Unies à la requête du Directeur général de l'Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture.

Fait à Paris, ce dix-septième jour de novembre 1970, en deux exemplaires authentiques portant la signature du Président de la Conférence générale, réunie en sa seizième session, et du Directeur général de l'Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture, qui seront déposés dans les archives de l'Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture, et dont des copies certifiées conformes seront remises à tous les Etats visés aux articles 19 et 20 ainsi qu'à l'Organisation des Nations Unies.

Gornji tekst je autentičan tekst Konvencije koju je propisno usvojila Generalna konferencija Organizacije Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu na svom XVI zasjedanju, održanom u Parizu i zaključenom 14. novembra 1970. godine.

U potvrdu čega su stavili svoje potpise na dan 17. novembra 1970. godine.

Le texte qui précède est le texte authentique de la Convention dûment adoptée par la Conférence générale de l'Organisation des Nations Unies pour l'éducation, la science et la culture à sa seizième session, qui s'est tenue à Paris et qui a été déclarée close le quatorzième jour de novembre 1970.

En foi de quoi ont apposé leur signature, ce dix-septième jour de novembre 1970.

**POVRAČAJ KULTURNIH DOBARA
PROTIVPRAVNO Premeštenih
SA TERITORIJE JEDNE DRŽAVE ČLANICE**
Direktiva Saveta
Evropskih ekonomskih zajednica (EEZ), 1993.

Član 1.

U smislu ove Direktive:

1. „kulturno dobro“ je dobro koje:
 - je klasifikovano, pre ili posle njegovog premeštanja sa teritorije države članice, kao „nacionalno blago koje poseduje umetničku, istorijsku ili arheološku vrednost“ na osnovu nacionalnog zakonodavstva ili administrativnih postupaka u smislu člana 36. Ugovora, i
 - pripada jednoj od kategorija navedenih u spisku aneksa, ili ne pripada ni jednoj od tih kategorija, ali predstavlja integralni deo:
 - javne zbirke navedene u inventarima muzeja, arhiva ili konzervatorskim zbirka biblioteka.

U smislu ove Direktive „javna zbirka“ je zbirka koja je svojina države članice, lokalne ili regionalne vlasti u okviru države članice ili ustanove koja se nalazi u državi članici a koja je označena kao javna u skladu sa zakonodavstvom te države članice, s tim što je takva ustanova svojina ili je velikim delom finansira država članica ili lokalna ili regionalna vlast;

- inventara religioznih ustanova.
2. „Protivpravno premešteno sa teritorije države članice“ znači:
 - premešteno sa teritorije države članice kršenjem njenih propisa o zaštiti nacionalnog blaga ili kršenjem odredbi Pravila (EEC) br. 3911/92, ili
 - da nije vraćeno istekom roka kada je legalno privremeno premešteno ili kršenjem nekog drugog uslova kojim se reguliše takvo privremeno premeštanje.
 3. „Država članica koja zahteva“ je država članica sa čije teritorije je kulturno dobro protivpravno premešteno.

**COUNCIL DIRECTIVE 93/7/EEC
of 15 March 1993
on the return of cultural objects unlawfully
removed from the territory of a
Member State**

Article 1

For the purposes of this Directive:

1. “Cultural object“ shall mean an object which:
 - is classified, before or after its unlawful removal from the territory of a Member State, among the ‘national treasures possessing artistic, historic or archaeological value’ under national legislation or administrative procedures within the meaning of Article 36 of the Treaty,
 - belongs to one of the categories listed in the Annex or does not belong to one of these categories but forms an integral part of:
 - public collections listed in the inventories of museums, archives or libraries’ conservation collection.

For the purposes of this Directive, ‘public collections’ shall mean collections which are the property of a Member State, local or regional authority within a Member State or an institution situated in the territory of a Member State and defined as public in accordance with the legislation of that Member State, such institution being the property of, or significantly financed by, that Member State or a local or regional authority;

- the inventories of ecclesiastical institutions.

2. “Unlawfully removed from the territory of a Member State“ shall mean:
 - removed from the territory of a Member State in breach of its rules on the protection of national treasures or in breach of Regulation (EEC) No 3911/92, or
 - not returned at the end of a period of lawful temporary removal or any breach of another condition governing such temporary removal.
3. “Requesting Member State“ shall mean the Member State from whose territory the cultural object has been unlawfully removed.

4. „Država članica od koje se zahteva“ je država članica u kojoj se nalazi kulturno dobro koje je protivpravno premešteno sa teritorije druge države članice.
5. „Povraćaj“ znači fizičko vraćanje kulturnog dobra na teritoriju države članice koja zahteva.
6. „Posednik“ je fizičko lice koje drži kulturno dobro na svoj sopstveni račun.
7. „Držalac“ je fizičko lice koje drži kulturno dobro za račun trećih lica.

Član 2.

Kulturna dobra koja su protivpravno premeštena sa teritorije države članice biće vraćena u skladu sa postupkom i pod okolnostima predviđenim ovom Direktivom.

Član 3.

Svaka država članica će odrediti jedan ili više centralnih organa da sprovedu obaveze predviđene ovom Direktivom.

Države članice će obavestiti Komisiju o svim centralnim vlastima imenovanim na osnovu ovog člana.

Komisija će objaviti listu centralnih organa kao i svaku promenu koja se na njih odnosi u seriji C. Službenog lista Evropskih zajednica.

Član 4.

Centralne vlasti država članica će saradivati i potpomagati konsultacije između nadležnih vlasti država članica. Ovaj drugi način pretpostavlja postupak prema kome će se naročito:

1. na zahtev države članice koja potražuje, tražiti kulturno dobro koje je protivpravno premešteno sa njene teritorije, identifikujući posednika i/ili držaoca. Zahtev mora da sadrži sve informacije koje su potrebne da bi se olakšalo ovo traženje, sa naročitom naznakom o stvarnoj ili pretpostavljenoj lokaciji dobra;

4. “Requested Member State“ shall mean the Member State in whose territory a cultural object unlawfully removed from the territory of another Member State is located.

5. “Return“ shall mean the physical return of the cultural object to the territory of the requesting Member State.

6. “Possessor“ shall mean the person physically holding the cultural object on his own account.

7. “Holder“ shall mean the person physically holding the cultural object for third parties.

Article 2

Cultural objects which have been unlawfully removed from the territory of a Member State shall be returned in accordance with the procedure and in the circumstances provided for in this Directive.

Article 3

Each Member State shall appoint one or more central authorities to carry out the tasks provided for in this Directive.

Member States shall inform the Commission of all the central authorities they appoint pursuant to this Article.

The Commission shall publish a list of these central authorities and any changes concerning them in the C series of the Official Journal of the European Communities.

Article 4

Member States central authorities shall cooperate and promote consultation between the Member States competent national authorities. The latter shall in particular:

1. upon application by the requesting Member State, seek a specified cultural object which has been unlawfully removed from its territory, identifying the possessor and/or holder. The application must include all information needed to facilitate this search, with particular reference to the actual or presumed location of the object;

2. obavestiti zainteresovane države članice, kada je kulturno dobro pronađeno na njihovoj teritoriji i da postoji osnovana pretpostavka za verovanje da je ono protivpravno premešteno sa teritorije druge države članice;
 3. omogućiti nadležnim organima države članice koja potražuje da provere da je dobro u pitanju kulturno dobro, pod uslovom da se provera izvrši u roku od dva meseca od obaveštenja o kome je reč u stavu 2. Ako se ne učini u predviđenom roku, stavovi 4. i 5. će prestati da se primenjuju;
 4. preduzeti sve potrebne mere, u saradnji sa zainteresovanom državom članicom, za fizičko očuvanje kulturnog dobra;
 5. sprečiti, preduzimanjem potrebnih privremenih mera, svaku akciju za sprečavanje postupka povraćaja;
 6. postupati kao posrednik između posednika i/ili držaoca i države koja postavlja zahtev u vezi sa povraćajem. U tom cilju, nadležni organi države članice od koje se potražuje mogu, ne dirajući u odredbe člana 5. najpre omogućiti primenu arbitražnog postupka, u skladu sa domaćim zakonodavstvom države članice od koje se potražuje i pod uslovom da država članica koja potražuje i posrednik ili držalac daju svoj formalni pristanak.
2. notify the Member States concerned, where a cultural object is found in their own territory and there are reasonable grounds for believing that it has been unlawfully removed from the territory of another Member State;
 3. enable the competent authorities of the requesting Member State to check that the object in question is a cultural object, provided that the check is made within 2 months of the notification provided for in paragraph 2. If it is not made within the stipulated period, paragraphs 4 and 5 shall cease to apply;
 4. take any necessary measures, in cooperation with the Member State concerned, for the physical preservation of the cultural object;
 5. prevent, by the necessary interim measures, any action to evade the return procedure;
 6. act as intermediary between the possessor and/or holder and the requesting Member State with regard to return. To this end, the competent authorities of the requested Member States may, without prejudice to Article 5, first facilitate the implementation of an arbitration procedure, in accordance with the national legislation of the requested State and provided that the requesting State and the possessor or holder give their formal approval.

Član 5.

Država članica koja potražuje može inicirati pred nadležnim sudom u državi članici od koje se potražuje postupke protiv posednika ili ako njega ne nađu protiv držaoca sa ciljem obezbeđenja vraćanja kulturnog dobra koje je protivpravno premešteno sa njene teritorije.

Postupci mogu da se pokrenu samo kada se uz dokument kojim se pokreću priloži:

- dokument u kome je opisano dobro na koje se zahtev odnosi s tim što je potrebno navesti da je u pitanju kulturno dobro,
- izjava nadležnih vlasti države članice koja potražuje da je kulturno dobro protivpravno premešteno sa njene teritorije.

Article 5

The requesting Member State may initiate, before the competent court in the requested Member State, proceedings against the possessor or, failing him, the holder, with the aim of securing the return of a cultural object which has been unlawfully removed from its territory.

Proceedings may be brought only where the document initiating them is accompanied by:

- a document describing the object covered by the request and stating that it is a cultural object,
- a declaration by the competent authorities of the requesting Member State that the cultural object has been unlawfully removed from its territory.

Član 6.

Centralna vlast države članice koja potražuje će bez odlaganja obavestiti centralnu vlast države članice od koje se potražuje da su pokrenuti postupci sa ciljem povraćaja dobra u pitanju.

Centralna vlast države članice od koje se potražuje će bez odlaganja obavestiti centralne vlasti drugih država članica.

Član 7.

1. Države članice će svojim zakonodavstvom odrediti da postupci za povraćaj koji su predviđeni ovom Direktivom mogu da se pokrenu samo istekom roka od jedne godine pošto je država članica koja potražuje došla do saznanja o lokaciji kulturnog dobra i o identitetu posednika ili držaoca.

Takvi postupci, u svakom slučaju, ne mogu da se pokrenu istekom roka od 30 godina pošto je dobro protivpravno premešteno sa teritorije države članice koja potražuje. Međutim, u slučaju kulturnih dobara koji predstavljaju deo javne zbirke o kojoj je reč u članu 1 (1), i crkvenih dobara u državi članici u kojoj su predmet aranžmana posebne zaštite na osnovu domaćeg prava, za postupke povraćaja važiće rokovi zastarelosti od 75 godina, izuzev država članica u kojima postupci nisu podvrgnuti rokovima zastarelosti ili u slučaju bilateralnih sporazuma između država članica koje su svojim zakonodavstvom predvidele rokove duže od 75 godina.

2. Postupci za povraćaj ne mogu da se pokrenu ukoliko premeštanje sa domaće teritorije države članice koja potražuje nije više protivpravno u vreme kada su postupci pokrenuti.

Član 8.

Izuzev onoga što je predviđeno u članovima 7. i 13. nadležni sud će narediti povraćaj kulturnog dobra u pitanju ukoliko se konstatuje da je reč o kulturnom dobru u smislu člana 1 (1) i da je protivpravno premešteno sa domaće teritorije.

Article 6

The central authority of the requesting Member State shall forthwith inform the central authority of the requested Member State that proceedings have been initiated with the aim of securing the return of the object in question.

The central authority of the requested Member State shall forthwith inform the central authorities of the other Member States.

Article 7

1. Member States shall lay down in their legislation that the return proceedings provided for in this Directive may not be brought more than one year after the requesting Member State became aware of the location of the cultural object and of the identity of its possessor or holder.

Such proceedings may, at all events, not be brought more than 30 years after the object was unlawfully removed from the territory of the requesting Member State. However, in the case of objects forming part of public collections, referred to in Article 1 (1), and ecclesiastical goods in the Member States where they are subject to special protection arrangements under national law, return proceedings shall be subject to a time-limit of 75 years, except in Member States where proceedings are not subject to a time-limit or in the case of bilateral agreements between Member States laying down a period exceeding 75 years.

2. Return proceedings may not be brought if removal from the national territory of the requesting Member State is no longer unlawful at the time when they are to be initiated.

Article 8

Save as otherwise provided in Articles 7 and 13, the competent court shall order the return of the cultural object in question where it is found to be a cultural object within the meaning of Article 1 (1) and to have been removed unlawfully from national territory.

Član 9.

Kada je naređeno vraćanje kulturnog dobra, nadležni sud u državi od koje se potražuje odrediće posedniku naknadu koju, zavisno od okolnosti, bude smatrao pravičnom pod uslovom da se uveri da je posednik primenio potrebnu pažnju prilikom pribavljanja dobra.

Na teret dokazivanja primeniće se odredbe propisa države od koje se potražuje.

U slučaju poklona ili nasleđstva, posednik neće imati povoljniji status od lica od koga je pribavio dobro takvim načinom.

Država članica koja potražuje je dužna da isplati pomenutu naknadu posle povraćaja dobra.

Član 10.

Troškove koji su nastali u vezi sa primenom odluke kojom je naređeno vraćanje kulturnog dobra snosiće država koja potražuje. Isto pravilo važi i za troškove mera o kojima je reč u članu 4 (4).

Član 11.

Isplata pravične naknade i troškova o kojima je reč u članu 9. i 10. neće uticati na pravo države koja potražuje da podigne tužbu da bi naknadila ove iznose od lica koja su odgovorna za protivpravno premeštanje kulturnog dobra sa njene teritorije.

Član 12.

Na svojinu kulturnog dobra posle povraćaja primeniće se propisi države koja potražuje.

Član 13.

Ova Direktiva primeniće se samo na kulturna dobra koja su protivpravno premeštena sa teritorije države članice posle 1. januara 1993.

Article 9

Where return of the object is ordered, the competent court in the requested States shall award the possessor such compensation as it deems fair according to the circumstances of the case, provided that it is satisfied that the possessor exercised due care and attention in acquiring the object.

The burden of proof shall be governed by the legislation of the requested Member State.

In the case of a donation or succession, the possessor shall not be in a more favourable position than the person from whom he acquired the object by that means.

The requesting Member State shall pay such compensation upon return of the object.

Article 10

Expenses incurred in implementing a decision ordering the return of a cultural object shall be borne by the requesting Member State. The same applies to the costs of the measures referred to in Article 4 (4).

Article 11

Payment of the fair compensation and of the expenses referred to in Articles 9 and 10 respectively shall be without prejudice to the requesting Member State's right to take action with a view to recovering those amounts from the persons responsible for the unlawful removal of the cultural object from its territory.

Article 12

Ownership of the cultural object after return shall be governed by that law of the requesting Member State.

Article 13

This Directive shall apply only to cultural objects unlawfully removed from the territory of a Member State on or after 1 January 1993.

Član 14.

1. Svaka država članica može proširiti svoje obaveze u pogledu vraćanja kulturnih dobara proširivanjem kategorije dobara u odnosu na one koji su nabrojani u aneksu.
2. Svaka država članica može primeniti aranžmane predviđene ovom Direktivom kojim bi zahtevala povraćaj kulturnih dobara protivpravno premeštenih sa teritorije drugih država članica pre 1. januara 1993.

Član 15.

Ova Direktiva neće uticati na bilo koji građanski ili krivični postupak na osnovu domaćeg prava država članica, od strane države članice koja potražuje i/ili vlasnika kulturnog dobra koje je ukradeno.

Član 16.

1. Država članica će svake treće godine, s tim što će to učiniti prvi put u februaru 1996, dostavljati izveštaj o primeni ove Direktive.
2. Komisija će svake treće godine slati izveštaj sa ocenom o tome kako se primenjuje ova Direktiva u Evropskom parlamentu, Savetu i Ekonomskoj i socijalnoj komisiji.
3. Savet će izvršiti procenu efikasnosti ove Direktive istekom roka od tri godine i postupajući po predlogu Komisije izvršiti sve potrebne izmene.
4. U svakom slučaju Savet koji postupa po predlogu Komisije će svake treće godine ispitati i kada je potrebno ažurirati iznose iskazane u aneksu na osnovu ekonomskih i monetarnih indikatora Zajednice.

Član 17.

Komisiji će u radu da pomaže Komitet osnovan u skladu sa članom 8. Pravilnika (EEC) br. 3911/92.

Komitet će ispitati svako pitanje koje se pojavi u vezi sa primenom aneksa uz ovu Direktivu koje

Article 14

1. Each Member State may extend its obligation to return cultural objects to cover categories of objects other than those listed in the Annex.
2. Each Member State may apply the arrangements provided for by this Directive to requests for the return of cultural objects unlawfully removed from the territory of other Member States prior to 1 January 1993.

Article 15

This Directive shall be without prejudice to any civil or criminal proceedings that may be brought, under the national laws of the Member States, by the requesting Member State and/or the owner of a cultural object that has been stolen.

Article 16

1. Member States shall send the Commission every three years, and for the first time in February 1996, a report on the application of this Directive.
2. The Commission shall send the European Parliament, the Council and the Economic and Social Committee, every three years, a report reviewing the application of this Directive.
3. The Council shall review the effectiveness of this Directive after a period of application of three years and, acting on a proposal from the Commission, make any necessary adaptations.
4. In any event, the Council acting on a proposal from the Commission, shall examine every three years and, where appropriate, update the amounts indicated in the Annex, on the basis of economic and monetary indicators in the Community.

Article 17

The Commission shall be assisted by the Committee set up by Article 8 of Regulation (EEC) No 3911/92.

The Committee shall examine any question arising from the application of the Annex to this Directive

pokrene bilo predsjednik po svojoj sopstvenoj inicijativi ili na zahtev predstavnika države članice.

Član 18.

Države članice će usvojiti zakone, propise i uredbe potrebne radi usaglašavanja sa ovom Direktivom u roku od devet meseci od njenog usvajanja, izuzev Belgije, Savezne Republike Nemačke i Holandije koje moraju da se usaglase sa ovom Direktivom najkasnije 12 meseci od dana njenog usvajanja. One su dužne da o tome bez odlaganja obaveste Komisiju.

Kada država članica usvoji ove mere, one moraju da sadrže upućivanje na ovu Direktivu ili se to upućivanje mora navesti prilikom njihovog zvaničnog objavljivanja. Metode sačinjavanja takvog upućivanja određiće svaka država članica.

Član 19.

Ova Direktiva je upućena državama članicama.

ANEKS

Kategorije o kojima je reč u drugoj alineji člana 1 (1) kojoj dobra, klasifikovana kao „nacionalno blago“ u smislu člana 36. Ugovora, moraju da pripadaju kako bi bila podobna za povratak na osnovu ove Direktive

- A.1. Arheološka dobra stara više od sto godina koja su proizvod:
- zemlje ili podvodnih iskopavanja i nalazišta,
 - arheoloških nalazišta,
 - arheoloških zbirki.
2. Elementi koji predstavljaju integralni deo umetničkog, istorijskog ili religioznog spomenika koji je bio raskomadani više od sto godina.
3. Slike i ulja na platnu izrađene u celini ručno bilo kojim sredstvom i u bilo kom materijalu.
4. Mozaici, sem onih u kategoriji 1. ili 2. i grafike izrađene u celini ručno bilo kojim sredstvom i u bilo kom materijalu.

which may be tabled by the chairman either on his own initiative or at the request of the representative of a Member State.

Article 18

Member States shall bring into force the laws, regulations and administrative provisions necessary to comply with this Directive within nine months of its adoption, except as far as the Kingdom of Belgium, the Federal Republic of Germany and the Kingdom of the Netherlands are concerned, which must conform to this Directive at the latest twelve months from the date of its adoption. They shall forthwith inform the Commission thereof.

When Member States adopt these measures, they shall contain a reference to this Directive or shall be accompanied by such reference on the occasion of their official publication. The methods of making such a reference shall be laid down by the Member States.

Article 19

This Directive is addressed to the Member States.

ANNEX

Categories referred to in the second indent of Article 1 (1) to which objects classified as ‘national treasures’ within the meaning of Article 36 of the Treaty must belong in order to qualify for return under this Directive

- A. 1. Archaeological objects more than 100 years old which are the products of:
- land or underwater excavations and finds,
 - archaeological sites,
 - archaeological collections.
2. Elements forming an integral part of artistic, historical or religious monuments which have been dismembered, more than 100 years old.
3. Pictures and paintings executed entirely by hand, on any medium and in any material (1).
4. Mosaics other than those in category 1 or category 2 and drawings executed entirely by hand, on any medium and in any material (1).

5. Originalne gravire, otisci, serigrafije i litografije sa njihovim originalnim pločama i originalnim posterima. 6. Originalne skulpture ili statue i kopije napravljene primenom istog postupka kao original, sem onih navedenih u kategoriji 1. 7. Fotografije, filmovi i njihovi negativi. 8. Inkunabule i rukopisi uključujući mape i muzičke zapise, pojedinačno ili u zbirkama. 9. Knjige starije od 100 godina, pojedinačno ili u zbirkama. 10. Štampane mape starije od 200 godina. 11. Arhive i svaki njihov deo, bilo koje vrste, u bilo kom sredstvu, uključujući elemente starije od 50 godina. 12. a) kolekcije i primerci iz zooloških, botaničkih, mineraloških i anatomskih zbirki; b) kolekcije istorijskog, paleontološkog, etnografskog i numizmatičkog značaja. 13. Sredstva prevoza stara više od 75 godina. 14. Svaki drugi predmet antikviteta koji nije obuhvaćen kategorijama A 1. do A 13, koji je stariji od 50 godina.	5. Original engravings, prints, serigraphs and lithographs with their respective plates and original posters (1). 6. Original sculptures or statuary and copies produced by the same process as the original (1) other than those in category 1. 7. Photographs, films and negatives thereof (1). 8. Incunabula and manuscripts, including maps and musical scores, singly or in collections (1). 9. Books more than 100 years old, singly or in collections. 10. Printed maps more than 200 years old. 11. Archives and any elements thereof, of any kind, on any medium, comprising elements more than 50 years old. 12. (a) Collections (2) and specimens from zoological, botanical, mineralogical or anatomical collections; (b) Collections (2) of historical, palaeontological, ethnographic or numismatic interest. 13. Means of transport more than 75 years old. 14. Any other antique item not included in categories A 1 to A 13, more than 50 years old.

Na kulturna dobra predviđena u kategorijama A 1. do A 14. primenjuje se ova Direktiva samo ukoliko njihova vrednost iznosi ili je iznad datih finansijskih parametara.

B. Finansijski parametri koji se primenjuju na određene kategorije predviđene pod A (izražene u ecu valuti):

- VREDNOST: 0 (nula)
- 1 (arheološki predmeti)
 - 2 (raskomadani spomenici)
 - 8 (inkunabule i rukopisi)
 - 11 (arhive)
- VREDNOST: 15.000
- 4 (mozaici i grafike)
 - 5 (gravire)
 - 7 (fotografije)
 - 10 (štampane mape)

The cultural objects in categories A 1 to A 14 are covered by this Directive only if their value corresponds to, or exceeds, the financial thresholds under B.

B. Financial thresholds applicable to certain categories under A (in ecus)

- VALUE: 0 (Zero)
- 1 (Archaeological objects)
 - 2 (Dismembered monuments)
 - 8 (Incunabula and manuscripts)
 - 11 (Archives)
- VALUE: 15 000
- 4 (Mosaics and drawings)
 - 5 (Engravings)
 - 7 (Photographs)
 - 10 (Printed maps)

VREDNOST: 50.000

- 6 (statue)
- 9 (knjige)
- 12 (zbirke)
- 13 (sredstva prevoza)
- 14 (svaki drugi predmet)

VREDNOST: 150.000

- 3 (slike)

Procena o tome da li su ili ne ispunjeni uslovi koji se odnose na finansijsku vrednost mora se izvršiti kada je zatražen povraćaj. Finansijska vrednost je ona koju dobro ima u državi od koje se potražuje.

Kao datum konverzije vrednosti izražene u ecu valuti u aneksu u nacionalne valute određuje se 1. januar 1993.

VALUE: 50 000

- 6 (Statuary)
- 9 (Books)
- 12 (Collections)
- 13 (Means of transport)
- 14 (Any other item)

VALUE: 150 000

- 3 (Pictures)

The assessment of whether or not the conditions relating to financial value are fulfilled must be made when return is requested. The financial value is that of the object in the requested Member State.

The date for the conversion of the values expressed in ecus in the Annex into national currencies shall be 1 January 1993.

**PREPORUKA O MEĐUNARODNOJ
ZAŠTITI KULTURNE IMOVINE
I PROMETU UMETNIČKIH DELA
Savet Evrope, 1988.**

Savet,

1. Smatrajući da se ozbiljna šteta kulturnih dobara u raznim državama nastavlja u povećanom obimu putem krađe, protivpravnog izvoza i tajnog iskopavanja;
2. Smatrajući da su instrumenti odobreni u raznim međunarodnim organizacijama sa ciljem unapređenja zaštite kulturne imovine;
3. Smatrajući da se kulturna i umetnička dela u tim instrumentima smatraju „kulturnom baštinom čovečanstva“ (Haška konvencija, 1954), koja „svedoče o epohama i civilizacijama“ (Evropska konvencija o zaštiti arheološke baštine, London 1969), predstavljajući „jedan od bitnih elemenata civilizacije i nacionalne kulture“ (UNESCO Konvencija, Pariz 1970) i da je ovaj poslednje navedeni element suštinski koncept Evropske konvencije o povredama kulturne imovine (Delphi 1985);
4. Smatrajući da izbor ovog prilaza sadrži koncepciju kulturne i umetničke imovine koja se razlikuje od koncepcije koja se odnosi na druga dobra koja se prodaju, pa otuda i proizilaze različite koncepcije imovinskog prava koje se primenjuju na takvu imovinu, što je praktično priznato Ugovorom o osnivanju Evropske ekonomske zajednice (1957) i Jedinstvenim evropskim aktom (1986);
5. Smatrajući da postoje očigledne razlike između pravnih doktrina u različitim državama, što takođe ima za posledicu očito lažno predstavljanje funkcionisanja tržišta umetničkim delima;
6. Smatrajući da, ukoliko bi postojala efikasnija zaštita kulturnih dobara, najpre bi morala da se uspostavi široka razmena informacija o takvim dobrima;
7. Uveren da postoji potreba za širom i odlučnijom saradnjom između raznih država, koja bi omogućila da se kulturna baština svake države saču-

**RECOMMENDATION 1072 (1988)
on the international protection of cultural prop-
erty and the circulation of works of art**

The Assembly,

1. Considering that serious damage to the integrity of different states' cultural heritage continues, and on an expanding scale, through theft, illicit export and clandestine excavation;
2. Considering that instruments have been approved in different international organisations with a view to improving the protection of cultural property;
3. Considering that cultural and artistic goods are regarded in such instruments as part of the "cultural heritage of all mankind" (Convention of The Hague, 1954), which "bear witness to epochs and civilisations" (European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage, London, 1969), constituting "one of the basic elements of civilisation and national culture" (Unesco Convention, Paris, 1970), and that the latter concept is fundamental to the European Convention on Offences relating to Cultural Property (Delphi, 1985);
4. Considering that the choice of this approach implies a concept of cultural and artistic property that is different from the concept of other goods traded, and hence a different concept of property law concerning such goods, as in fact is recognised in the Treaty establishing the European Economic Community (1957) and the Single European Act (1986);
5. Considering that there are marked differences between legal doctrines in the different countries, producing marked distortions also in the functioning of the market in works of art;
6. Considering that, if there is to be more effective protection of cultural goods, there must first be extensive circulation of information concerning such goods;
7. Convinced of the need for broader, more resolute collaboration among the different states, so as to make it possible for the cultural heritage of

va i da se umetnička dela korektno premeštaju iz jedne države u drugu,

8. Savet preporučuje Komitetu ministara da pozove vlade država članica da preduzmu korake kojim bi se obezbedilo:

- a) da se međunarodne konvencije koje se odnose na ovo pitanje potpišu i ratifikuju očekujući vreme kada će jednoobrazna pravila da stupe na snagu koja će omogućiti da se kulturna imovina, koja je protivpravno u opticaju, vrati u zemlju odakle je došla;
- b) da se usvoji dodatni protokol uz Delfi Konvenciju u kome bi se navelo da je savesnost kupca samo od značaja da mu omogući naknadu kada bude dužan da vrati kulturno dobro koje je bilo protivpravno u opticaju;
- c) da se u međuvremenu primene sve postojeće unutrašnje mere koje će omogućiti povraćaj kulturne imovine koja je protivpravno u opticaju;
- d) da se uspostavi tešnja kontrola kojom će se regulisati izvoz i uvoz kulturnih dela;
- e) da u potpunosti saraduju sa međunarodnim organizacijama, kao što je Interpol, koje preduzimaju efikasne akcije u slučaju protivpravnog kretanja umetničkih dela;
- f) da unaprede sve pokušaje u pravcu katalogizacije kulturnih dobara i širenju detalja o umetničkim delima koja su nestala;
- g) da se primene ista poreska pravila o prodaji umetničkih dela;
- h) da se usvoji ista poreska politika koja bi podsticala pribavljanje umetničkih dela i donaciju istih kulturnim institucijama;
- i) da se pojednostave carinske formalnosti za kretanje umetničkih dela u cilju njihovog izlaganja.

each to be safeguarded and for works of art to move from one country to another correctly;

8. Recommends that the Committee of Ministers call on the governments of the member states to take steps to ensure:

- (a) that the international conventions relating to this question are signed and ratified, looking ahead to the time when uniform regulations come into being that make it possible for cultural property that has been circulating illicitly to be returned to the countries from which it came;
- (b) that an additional protocol is adopted to the Delphi Convention stating in particular that the good faith of the purchaser is only of relevance to enabling him to obtain compensation when obliged to return cultural property that has circulated illicitly;
- (c) that, in the meantime, all existing internal legal measures are applied so as to permit the restitution of cultural property that has circulated illicitly;
- (d) that tighter controls are introduced governing the export and import of works of art;
- (e) that they collaborate fully with international organisations, such as Interpol, which are taking effective action against the illicit movement of works of art;
- (f) that they promote all endeavours to catalogue cultural goods and to circulate details of works of art that have disappeared;
- (g) that the same tax rules apply to the sale of works of art in the different countries;
- (h) that tax policies are adopted encouraging the acquisition of works of art and their donation to cultural institutions;
- (i) that customs formalities are simplified for the movement of works of art for exhibition purposes.

**EVROPSKA KONVENCIJA
O ZAŠTITI ARHEOLOŠKOG NASLEĐA
(revidirana)**

Savet Evrope, 1992.

Definicija arheološkog nasleđa

Član 1.

Cilj ove (revidirane) Konvencije jeste očuvanje arheološkog nasleđa kao izvora evropskog kolektivnog sećanja i predmet istorijskog i naučnog istraživanja.

U tom cilju će se kao sastavni delovi arheološkog nasleđa smatrati svi ostaci i objekti kao i drugi tragovi ljudi iz prošlih epoha:

- i. čije očuvanje i proučavanje doprinose rekonstrukciji istorije čovečanstva i njene veze s prirodnom okolinom;
- ii. čije glavne izvore informacija predstavljaju iskopavanja ili otkrića i drugi metodi istraživanja istorije čovečanstva i njegovog okruženja; i
- iii. koji su smešteni u bilo kojem području u nadležnosti ugovornih strana.

Arheološko nasleđe će obuhvatiti građevine, objekte, grupe, građevina, izgrađene lokalitete, pokretne predmete, spomenike drugih vrsta kao i njihovo okruženje, smeštene na zemlji, ili pod vodom.

Identifikacija nasleđa i mere zaštite

Član 2.

Strane se obavezuju da će, sredstvima koja su prihvatljiva državi o kojoj je reč, uspostaviti pravni sistem za zaštitu arheološkog nasleđa, tako što će propisati:

- i. vođenje evidencije o svom arheološkom nasleđu i utvrđivanje zaštićenih spomenika i područja;

**EUROPEAN CONVENTION
ON THE PROTECTION OF THE
ARCHAEOLOGICAL HERITAGE
(Revised)**

Council of Europe, 1992.

Definition of the archaeological heritage

Article 1

The aim of this (revised) Convention is to protect the archaeological heritage as a source of the European collective memory and as an instrument for historical and scientific study.

To this end shall be considered to be elements of the archaeological heritage all remains and objects and any other traces of mankind from past epochs:

- i. the preservation and study of which help to retrace the history of mankind and its relation with the natural environment;
- ii. for which excavations or discoveries and other methods of research into mankind and the related environment are the main sources of information; and
- iii. which are located in any area within the jurisdiction of the Parties.

The archaeological heritage shall include structures, constructions, groups of buildings, developed sites, moveable objects, monuments of other kinds as well as their context, whether situated on land or under water.

**Identification of the heritage and measures
for protection**

Article 2

Each Party undertakes to institute, by means appropriate to the State in question, a legal system for the protection of the archaeological heritage, making provision for:

- i. the maintenance of an inventory of its archaeological heritage and the designation of protected monuments and areas;

- ii. uspostavljanje zaštićenih arheoloških područja, čak i ako nema vidljivih ostataka na zemlji ili pod vodom, radi očuvanja materijalnih dokaza koje će proučavati buduće generacije;
- iii. obavezno prijavljivanje od strane nalazača nadležnim stručnim institucijama slučajnih otkrića predmeta arheološkog nasleđa, kao i omogućavanje njihovog ispitivanja.

Član 3.

Da bi očuvale arheološko nasleđe i osigurale naučni značaj arheološkog istraživačkog rada, svaka strana se obavezuje:

- i. na primenu postupaka za izdavanje dozvola i obavljanje nadzora nad iskopavanjima i drugim arheološkim radovima na način koji bi:
 - a. sprečio svako nezakonito iskopavanje ili premeštanje delova arheološkog nasleđa;
 - b. osigurao da se arheološka iskopavanja i istraživanja sprovode naučnim metodama, odnosno:
 - da se gde god je to moguće ne koriste destruktivne metode istraživanja;
 - da delovi arheološkog nasleđa ne ostanu nepokriveni ili izloženi tokom ili posle iskopavanja, a da se ne obezbede uslovi za pravilnu zaštitu, očuvanje i upravljanje;
- ii. da će obezbediti da iskopavanja i druge potencijalno destruktivne tehnike obavljaju samo stručna, posebno ovlašćena lica;
- iii. da će zahtevati, u skladu s nacionalnim zakonodavstvom, posebna prethodna odobrenja za korišćenje detektora za metal i druge opreme za detekciju, ili postupka arheološkog istraživanja.

Član 4.

Svaka strana se obavezuje da će sprovesti mere fizičke zaštite arheološkog nasleđa, tako što će u skladu s okolnostima propisati:

- i. da organi vlasti nadležni za područja predviđena za zaštićene arheološke celine imaju pravo da pribavljaju ili drugim odgovarajućim sredstvima štite ta područja;

Article 3

To preserve the archaeological heritage and guarantee the scientific significance of archaeological research work, each Party undertakes:

- i. to apply procedures for the authorisation and supervision of excavation and other archaeological activities in such a way as:
 - a. to prevent any illicit excavation or removal of elements of the archaeological heritage;
 - b. to ensure that archaeological excavations and prospecting are undertaken in a scientific manner and provided that:
 - non-destructive methods of investigation are applied wherever possible;
 - the elements of the archaeological heritage are not uncovered or left exposed during or after excavation without provision being made for their proper preservation, conservation and management;
- ii. to ensure that excavations and other potentially destructive techniques are carried out only by qualified, specially authorised persons;
- iii. to subject to specific prior authorisation, whenever foreseen by the domestic law of the State, the use of metal detectors and any other detection equipment or process for archaeological investigation.

Article 4

Each Party undertakes to implement measures for the physical protection of the archaeological heritage, making provision, as circumstances demand:

- i. for the acquisition or protection by other appropriate means by the public authorities of areas intended to constitute archaeological reserves;

- ii. zaštitu i očuvanje arheološkog nasleđa, po mogućstvu na samom lokalitetu;
- iii. odgovarajući prostor za čuvanje arheoloških predmeta koji su izmešteni s izvorne lokacije.

Celovita zaštita arheološkog nasleđa

Član 5.

Strane se obavezuju:

- i. da će nastojati da usaglase i povežu odgovarajuće zahteve arheologije i razvojnih planova tako što će osigurati da arheolozi učestvuju:
 - a. u politikama planiranja izrađenim na način koji obezbeđuje uravnotežene strategije zaštite, očuvanja i unapređenja lokaliteta od arheološkog interesa;
 - b. u različitim fazama izrade razvojnih planova;
- ii. da će obezbediti redovne konsultacije arheologa s gradskim i regionalnim planerima kako bi omogućili:
 - a. izmene onih razvojnih planova koji bi mogli da imaju štetan uticaj na arheološko nasleđe;
 - b. dovoljno vremena i sredstava za izradu odgovarajuće naučne studije o lokalitetu kao i objavljivanje nalaza studije;
- iii. da će obezbediti da se u procenama ekološkog uticaja i odlukama koje iz njih proističu u potpunosti uzmu u obzir arheološki lokaliteti i njihovo okruženje;
- iv. da će predvideti propisima, u slučaju pronalaska predmeta arheološkog nasleđa tokom gradnje, njihovu zaštitu na samom lokalitetu, gde god je moguće;
- v. da će obezbediti da otvaranje arheoloških lokaliteta za javnost, a posebno bilo kakvi pripremni građevinski radovi potrebni za prihvat velikog broja posetilaca, ne prouzrokuju štetne posledice po arheološka i naučna svojstva takvih lokaliteta i njihove okoline.

- ii. for the conservation and maintenance of the archaeological heritage, preferably in situ;
- iii. for appropriate storage places for archaeological remains which have been removed from their original location.

Integrated conservation of the archaeological heritage

Article 5

Each Party undertakes:

- i. to seek to reconcile and combine the respective requirements of archaeology and development plans by ensuring that archaeologists participate:
 - a. in planning policies designed to ensure well-balanced strategies for the protection, conservation and enhancement of sites of archaeological interest;
 - b. in the various stages of development schemes;
- ii. to ensure that archaeologists, town and regional planners systematically consult one another in order to permit:
 - a. the modification of development plans likely to have adverse effects on the archaeological heritage;
 - b. the allocation of sufficient time and resources for an appropriate scientific study to be made of the site and for its findings to be published;
- iii. to ensure that environmental impact assessments and the resulting decisions involve full consideration of archaeological sites and their settings;
- iv. to make provision, when elements of the archaeological heritage have been found during development work, for their conservation in situ when feasible;
- v. to ensure that the opening of archaeological sites to the public, especially any structural arrangements necessary for the reception of large numbers of visitors, does not adversely affect the archaeological and scientific character of such sites and their surroundings.

Finansiranje arheoloških istraživanja i zaštite**The financing of archaeological research and conservation****Član 6.****Article 6**

Strane se obavezuju da će:

Each Party undertakes:

- i. obezbediti javnu finansijsku podršku državnih, regionalnih i lokalnih organa vlasti za arheološka istraživanja u skladu s njihovim nadležnostima;
- ii. povećati materijalna sredstva za zaštitno arheološko iskopavanje i istraživanje tako što će:
 - a. preduzimati odgovarajuće mere kako bi se prilikom realizacije velikih javnih ili privatnih razvojnih planova predvidela sredstva iz javnog ili privatnog sektora za pokriće ukupnih troškova svih neophodnih arheoloških radova;
 - b. predvideti u budžetu sredstava za ovakve radove, isto kao i za studije uticaja uslovljene merama predostrožnosti prilikom planiranja zaštite životne sredine i regionalnog planiranja i to za preliminarna arheološka iskopavanja i istraživanja i sažeti naučni prikaz stanja kao i celovito objavljivanje i evidentiranje nalaza.

- i. to arrange for public financial support for archaeological research from national, regional and local authorities in accordance with their respective competence;
- ii. to increase the material resources for rescue archaeology;
 - a. by taking suitable measures to ensure that provision is made in major public or private development schemes for covering, from public sector or private sector resources, as appropriate, the total costs of any necessary related archaeological operations;
 - b. by making provision in the budget relating to these schemes in the same way as for the impact studies necessitated by environmental and regional planning precautions, for preliminary archaeological study and prospecting, for a scientific summary record as well as for the full publication and recording of the findings.

Prikupljanje i širenje naučnih informacija**Collection and dissemination of scientific information****Član 7.****Article 7**

Da bi se olakšalo proučavanje i širenje znanja o arheološkim otkrićima, strane se obavezuju:

For the purpose of facilitating the study of, and dissemination of knowledge about, archaeological discoveries, each Party undertakes:

- i. da će izraditi ili ažurirati preglede, popise i karte arheoloških lokaliteta u područjima koja spadaju u njihovu nadležnost;
- ii. da će preduzeti sve moguće mere da bi se, po obavljanju arheoloških radova, a pre neophodnog sveobuhvatnog objavljivanja specijalizovanih studija, izradio nacrt sažetog naučnog prikaza stanja, koji se može objaviti.

- i. to make or bring up to date surveys, inventories and maps of archaeological sites in the areas within its jurisdiction;
- ii. to take all practical measures to ensure the drafting, following archaeological operations, of a publishable scientific summary record before the necessary comprehensive publication of specialised studies.

Član 8.**Article 8**

Strane se obavezuju:

- i. da će olakšati nacionalnu i međunarodnu razmenu predmeta arheološkog nasleđa u stručne naučne svrhe, preduzimajući istovremeno odgovarajuće korake kako bi se osiguralo da takav promet ni na koji način ne nanese štetu kulturnoj ili naučnoj vrednosti tih predmeta;
- ii. da će podsticati povezivanje informacija o tekućim arheološkim iskopavanjima i istraživanjima kao i da će doprinosti organizaciji međunarodnih istraživačkih programa.

Podizanje svesti javnosti**Član 9.****Article 9**

Strane se obavezuju:

- i. da će sprovoditi obrazovne aktivnosti kako bi se u javnosti podsticala i razvijala svest o vrednostima arheološkog nasleđa za razumevanje prošlosti, kao i o pretnjama tom nasleđu;
- ii. da će podsticati pristup javnosti važnim delovima arheološkog nasleđa, posebno lokalitetima, kao i javno izlaganje odgovarajućih zbirki arheoloških predmeta.

Sprečavanje nezakonitog prometa predmeta arheološkog nasleđa**Član 10.****Article 10**

Strane se obavezuju:

- i. da će osigurati da nadležni organi vlasti i naučne ustanove prikupljaju podatke o svim utvrđenim nezakonitim iskopavanjima;
- ii. da će se nadležni organi države porekla, koja je ugovorna strana ove Konvencije, obavestavati o svim ponudama predmeta za koje se sumnja da potiču iz nezakonitih iskopavanja, ili protivzakonito odnetih sa službenih iskopavanja, kao i da će o tome pružiti neophodne podatke;
- iii. da će preduzimati sve neophodne korake kako bi se obezbedilo da muzeji i slične ustanove

Each Party undertakes:

- i. to facilitate the national and international exchange of elements of the archaeological heritage for professional scientific purposes, while taking appropriate steps to ensure that such circulation in no way prejudices the cultural and scientific value of those elements;
- ii. to promote the pooling of information on archaeological research and excavations in progress and to contribute to the organisation of international research programmes.

Promotion of public awareness

Each Party undertakes:

- i. to conduct educational actions with a view to rousing and developing an awareness in public opinion of the value of the archaeological heritage for understanding the past and of the threats to this heritage;
- ii. to promote public access to important elements of its archaeological heritage, especially sites, and encourage the display to the public of suitable selections of archaeological objects.

Prevention of the illicit circulation of elements of the archaeological heritage

Each Party undertakes:

- i. to arrange for the relevant public authorities and for scientific institutions to pool information on any illicit excavations identified;
- ii. to inform the competent authorities in the State of origin which is a Party to this Convention of any offer suspected of coming either from illicit excavations or unlawfully from official excavations, and to provide the necessary details thereof;
- iii. to take such steps as are necessary to ensure that museums and similar institutions whose

čiju politiku nabavki kontroliše država ne otkupljuju predmete arheološkog nasleđa za koje se sumnja da potiču sa nekontrolisanih nalazišta, ili zabranjenih iskopavanja ili protivzakonito odnetih sa službenih iskopavanja;

- iv. da će muzejima i sličnim ustanovama na teritoriji ugovorne strane čija politika nabavki arheoloških predmeta nije pod državnom kontrolom:
 - a. proslediti tekst ove (revidirane) Konvencije;
 - b. učiniti sve što je moguće kako bi se osiguralo da spomenuti muzeji i ustanove poštuju načela navedena u stavu 3. ovog člana;
- v. da će u najvećoj mogućoj meri ograničiti, putem obrazovanja, informisanja, budnosti i saradnje, premeštanje predmeta arheološkog nasleđa, koji potiču iz nekontrolisanih nalazišta, ili zabranjenih iskopavanja, ili protivzakonito odnetih sa službenih iskopavanja.

Član 11.

Ova (revidirana) Konvencija neće uticati na postojeće ili buduće bilateralne ili multilateralne sporazume između strana ugovornica u vezi sa zabranjenim prometom predmeta arheološkog nasleđa, ili njihovom povraćaju zakonitim vlasnicima.

Uzajamna tehnička i naučna pomoć

Član 12.

Strane se obavezuju:

- i. da će u vezi s arheološkim nasleđem jedna drugoj pružati tehničku i naučnu pomoć razmenom iskustava i stručnjaka;
- ii. da će u skladu s odgovarajućim nacionalnim zakonodavstvom ili obavezujućim međunarodnim sporazumima podsticati razmenu stručnjaka za prezentaciju arheološkog nasleđa, uključujući i one odgovorne za dalje usavršavanje.

acquisition policy is under State control do not acquire elements of the archaeological heritage suspected of coming from uncontrolled finds or illicit excavations or unlawfully from official excavations;

- iv. as regards museums and similar institutions located in the territory of a Party but the acquisition policy of which is not under State control:
 - a. to convey to them the text of this (revised) Convention;
 - b. to spare no effort to ensure respect by the said museums and institutions for the principles set out in paragraph 3 above;
- v. to restrict, as far as possible, by education, information, vigilance and cooperation, the transfer of elements of the archaeological heritage obtained from uncontrolled finds or illicit excavations or unlawfully from official excavations.

Article 11

Nothing in this (revised) Convention shall affect existing or future bilateral or multilateral treaties between Parties concerning the illicit circulation of elements of the archaeological heritage or their restitution to the rightful owner.

Mutual technical and scientific assistance

Article 12

The Parties undertake:

- i. to afford mutual technical and scientific assistance through the pooling of experience and exchanges of experts in matters concerning the archaeological heritage;
- ii. to encourage, under the relevant national legislation or international agreements binding them, exchanges of specialists in the presentation of the archaeological heritage, including those responsible for further training.

Nadzor nad primenom (revidirane) Konvencije**Član 13.**

Za potrebe ove (revidirane) Konvencije, komitet stručnjaka koji je, u skladu sa članom 17. Statuta Saveta Evrope, osnovao Komitet ministara Saveta Evrope, nadgledaće primenu (revidirane) Konvencije, a posebno će:

- i. povremeno izveštavati Komitet ministara Saveta Evrope o stanju politike zaštite arheološkog nasleđa u državama ugovornim stranama ove (revidirane) Konvencije i primeni načela koja su obuhvaćena ovom (revidiranom) Konvencijom;
- ii. predlagati mere Komitetu ministara Saveta Evrope za primenu odredbi ove (revidirane) Konvencije, uključujući multilateralne aktivnosti, reviziju ili izmene i dopune (revidirane) Konvencije kao i informisanje javnosti o njenim ciljevima;
- iii. davati preporuke Komitetu ministara Saveta Evrope u vezi s pozivima državama koje nisu članice Saveta Evrope da pristupe ovoj (revidiranoj) Konvenciji.

Završne odredbe**Član 14.**

Ova (revidirana) Konvencija biće otvorena za potpisivanje članicama Saveta Evrope i drugim državama potpisnicama Evropske konvencije o kulturnom nasleđu.

Konvencija podleže ratifikaciji, prihvatanju ili odobrenju. Instrumenti ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja deponovaće se kod Generalnog sekretara Saveta Evrope.

Nijedna država potpisnica **Evropske konvencije o zaštiti arheološkog nasleđa**, potpisane 6. maja 1969. u Londonu, ne može da deponuje instrument ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja ako nije istovremeno ili naknadno otkazala navedenu Konvenciju.

Control of the application of the (revised) Convention**Article 13**

For the purposes of this (revised) Convention, a committee of experts, set up by the Committee of Ministers of the Council of Europe pursuant to Article 17 of the Statute of the Council of Europe, shall monitor the application of the (revised) Convention and in particular:

- i. report periodically to the Committee of Ministers of the Council of Europe on the situation of archaeological heritage protection policies in the States Parties to the (revised) Convention and on the implementation of the principles embodied in the (revised) Convention;
- ii. propose measures to the Committee of Ministers of the Council of Europe for the implementation of the (revised) Convention's provisions, including multilateral activities, revision or amendment of the (revised) Convention and informing public opinion about the purpose of the (revised) Convention;
- iii. make recommendations to the Committee of Ministers of the Council of Europe regarding invitations to States which are not members of the Council of Europe to accede to the (revised) Convention.

Final clauses**Article 14**

This (revised) Convention shall be open for signature by the member States of the Council of Europe and the other States party to the European Cultural Convention.

It is subject to ratification, acceptance or approval. Instruments of ratification, acceptance or approval shall be deposited with the Secretary General of the Council of Europe.

No State party to the **European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage**, signed in London on 6 May 1969, may deposit its instrument of ratification, acceptance or approval unless it has already denounced the said convention or denounces it simultaneously.

Ova (revidirana) Konvencija će stupiti na snagu šest meseci od dana kada su četiri države, uključujući najmanje tri države članice Saveta Evrope, izrazile saglasnost o prihvatanju obaveza iz ove (revidirane) Konvencije u skladu sa odredbama prethodnih stavova.

U slučaju da u primeni prethodna dva stava otkazivanje Konvencije od 6. maja 1969. ne stupi na snagu istovremeno sa stupanjem na snagu ove (revidirane) Konvencije, ugovorna strana može da se izjasni prilikom deponovanja svog instrumenta ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja, da će nastaviti da primenjuje Konvenciju od 6. maja 1969. do stupanja na snagu ove (revidirane) Konvencije.

Što se tiče države potpisnice koja naknadno izrazi svoju spremnost o prihvatanju obaveza, (revidirana) Konvencija će stupiti na snagu šest meseci od dana deponovanja instrumenta ratifikacije, prihvatanja ili odobrenja.

Član 15.

Posle stupanja na snagu ove (revidirane) Konvencije, Komitet ministara Saveta Evrope može pozvati bilo koju državu koja nije članica Saveta Evrope i Evropske ekonomske zajednice da joj pristupi na osnovu odluke koju, prema članu 20, tačka d, Statuta Saveta Evrope donosi većina, ili jednoglasnom odlukom predstavnika strana ugovornica ovlašćenih da budu u Komitetu.

Što se tiče država koje pristupaju, ili bi trebalo da pristupe, Evropskoj ekonomskoj zajednici, (revidirana) Konvencija će stupiti na snagu šest meseci od dana deponovanja instrumenta pristupanja kod Generalnog sekretara Saveta Evrope.

Član 16.

Sve države mogu, prilikom potpisivanja ili deponovanja instrumenta ratifikacije, prihvatanja, odobrenja ili pristupanja, odrediti teritoriju ili teritorije na koje će se odnositi (revidirana) Konvencija.

Sve države mogu naknadno, na osnovu izjave upućene Generalnom sekretaru Saveta Evrope, da pro-

This (revised) Convention shall enter into force six months after the date on which four States, including at least three member States of the Council of Europe, have expressed their consent to be bound by the (revised) Convention in accordance with the provisions of the preceding paragraphs.

Whenever, in application of the preceding two paragraphs, the denunciation of the convention of 6 May 1969 would not become effective simultaneously with the entry into force of this (revised) Convention, a Contracting State may, when depositing its instrument of ratification, acceptance or approval, declare that it will continue to apply the Convention of 6 May 1969 until the entry into force of this (revised) Convention.

In respect of any signatory State which subsequently expresses its consent to be bound by it, the (revised) Convention shall enter into force six months after the date of the deposit of the instrument of ratification, acceptance or approval.

Article 15

After the entry into force of this (revised) Convention, the Committee of Ministers of the Council of Europe may invite any other State not a member of the Council and the European Economic Community, to accede to this (revised) Convention by a decision taken by the majority provided for in Article 20.d of the Statute of the Council of Europe and by the unanimous vote of the representatives of the Contracting States entitled to sit on the Committee.

In respect of any acceding State or, should it accede, the European Economic Community, the (revised) Convention shall enter into force six months after the date of deposit of the instrument of accession with the Secretary General of the Council of Europe.

Article 16

Any State may, at the time of signature or when depositing its instrument of ratification, acceptance, approval or accession, specify the territory or territories to which this (revised) Convention shall apply.

Any State may at any later date, by a declaration addressed to the Secretary General of the Council

šire primenu ove (revidirane) Konvencije na bilo koju drugu teritoriju navedenu u toj izjavi. Ova (revidirana) Konvencija će, u odnosu na takvu teritoriju, stupiti na snagu šest meseci od dana kada Generalni sekretar primi navedenu izjavu.

Svaka izjava data u skladu s prethodna dva stava može, u odnosu na teritoriju navedenu u toj izjavi, biti opozvana tako što će se u tom smislu obavestiti Generalni sekretar. Opoziv će stupiti na snagu šest meseci od dana kada Generalni sekretar primi obaveštenje.

Član 17.

Sve strane mogu u bilo koje vreme otkazati (revidiranu) Konvenciju tako što će o tome obavestiti Generalnog sekretara Saveta Evrope.

Takvo otkazivanje će stupiti na snagu šest meseci od dana kada je Generalni sekretar primio obaveštenje.

Član 18.

Generalni sekretar Saveta Evrope obavestiće države članice Saveta Evrope, druge države potpisnice Evropske konvencije o kulturnom nasleđu i sve države, ili članice Evropske ekonomske zajednice, koje su pristupile ili su pozvane da pristupe ovoj (revidiranoj) Konvenciji o:

- i. svakom potpisu;
- ii. deponovanju svakog instrumenta ratifikacije, prihvatanja, odobrenja ili pristupanja;
- iii. svakom datumu stupanja na snagu ove (revidirane) Konvencije u skladu sa članovima 14, 15. i 16;
- iv. svakom drugom aktu, obaveštenju ili dopisu u vezi s ovom (revidiranom) Konvencijom.

of Europe, extend the application of this (revised) Convention to any other territory specified in the declaration. In respect of such territory the (revised) Convention shall enter into force six months after the date of receipt of such declaration by the Secretary General.

Any declaration made under the two preceding paragraphs may, in respect of any territory specified in such declaration, be withdrawn by a notification addressed to the Secretary General. The withdrawal shall become effective six months after the date of receipt of such notification by the Secretary General.

Article 17

Any Party may at any time denounce this (revised) Convention by means of a notification addressed to the Secretary General of the Council of Europe.

Such denunciation shall become effective six months following the date of receipt of such notification by the Secretary General.

Article 18

The Secretary General of the Council of Europe shall notify the member States of the Council of Europe, the other States party to the European Cultural Convention and any State or the European Economic Community which has acceded or has been invited to accede to this (revised) Convention of:

- i. any signature;
- ii. the deposit of any instrument of ratification, acceptance, approval or accession;
- iii. any date of entry into force of this (revised) Convention in accordance with Articles 14, 15 and 16;
- iv. any other act, notification or communication relating to this (revised) Convention.

**KONVENCIJA O UKRADENIM
I PROTIVPRAVNO IZVEZENIM
KULTURNIM DOBRIMA**
Međunarodni institut za unifikaciju
privatnog prava (UNIDROIT), 1995.

GLAVA I
OBLAST PRIMENE I DEFINICIJE

Član 1.

Ova Konvencija se primenjuje na zahteve međunarodnog karaktera za:

- a) restituciju ukradenih kulturnih dobara;
- b) povraćaj kulturnih dobara premeštenih sa teritorije države ugovornice kršenjem njenog prava kojim se reguliše izvoz kulturnih dobara u cilju zaštite njene kulturne baštine (u daljem tekstu „protivpravno izvezena kulturna dobra“).

Član 2.

U cilju ove Konvencije kulturna dobra su ona koja su, na religioznoj ili svetovnoj osnovi, od značaja za arheologiju, preistoriju, istoriju, literaturu, umetnost ili nauku i pripadaju jednoj od kategorija nabrojanih u aneksu uz ovu Konvenciju.

GLAVA II
**RESTITUCIJA UKRADENIH KULTURNIH
DOBARA**

Član 3.

- 1) Držalac kulturnog dobra koje je ukradeno dužan je da ga vrati.
- 2) U smislu ove Konvencije kulturno dobro koje je protivpravno iskopano ili zakonski iskopano ali protivzakonito zadržano, smatraće se kao ukradeno, ako je to u skladu sa pravom države u kojoj je iskopavanje izvršeno.
- 3) Svaki zahtev za restituciju mora da se istakne u roku od tri godine od trenutka kada je podnositelj zahteva znao za lokaciju kulturnog dobra i identitet držaoca, a u svakom slučaju u roku od 50 godina od trenutka krađe.

**UNIDROIT CONVENTION
ON STOLEN OR ILLEGALLY EXPORTED
CULTURAL OBJECTS**
1995

CHAPTER I
SCOPE OF APPLICATION AND DEFINITION

Article 1

This Convention applies to claims of an international character for:

- (a) the restitution of stolen cultural objects;
- (b) the return of cultural objects removed from the territory of a Contracting State contrary to its law regulating the export of cultural objects for the purpose of protecting its cultural heritage (hereinafter “illegally exported cultural objects“).

Article 2

For the purposes of this Convention, cultural objects are those which, on religious or secular grounds, are of importance for archaeology, prehistory, history, literature, art or science and belong to one of the categories listed in the Annex to this Convention.

CHAPTER II
**RESTITUTION OF STOLEN CULTURAL
OBJECTS**

Article 3

- (1) The possessor of a cultural object which has been stolen shall return it.
- (2) For the purposes of this Convention, a cultural object which has been unlawfully excavated or lawfully excavated but unlawfully retained shall be considered stolen, when consistent with the law of the State where the excavation took place.
- (3) Any claim for restitution shall be brought within a period of three years from the time when the claimant knew the location of the cultural object and the identity of its possessor, and in any case within a period of fifty years from the time of the theft.

- 4) Međutim, za zahtev za restituciju kulturnog dobra koje čini integralni deo jednog identifikovanog spomenika ili arheološkog nalazišta ili pripada nekoj zbirci ne važi ni jedan drugi zastarni rok sem roka od tri godine koji se računa od trenutka kada je podnosilac zahteva znao za lokaciju kulturnog dobra i identitet držaoca.
- 5) Nezavisno od odredbi prethodnog stava, svaka država ugovornica može izjaviti da se na zahtev odnosi zastarni rok od 75 godina ili neki drugi duži rok koji je predviđen njenim pravom. Zahtev koji je podnet u drugoj državi ugovornici za restituciju kulturnog dobra odvojenog od spomenika, arheološkog nalazišta ili javne zbirke u državi ugovornici koja čini takvu izjavu podleže takođe istom roku zastarelosti.
- 6) Izjava o kojoj je reč u prethodnom stavu mora da se učini u vreme potpisivanja, ratifikacije, prihvatanja, odobravanja ili pristupanja.
- 7) Za ciljeve ove Konvencije „javna zbirka“ se sastoji od grupe inventarisanih ili na drugi način identifikovanih kulturnih dobara koji pripadaju:
- državi ugovornici;
 - regionalnoj ili lokalnoj vlasti države ugovornice;
 - religioznoj instituciji u državi ugovornici; ili
 - instituciji koja je osnovana isključivo sa kulturnim, obrazovnim ili naučnim ciljem u državi ugovornici i u toj državi je priznata kao institucija koja služi javnom interesu.
- 8) Pored ovoga, zahtev za restitucijom kulturnog dobra koje je verskog ili opšteg značaja koje pripada ili ga koristi autohtona ili plemenska zajednica u državi ugovornici kao deo tradicije ili rituala te zajednice, biće predmet zastarnog roka koji se primenjuje na javne zbirke.
- (4) However, a claim for restitution of a cultural object forming an integral part of an identified monument or archaeological site, or belonging to a public collection, shall not be subject to time limitations other than a period of three years from the time when the claimant knew the location of the cultural object and the identity of its possessor.
- (5) Notwithstanding the provisions of the preceding paragraph, any Contracting State may declare that a claim is subject to a time limitation of 75 years or such longer period as is provided in its law. A claim made in another Contracting State for restitution of a cultural object displaced from a monument, archaeological site or public collection in a Contracting State making such a declaration shall also be subject to that time limitation.
- (6) A declaration referred to in the preceding paragraph shall be made at the time of signature, ratification, acceptance, approval or accession.
- (7) For the purposes of this Convention, a “public collection“, consists of a group of inventoried or otherwise identified cultural objects owned by:
- a Contracting State;
 - a regional or local authority of a Contracting State;
 - a religious institution in a Contracting State; or
 - an institution that is established for an essentially cultural, educational or scientific purpose in a Contracting State and is recognised in that State as serving the public interest.
- (8) In addition, a claim for restitution of a sacred or communally important cultural object belonging to and used by a tribal or indigenous community in a Contracting State as part of that community’s traditional or ritual use, shall be subject to the time limitation applicable to public collections.

Član 4.

Article 4

- 1) Držalac kulturnog dobra koji je dužan da ga vrati ima pravo na isplatu u trenutku restitucije pravične naknade pod uslovom da držalac nije znao niti je razumno mogao znati da je dobro
- (1) The possessor of a stolen cultural object required to return it shall be entitled, at the time of its restitution, to payment of fair and reasonable compensation provided that the possessor neither knew nor ought reasonably to have

bilo ukradeno i može da dokaže da je primenio dužnu pažnju prilikom pribavljanja dobra.

- 2) Ne dirajući u prava držaoca na naknadu o kojoj je reč u prethodnom stavu, učiniće se razumni naponi da lice koje je prenelo kulturno dobro držaocu ili bilo koji raniji prenosilac, plati naknadu u skladu sa pravom države u kojoj je zahtev podnet.
- 3) Plaćanje naknade koje podnosilac zahteva izvrši držaocu kada se to zahteva, neće uticati na bilo koje pravo podnosioca zahteva u pogledu obeštećenja od bilo kog drugog lica.
- 4) Prilikom utvrđivanja da li je držalac primenio odgovarajuću pažnju uzeće se u obzir sve okolnosti pribavljanja, uključujući i karakter strana, isplaćena cena, da li je držalac konsultovao sve razumno pristupačne registre ukradenih kulturnih dobara i sve druge relevantne informacije i dokumentaciju koja je razumno mogla da se pribavi, kao i da li je držalac konsultovao dostupne ustanove ili preduzeo druge korake koje bi razumno lice preduzelo u istim okolnostima.
- 5) Držalac neće uživati status koji bi bio povoljniji od onog koji ima lice od koga je kulturno dobro pribavljeno nasleđstvom ili na drugi dobroćini način.

GLAVA III POVRAĆAJ PROTIVPRAVNO IZVEZENIH KULTURNIH DOBARA

Član 5.

- 1) Država ugovornica može zahtevati od suda ili drugog nadležnog organa druge države ugovornice da naredi povraćaj kulturnog dobra protivpravno izvezenog sa teritorije države koja postavlja takav zahtev.
- 2) Kulturno dobro koje je privremeno izvezeno sa teritorije države koja postavlja zahtev, u cilju izlaganja, proučavanja ili restoracije, na osnovu dozvole izdate shodno propisima njenog prava kojim se reguliše izvoz u cilju zaštite kulturne

known that the object was stolen and can prove that it exercised due diligence when acquiring the object.

- (2) Without prejudice to the right of the possessor to compensation referred to in the preceding paragraph, reasonable efforts shall be made to have the person who transferred the cultural object to the possessor, or any prior transferor, pay the compensation where to do so would be consistent with the law of the State in which the claim is brought.
- (3) Payment of compensation to the possessor by the claimant, when this is required, shall be without prejudice to the right of the claimant to recover it from any other person.
- (4) In determining whether the possessor exercised due diligence, regard shall be had to all the circumstances of the acquisition, including the character of the parties, the price paid, whether the possessor consulted any reasonably accessible register of stolen cultural objects, and any other relevant information and documentation which it could reasonably have obtained, and whether the possessor consulted accessible agencies or took any other step that a reasonable person would have taken in the circumstances.
- (5) The possessor shall not be in a more favourable position than the person from whom it acquired the cultural object by inheritance or otherwise gratuitously.

CHAPTER III RETURN OF ILLEGALLY EXPORTED CULTURAL OBJECTS

Article 5

- (1) A Contracting State may request the court or other competent authority of another Contracting State to order the return of a cultural object illegally exported from the territory of the requesting State.
- (2) A cultural object which has been temporarily exported from the territory of the requesting State, for purposes such as exhibition, research or restoration, under a permit issued according to its law regulating its export for the purpo-

baštine, a nije vraćeno u skladu sa uslovima takve dozvole, smatraće se da je protivpravno izvezeno.

- 3) Sud ili drugi nadležni organ države kojoj je zahtev upućen narediće povraćaj protivpravno izvezenog kulturnog dobra ukoliko država kojoj je zahtev podnet utvrdi da je uklanjanje dobra sa teritorije značajno ugrozilo jedan ili više niže navedenih interesa:
- a) materijalnu zaštitu dobra ili njegove sadržine;
 - b) integritet jednog kompleksnog dobra;
 - c) očuvanje informacija, naročito onih koje se odnose na naučnu ili istorijsku prirodu dobra;
 - d) tradicionalno ili ritualno korišćenje dobra od strane autohtone ili plemenske zajednice.

ili utvrdi da je dobro od značajne kulturne važnosti za državu koja postavlja zahtev.

- 4) Svaki zahtev koji se postavlja na osnovu stava 1. ovog člana mora da sadrži ili da su mu priložene sve informacije činjenične ili pravne prirode koje bi omogućile sudu ili drugom nadležnom organu države kojoj je zahtev upućen da utvrdi da li su ispunjeni zahtevi stavova 1. do 3.

- 5) Svaki zahtev za povraćajem mora se podneti u roku od tri godine od trenutka kada je država, koja postavlja zahtev, saznala za lokaciju kulturnog dobra i identitet držaoca, a u svakom slučaju u roku od pedeset godina od dana izvoza ili od dana kada je dobro trebalo da bude vraćeno na osnovu dozvole o kojoj je reč u stavu 2. ovog člana.

Član 6.

- 1) Držalac kulturnog dobra koji je pribavio dobro posle njegovog protivpravnog izvoza ima pravo, u vreme njegovog povraćaja, da od države koja je postavila zahtev naplati pravičnu naknadu, pod uslovom da držalac nije znao niti je razumno mogao da zna u vreme pribavljanja da li je dobro bilo protivpravno izvezeno.

se of protecting its cultural heritage and not returned in accordance with the terms of that permit shall be deemed to have been illegally exported.

- (3) The court or other competent authority of the State addressed shall order the return of an illegally exported cultural object if the requesting State establishes that the removal of the object from its territory significantly impairs one or more of the following interests:
- (a) the physical Preservation of the object or of its context;
 - (b) the integrity of a complex object;
 - (c) the preservation of information of, for example, a scientific or historical character;
 - (d) the traditional or ritual use of the object by a tribal or indigenous community;

or establishes that the object is of significant cultural importance for the requesting State.

- (4) Any request made under paragraph 1 of this article shall contain or be accompanied by such information of a factual or legal nature as may assist the court or other competent authority of the State addressed in determining whether the requirements of paragraphs 1 to 3 have been met.

- (5) Any request for return shall be brought within a period of three years from the time when the requesting State knew the location of the cultural object and the identity of its possessor, and in any case within a period of fifty years from the date of the export or from the date on which the object should have been returned under a permit referred to in paragraph 2 of this article.

Article 6

- (1) The possessor of a cultural object who acquired the object after it was illegally exported shall be entitled, at the time of its return, to payment by the requesting State of fair and reason compensation, provided that the possessor neither knew nor ought reasonably to have known at the time of acquisition that the object had been illegally exported.

- 2) Prilikom utvrđivanja da li je držalac znao ili je razumno mogao da zna da je kulturno dobro protivpravno izvezeno, vodiće se računa o okolnostima pribavljanja, uključujući nepostojanje izvoznog certifikata koji se zahteva na osnovu propisa države koja postavlja zahtev.
- 3) Umesto naknade, a u saglasnosti sa državom koja postavlja zahtev, držalac od koga se zahteva povraćaj kulturnog dobra te države, može odlučiti:
- da zadrži svojinu na dobru; ili
 - da prenese svojinu uz naknadu ili bez naknade na lice po njegovom izboru koje boravi u državi koja postavlja zahtev koja obezbedi potrebne garancije.
- 4) Troškove povraćaja kulturnog dobra u skladu sa ovim članom snosiće država koja postavlja zahtev, ne dirajući pritom u pravo te države da refundira troškove od bilo kog drugog lica.
- 5) Držalac neće uživati status koji bi bio povoljniji od onog koji ima lice od koga je pribavio kulturno dobro nasleđstvom ili na drugi dobroćini način.
- (2) In determining whether the possessor knew or ought reasonably to have known that the cultural object had been illegally exported, regard shall be had to the circumstances of the acquisition, including the absence of an export certificate required under the law of the requesting State.
- (3) Instead of compensation, and in agreement with the requesting State, the possessor required to return the cultural object to that State may decide:
- to retain ownership of the object; or
 - to transfer ownership against payment or gratuitously to a person of its choice residing in the requesting State who provides the necessary guarantees.
- (4) The cost of returning the cultural object in accordance with this article shall be borne by the requesting State, without prejudice to the right of that State to recover costs from any other person.
- (5) The possessor shall not be in a more favourable position than the person from whom it acquired the cultural object by inheritance or otherwise gratuitously.

Član 7.

Article 7

- 1) Odredbe ove Glave neće se primeniti u slučaju:
- kada izvoz kulturnog dobra više nije protivpravan u vreme kada se zahteva povraćaj;
 - kada je dobro izvezeno za vreme života lica koje ga je stvorilo ili u roku od 50 godina posle smrti takvog lica.
- 2) Bez obzira na odredbe tačke b) prethodnog stava, odredbe ove Glave primeniće se u slučaju kada je kulturno dobro izradio član ili članovi plemena, ili autohtone zajednice za tradicionalne ili ritualne potrebe takve zajednice i dobro će biti vraćeno takvoj zajednici.
- (1) The provisions of this Chapter shall not apply where:
- the export of a cultural object is no longer illegal at the time at which the return is requested; or
 - the object was exported during the lifetime of the person who created it or within a period of fifty years following the death of that person.
- (2) Notwithstanding the provisions of sub-paragraph (b) of the preceding paragraph, the provisions of this Chapter shall apply where a cultural object was made by a member or members of a tribal or indigenous community for traditional or ritual use by that community and the object will be returned to that community.

GLAVA IV OPŠTE ODREDBE

Član 8.

- 1) Zahtev na osnovu Glave II ili Glave III može da se podnese sudovima ili drugim nadležnim organima države ugovornice u kojoj se kulturno dobro nalazi, kao i sudovima ili drugim nadležnim organima koji su inače nadležni na osnovu propisa na snazi države ugovornice.
- 2) Strane mogu da se sporazumeju da spor podnesu bilo kom sudu ili drugom nadležnom organu ili arbitraži.
- 3) Mere privremene ili konzervatorske prirode predviđene na osnovu propisa države ugovornice u kojoj se dobro nalazi mogu se preduzeti čak i kada je zahtev za restituciju ili povraćaj dobra podnet sudovima ili drugim nadležnim organima druge države ugovornice.

Član 9.

- 1) Ništa u ovoj Konvenciji neće sprečiti državu ugovornicu da primeni bilo koja pravila koja su povoljnija od pravila predviđenih ovom Konvencijom za restituciju ili povraćaj ukradenih ili protivpravno izvezenih kulturnih dobara.
- 2) Ovaj član ne može da se tumači na način da se njime stvara obaveza priznanja ili izvršenja odluke suda ili drugog nadležnog organa druge države ugovornice koja bi značila odstupanje od ove Konvencije.

Član 10.

- 1) Odredbe Glave II primeniće se jedino u odnosu na kulturno dobro koje je ukradeno posle stupanja na snagu ove Konvencije u odnosu na državu u kojoj je zahtev podnet, pod uslovom da je:
 - a) dobro ukradeno sa teritorije države ugovornice posle stupanja na snagu Konvencije za tu državu; ili
 - b) dobro se nalazi u državi ugovornici posle stupanja na snagu Konvencije za tu državu.

CHAPTER IV GENERAL PROVISIONS

Article 8

- (1) A claim under Chapter II and a request under Chapter III may be brought before the courts or other competent authorities of the Contracting State where the cultural object is located, in addition to the courts or other competent authorities otherwise having jurisdiction under the rules in force in Contracting States.
- (2) The parties may agree to submit the dispute to any court or other competent authority or to arbitration.
- (3) Resort may be had to the provisional, including protective, measures available under the law of the Contracting State where the object is located even when the claim for restitution or request for return of the object is brought before the courts or other competent authorities of another Contracting State.

Article 9

- (1) Nothing in this Convention shall prevent a Contracting State from applying any rules more favourable to the restitution or the return of stolen or illegally exported cultural objects than provided for by this Convention.
- (2) This article shall not be interpreted as creating an obligation to recognise or enforce a decision of a court or other competent authority of another Contracting State that departs from the provisions of this Convention.

Article 10

- (1) The provisions of Chapter II shall apply only in respect of a cultural object that is stolen after this Convention enters into force in respect of the State where the claim is brought, provided that:
 - (a) the object was stolen from the territory of a Contracting State after the entry into force of this Convention for that State; or
 - (b) the object is located in a Contracting State after the entry into force of the Convention for that State.

- 2) Odredbe Glave III primeniće se samo u odnosu na kulturno dobro koje je protivpravno izvezeno posle stupanja na snagu Konvencije za državu koja postavlja zahtev kao i za državu u kojoj je zahtev podnet.
- 3) Ova Konvencija ni na koji način ne daje legitimitet za bilo koju protivpravnu transakciju bilo koje prirode koja je obavljena pre stupanja na snagu ove Konvencije ili čija primena je isključena na osnovu stavova 1) i 2) ovog člana, niti ograničava bilo koja prava države ili drugog lica da postavi zahtev na osnovu propisa van ove Konvencije za restituciju ili povraćaj kulturnog dobra koje je ukradeno ili protivpravno izvezeno pre stupanja na snagu ove Konvencije.
- (2) The provisions of Chapter III shall apply only in respect of a cultural object that is illegally exported after this Convention enters into force for the requesting State as well as the State where the request is brought.
- (3) This Convention does not in any way legitimise any illegal transaction of whatever which has taken place before the entry into force of this Convention or which is excluded under paragraphs (1) or (2) of this article, nor limit any right of a State or other person to make a claim under remedies available outside the framework of this Convention for the restitution or return of a cultural object stolen or illegally exported before the entry into force of this Convention.

GLAVA V ZAVRŠNE ODREDBE

Član 11.

- 1) Ova Konvencija je otvorena za potpisivanje na završnom sastanku diplomatske konferencije za prihvatanje nacrtu Konvencije UNIDROIT-a o međunarodnom povraćaju ukradenih ili protivpravno izvezenih kulturnih dobara i biće otvorena za potpisivanje svim državama u Rimu do 30. juna 1996.
- 2) Ova Konvencija podleže ratifikaciji, prihvatanju ili odobravanju od strane država koje su je potpisale.
- 3) Ova Konvencija je otvorena za pristupanje svim državama koje nisu države potpisnice od dana kada je ona otvorena za potpisivanje.
- 4) Ratifikacija, prihvatanje, odobravanje ili pristupanje je podvrgnuto deponovanju formalnih instrumenata u tom cilju deponitaru.

Član 12.

- 1) Ova Konvencija stupa na snagu prvog dana istekom šest meseci od dana deponovanja petog instrumenta ratifikacije, prihvatanja, odobravanja ili pristupanja.
- 2) Za svaku državu koja ratifikuje, prihvati, odobri ili pristupi ovoj Konvenciji posle deponovanja petog instrumenta ratifikacije, prihvatanja,

CHAPTER V FINAL PROVISIONS

Article 11

- (1) This Convention is open for signature at the concluding meeting of the Diplomatic Conference for the adoption of the draft Unidroit Convention on the International Return of Stolen or Illegally Exported Cultural Objects and will remain open for signature by all States at Rome until June 1996.
- (2) This Convention is subject to ratification, acceptance or approval by States which have signed it.
- (3) This Convention is open for accession by all States which are not signatory States as from the date it is open for signature.
- (4) Ratification, acceptance, approval or accession is subject to the deposit of a formal instrument to that effect with the depositary.

Article 12

- (1) This Convention shall enter into force on the first day of the sixth month following the date of deposit of the fifth instrument of ratification, acceptance, approval or accession.
- (2) For each State that ratifies, accepts, approves or accedes to this Convention after the deposit of the fifth instrument of ratification, accep-

odobranja ili pristupanja, ova Konvencija će stupiti na snagu u odnosu na tu državu prvog dana po isteku roka od šest meseci od dana deponovanja instrumenta ratifikacije, prihvatanja, odobranja ili pristupanja.

Član 13.

- 1) Ovom Konvencijom ne derogira se bilo koji međunarodni instrument kojim je država ugovornica pravno vezana a koji sadrži odredbe o materiji koja je regulisana ovom Konvencijom, izuzev ako deklaraciju u suprotnom smislu učine države vezane takvim instrumentom.
- 2) Svaka država ugovornica može zaključiti bilo koje sporazume sa jednom ili više država ugovornica u njihovim međusobnim odnosima sa ciljem unapređenja primene ove Konvencije. Države koje zaključe ovakav sporazum dostaviće jednu njegovu kopiju deponitaru.
- 3) U svojim međusobnim odnosima, države ugovornice koje su članice organizacija ekonomske integracije ili regionalnih tela mogu izjaviti da će one primenjivati unutrašnja pravila tih organizacija ili tela i da prema tome neće primenjivati između tih država odredbe ove Konvencije čiji se obim i primena poklapaju sa tim pravilima.

Član 14.

- 1) Ako država ugovornica ima jednu ili više teritorijalnih jedinica, bilo da imaju ili nemaju različite pravne sisteme koji se primenjuju na materiju koja je regulisana ovom Konvencijom, ona može u vreme potpisivanja ili deponovanja svog instrumenta ratifikacije, prihvatanja, odobranja ili pristupanja, izjaviti da će ova Konvencija da se primenjuje na sve njene teritorijalne jedinice ili na samo jednu ili više njih i u svako vreme može tu deklaraciju zameniti drugom deklaracijom.
- 2) O ovim deklaracijama mora se obavestiti deponitar i izričito naznačiti teritorijalne jedinice na koje se Konvencija primenjuje.
- 3) Ukoliko se na osnovu deklaracije, učinjene na osnovu ovog člana, ova Konvencija proširi na jednu ili više ali ne na sve teritorijalne jedinice države ugovornice, upućivanje na:

tance, approval or accession, this Convention shall enter into force in respect of that State on the first day of the sixth month following the date of deposit of its instrument of ratification, acceptance, approval or accession.

Article 13

- (1) This Convention does not affect any international instrument by which any Contracting State is legally bound and which contains provisions on matters governed by this Convention, unless a contrary declaration is made by the States bound by such instrument.
- (2) Any Contracting State may enter into agreements with one or more Contracting States, with a view to improving the application of this Convention in their mutual relations. The States which have concluded such an agreement shall transmit a copy to the depositary.
- (3) In their relations with each other, Contracting States which are Members of organisations of economic integration or regional bodies may declare that they will apply the internal rules of these organisations or bodies and will not therefore apply as between these States the provisions of this Convention the scope of application of which coincides with that of those rules.

Article 14

- (1) If a Contracting State has two or more territorial units, whether or not possessing different systems of law applicable in relation to the matters dealt with in this Convention, it may, at the time of signature or of the deposit of its instrument of ratification, acceptance, approval or accession, declare that this Convention is to extend to all its territorial units or only to one or more of them, and may substitute for its declaration another declaration at any time.
- (2) These declarations are to be notified to the depositary and are to state expressly the territorial units to which the Convention extends.
- (3) If, by virtue of a declaration under this article, this Convention extends to one or more but not all of the territorial units of a Contracting State the reference to:

- a) teritoriju države ugovornice u članu 1. smatraće se kao upućivanje na teritoriju teritorijalne jedinice te države;
- b) sud ili drugi nadležni organ države ugovornice ili države koja je imenovana, smatraće se kao sud ili drugi nadležni organ teritorijalne jedinice te države;
- c) državu ugovornicu u kojoj se kulturno dobro nalazi u članu 8 (1) smatraće se kao upućivanje na teritorijalnu jedinicu te države u kojoj se dobro nalazi;
- d) pravo države ugovornice u kojoj se dobro nalazi u članu 8 (3) smatraće se kao upućivanje na teritorijalnu jedinicu te države u kojoj se dobro nalazi; i
- e) državu ugovornicu u članu 8, smatraće se kao upućivanje na teritorijalnu jedinicu te države.
- 4) Ako država ugovornica ne učini deklaraciju na osnovu stava 1. ovog člana, ova Konvencija će se primenjivati na sve teritorijalne jedinice te države.
- (a) the territory of a Contracting State in Article 1 shall be construed as referring to the territory of a territorial unit of that State;
- (b) a court or other competent authority of the Contracting State or of the State addressed shall be construed as referring to the court or other competent authority of a territorial unit of that State;
- (c) the Contracting State where the cultural object is located in Article 8 (1) shall be construed as referring to the territorial unit of that State where the object is located;
- (d) the law of the Contracting State where the object is located in Article 8 (3) shall be construed as referring to the law of the territorial unit of that State where the object is located; and
- (e) a Contracting State in Article 9 shall be construed as referring to a territorial unit of that State.
- (4) If a Contracting State makes no declaration under paragraph 1 of this article, this Convention is to extend to all territorial units of that State.

Član 15.

Article 15

- 1) Deklaracije učinjene na osnovu ove Konvencije u vreme potpisivanja moraju biti potvrđene prilikom ratifikacije, prihvatanja ili odobravanja.
- 2) Deklaracije i potvrđivanja deklaracije moraju biti u pismenoj formi i o njima formalno mora biti obavešten deponitar.
- 3) Deklaracija stupa na snagu istovremeno sa stupanjem na snagu ove Konvencije u odnosu na državu u pitanju. Međutim, deklaracija o kojoj deponitar bude obavešten posle stupanja na snagu, stupa na snagu prvog dana po isteku roka od šest meseci posle deponovanja iste kod deponitara.
- 4) Svaka država koja učini deklaraciju na osnovu ove Konvencije može istu da povuče u bilo koje vreme pismenim obaveštavanjem o tome deponitara. Takvo povlačenje stupa na snagu prvog dana po isteku roka od šest meseci posle deponovanja obaveštenja.
- (1) Declarations made under this Convention at the time of signature are subject to confirmation upon ratification, acceptance or approval.
- (2) Declarations and confirmations of declarations are to be in writing and to be formally notified to the depositary.
- (3) A declaration shall take effect simultaneously with the entry into force of this Convention in respect of the State concerned. However, a declaration of which the depositary receives formal notification after such entry into force shall take effect on the first day of the sixth month following the date of its deposit with the depositary.
- (4) Any State which makes a declaration under this Convention may withdraw it at any time by a formal notification in writing addressed to the depositary. Such withdrawal shall take effect on the first day of the sixth month following the date of the deposit of the notification.

Član 16.

- 1) Svaka država ugovornica je dužna da prilikom potpisivanja, ratifikovanja, odobravanja ili pristupanja izjavi da zahtevi za restituciju ili povraćaj kulturnih dobara podneti od strane države na osnovu člana 8. mogu da se dostave pod uslovom da se pritom poštuje jedan ili više sledećih postupaka:
 - a) neposredno sudovima ili drugim nadležnim organima države koja je podnela izjavu;
 - b) preko jednog ili više organa te države da prime takve zahteve kako bi ih prosledile sudovima ili drugim nadležnim organima te države;
 - c) preko diplomatskih ili konzularnih kanala.
- 2) Svaka država ugovornica može, takođe, odrediti sudove ili druge nadležne organe koji imaju ovlašćenja da odluče o restituciji ili vraćanju kulturnih dobara na osnovu odredbi Glave II i III.
- 3) Deklaracije učinjene na osnovu stava 1. ili 2. ovog člana mogu da se izmene u bilo koje vreme novom deklaracijom.
- 4) Odredbe stavova 1. do 3. ovog člana neće derogirati bilo koji bilateralni ili multilateralni sporazum o sudskoj pomoći u materiji građanskog i trgovačkog prava koji mogu postojati između država.

Član 17.

Svaka država ugovornica će najkasnije u roku od šest meseci od dana deponovanja njenog instrumenta ratifikacije, prihvatanja, odobravanja ili pristupanja dostaviti depozitaru pismene informacije na jednom od zvaničnih jezika Konvencije o zakonodavstvu kojim se reguliše izvoz kulturnih dobara. Ova informacija mora periodično da se ažurira.

Član 18.

Nisu dopuštene bilo kakve rezerve sem onih koje su izričito dozvoljene ovom Konvencijom.

Article 16

- (1) Each Contracting State shall at the time of signature, ratification, acceptance, approval or accession, declare that claims for the restitution, or requests for the return, of cultural objects brought by a State under Article 8 may be submitted to it under one or more of the following procedures:
 - (a) directly to the courts or other competent authorities of the declaring State;
 - (b) through an authority or authorities designated by that State to receive such claims or requests and to forward them to the courts or other competent authorities of that State;
 - (c) through diplomatic or consular channels.
- (2) Each Contracting State may also designate the courts or other authorities competent to order the restitution or return of cultural objects under the provisions of Chapters II and III.
- (3) Declarations made under paragraphs 1 and 2 of this article may be modified at any time by a new declaration.
- (4) The provisions of paragraphs 1 to 3 of this article do not affect bilateral or multilateral agreements on judicial assistance in respect of civil and commercial matters that may exist between Contracting States.

Article 17

Each Contracting State shall, no later than six months following the date of deposit of its instrument of ratification, acceptance, approval or accession, provide the depositary with written information in one of the official languages of the Convention concerning the legislation regulating the export of its cultural objects. This information shall be updated from time to time as appropriate.

Article 18

No reservations are permitted except those expressly authorised in this Convention.

Član 19.

- 1) Ovu Konvenciju može da otkáže svaka država ugovornica u svako vreme posle njenog stupanja na snagu deponovanjem instrumenta u tom smislu depozitaru.
- 2) Otkaz proizvodi dejstvo prvog dana istekom roka od šest meseci po deponovanju instrumenta o otkazivanju depozitaru. Kada se u instrumentu o otkazivanju navodi duži rok u kome otkaz proizvodi dejstvo, otkaz proizvodi dejstvo po isteku takvog dužeg roka posle deponovanja instrumenta kod depozitara.
- 3) Bez obzira na takav otkaz, ova Konvencija će nastaviti da se primenjuje na svaki zahtev za restituciju ili povraćaj kulturnog dobra koji je podnet pre datuma na koji otkaz stupa na snagu.

Član 20.

Predsednik Međunarodnog instituta za unifikaciju privatnog prava (UNIDROIT) može periodično ili u bilo koje vreme na zahtev pet država ugovornica da sazove poseban komitet koji bi proučio praktičnu primenu ove Konvencije.

Član 21.

- 1) Ova Konvencija biće deponovana kod Vlade Republike Italije.
- 2) Vlada Republike Italije će:
 - a) obavestiti sve države koje su potpisale ili pristupile Konvenciji i Predsednika Međunarodnog instituta za unifikaciju privatnog prava (UNIDROIT) o:
 - (i) svakom novom potpisu ili deponovanju instrumenta ratifikacije, prihvatanja, odobravanja ili pristupanja, kao i o njihovom datumu;
 - (ii) svakoj deklaraciji koja se učini na osnovu ove Konvencije;
 - (iii) otkazu svake deklaracije;
 - (iv) datumu stupanja na snagu ove Konvencije;
 - (v) sporazumima o kojima je reč u članu 13;

Article 19

- (1) This Convention may be denounced by any State Party, at any time after the date on which it enters into force for that State, by the deposit of an instrument to that effect with the depositary.
- (2) A denunciation shall take effect on the first day of the sixth month following the deposit of the instrument of denunciation with the depositary. Where a longer period for the denunciation to take effect is specified in the instrument of denunciation it shall take effect upon the expiration of such longer period after its deposit with the depositary.
- (3) Notwithstanding such a denunciation, this Convention shall nevertheless apply to a claim for restitution or a request for return of a cultural object submitted prior to the date on which the denunciation takes effect.

Article 20

The President of the International Institute for the Unification of Private Law (Unidroit) may at regular intervals, or at any time at the request of five Contracting States, convene a special committee in order to review the practical operation of this Convention.

Article 21

- (1) This Convention shall be deposited with the Government of the Italian Republic.
- (2) The Government of the Italian Republic shall:
 - (a) inform all States which have signed or acceded to this Convention and the President of the International Institute for the Unification of Private Law (Unidroit) of:
 - (i) each new signature or deposit of an instrument of ratification, acceptance approval or accession, together with the date thereof;
 - (ii) each declaration made in accordance with this Convention;
 - (iii) the withdrawal of any declaration;
 - (iv) the date of entry into force of this Convention;
 - (v) the agreements referred to in Article 13;

- (vi) deponovanju svakog instrumenta otkaza ove Konvencije sa datumom njegovog deponovanja i datumom stupanja na snagu;
- b) proslediti dve kopije ove Konvencije svim državama potpisnicama, svim državama koje su pristupile ovoj Konvenciji i Predsedniku Međunarodnog instituta za unifikaciju privatnog prava (UNIDROIT);
- c) obavljati sve druge funkcije uobičajene za deponitare.

ANEKS

- a. Retke kolekcije i uzorci faune, flore, minerala i anatomije i dobra od paleontološkog značaja;
- b. Dobra koja se odnose na istoriju, uključujući istoriju nauke i tehnologije, vojne i socijalne istorije, do života nacionalnih lidera, mislilaca, naučnika i umetnika i događaja od nacionalnog značaja;
- c. Predmeti arheoloških iskopavanja (regularni i skriveni) ili arheološka otkrića;
- d. Elementi umetničkih ili istorijskih spomenika ili arheološka nalazišta koja su bila raskomadana;
- e. Antikviteti stari više od sto godina, kao što su zapisi, novac ili gravirani pečati;
- f. Predmeti od etnološkog značaja;
- g. Dobra umetničkog značaja kao što su:
 - (i) slike, crteži i grafike koji su u celini proizvedeni ručno i oslonjeni na bilo šta i u svakom materijalu (isključujući industrijske dizajne i fabričke proizvode koji su ručno dekorisani);
 - (ii) originalna dela skulptorske umetnosti u svakom materijalu;
 - (iii) originalne gravire, otisci i litografije;
 - (iv) originalne umetničke zbirke i montaže u svakom materijalu;
- h. Retki rukopisi i inkunabule, stare knjige, dokumenti i publikacije od posebnog značaja (istorijskog, umetničkog, naučnog, literarnog, itd.) pojedinačno ili kao zbirke;

- (vi) the deposit of an instrument of denunciation of this Convention together with the date of its deposit and the date on which it takes effect;
- (b) transmit certified true copies of this Convention to all signatory States, to all States acceding to the Convention and to the President of the International Institute for Unification of Private Law (Unidroit);
- (c) perform such other functions customary for depositaries.

ANNEX

- (a) Rare collections and specimens of fauna, flora, minerals and anatomy, and objects of palaeontological interest;
- (b) property relating to history, including the history of science and technology and military and social history, to the life of national leaders, thinkers, scientists and artists and to events of national importance;
- (c) products of archaeological excavations (including regular and clandestine) or of archaeological discoveries;
- (d) elements of artistic or historical monuments or archaeological sites which have been dismembered;
- (e) antiquities more than one hundred years old, such as inscriptions, coins and engraved seals;
- (f) objects of ethnological interest;
- (g) property of artistic interest, such as:
 - (i) pictures, paintings and drawings produced entirely by hand on any support and in any material (excluding industrial designs and manufactured articles decorated by hand);
 - (ii) original works of statuary art and sculpture in any material;
 - (iii) original engravings, prints and lithographs;
 - (iv) original artistic assemblages and montages in any material;
- (h) rare manuscripts and incunabula, old books, documents and publications of special interest (historical, artistic, scientific, literary, etc.) singly or in collections;

-
i. Poštanske, fiskalne i slične marke, pojedinačno ili u zbirkama;	(i) postage, revenue and similar stamps, singly or in collections;
j. Arhive, uključujući fonografske, fotografske i kinematografske;	(j) archives, including sound, photographic and cinematographic archives;
k. Predmeti nameštaja koji su stariji od sto godina i stari muzički instrumenti.	(k) articles of furniture more than one hundred years old and old musical instruments.

**NAČELA O SARADNJI
U ZAJEDNIČKOJ ZAŠTITI I PRENOSU
KULTURNOG MATERIJALA**
Svetsko udruženje za međunarodno pravo
(ILA), 2006.

1. Definicije

- (i) „Strana koja potražuje“ ili „strane koje potražuju“ su lice, grupe lica, muzeji i druge institucije bez obzira kako su osnovane i vlade i druge javne vlasti koje zahtevaju prenos kulturnog materijala.
- (ii) „Primalac“ ili „primaoci“ su države, muzeji i druge institucije koje dobiju zahtev za prenos kulturnog materijala.

2. Zahtevi i odgovori na zahteve za prenos kulturnog materijala

- (i) Strana koja potražuje je dužna da podnese zahtev u pismenom obliku, adresovan na primaoca, sa detaljnim opisom materijala čiji prenos zahteva, uključujući informacije i razloge koji opravdavaju podnošenje zahteva.
- (ii) Primalac će odgovoriti pismeno na zahtev u razumnom roku bilo da se slaže sa njim ili će izneti razloge za neslaganje sa zahtevom, predlažući vremenski okvir za pokretanje novih pregovora.
- (iii) U slučaju neslaganja, strana koja potražuje i primalac će započeti prijateljske pregovore koji se tiču kulturnog materijala u pitanju.

3. Alternative za prenos kulturnog materijala

- (i) Muzeji i druge institucije će izraditi vodiče saglasno onima koje ima Međunarodni savet muzeja (MSM) za odgovore na zahteve za prenos kulturnog materijala. Ti vodiči mogu da sadrže alternative za neposredni prenos, kao što su pozajmice, isporuka kopija i podeljena uprava i kontrola.
- (ii) Muzeji i druge institucije će pripremiti i objaviti detaljne inventare svojih kolekcija uz pomoć MSM i drugih izvora u slučaju kada im nedostaju sopstveni izvori da to učine.
- (iii) Kadgod se značajan deo kolekcije muzeja ili druge institucije retko ili nikada javno ne izlaže, ili je na drugi način nepristupačan, taj muzej ili institucija, ukoliko neki razlozi ne zahtevaju suprotno, treba da se slože da pozajme ili na drugi način omoguće kulturni materijal,

**ILA PRINCIPLES FOR COOPERATION
IN THE MUTUAL PROTECTION AND
TRANSFER OF CULTURAL MATERIAL,**
2006

1. Definitions

- (i) “Requesting party” or “requesting parties” refers to persons; groups of persons; museums and other institutions, however legally constituted; and governments or other public authorities that request the transfer of cultural material.
- (ii) “Recipient” or “recipients” refers to states, museums, and other institutions that receive a request for the transfer of cultural material.

2. Requests and Responses to Requests for the Transfer of Cultural Material

- (i) A requesting party should make its request in writing, addressed to the recipient, with a detailed description of the material whose transfer is requested, including detailed information and reasons sufficient to substantiate the request.
- (ii) A recipient shall respond in writing to a request within a reasonable time, either agreeing with it or setting out reasons for disagreement with it and, in any event, proposing a timeframe for implementation or further negotiations.
- (iii) In the event of disagreement, the requesting party and recipient shall enter into good-faith negotiations concerning the cultural material at issue.

3. Alternatives to the Transfer of Cultural Material

- (i) Museums and other institutions shall develop guidelines consistent with those of the International Council of Museums (ICOM) for responding to requests for the transfer of cultural material. These guidelines may include alternatives to outright transfer such as loans, production of copies, and shared management and control.
- (ii) Museums and other institutions shall prepare and publish detailed inventories of their collections, with the assistance of ICOM and other sources when they lack sufficient resources of their own to do so.
- (iii) Whenever a substantial portion of the collection of a museum or other institution is seldom or never on public display or is otherwise inaccessible, that museum or other institution should agree to lend or otherwise make available cultural material not on display to a requ-

koji se ne izlaže, strani koja zahteva, naročito strani u mestu porekla.

4. Kulturni materijal autohtonih naroda i kulturnih manjina

U skladu sa pravom autohtonih naroda i kulturnih manjina na osnovu Nacrta Deklaracije Ujedinjenih nacija o pravu autohtonih naroda i kulturnih manjina, primaoci se slažu da u dobroj meri odgovore na zahtev za prenos kulturnog materijala čije poreklo pripada autohtonim narodima i kulturnim manjinama. Ova obaveza se primenjuje čak i kada takav zahtev nije podržala vlada države na čijoj teritoriji muzej ili institucija imaju ili su osnovali svoje glavno sedište.

5. Ljudski ostaci

Muzeji i druge institucije koji poseduju ljudske ostatke dužne su da izraze svoje priznanje svetosti takvog materijala i da se saglase da se isti prenesu na zahtev bilo koje strane koja ih potražuje i koja obezbedi dokaze o bliskoj povezanosti srodnosti sa ostacima ili, između mnogih strana koje potražuju, dokaže najtešnju povezanost srodnosti sa ostacima.

6. Registri kulturnog materijala

- (i) Svi državni muzeji i druge institucije koje drže ili kontrolišu držanje kulturnog materijala, su dužni da preduzmu korake za osnivanje inventara i registra takvog materijala. Registar može imati oblik baze podataka informacija koji se stavlja na raspolaganje zainteresovanim stranama.
- (ii) Muzeji i druge institucije će dostavljati godišnje izveštaje informacija unetih u te registre za javno objavljivanje svim nacionalnim službama koje su osnovane sa ciljem da upravljaju i zaštite kulturni materijal.
- (iii) Nacionalna služba odgovorna za održavanje državnog registra, u odvojeni deo tog registra će uneti sve zahteve navodeći ime strane koja to zahteva, kulturni materijal u pitanju i odgovor nadležnog muzeja ili institucije. Svake treće godine takva nacionalna služba će dostavljati tako ažurirane registrovane podatke Organizaciji Ujedinjenih nacija za prosvetu, nauku i kulturu (UNESCO) u cilju omogućavanja pristupa.

esting party, particularly a party at the place of origin, in the absence of compelling reasons to the contrary.

4. Cultural Material of Indigenous Peoples and Cultural Minorities

Consistent with the rights of indigenous peoples and cultural minorities under the *United Nations Draft Declaration on the Rights of Indigenous Peoples*, recipients recognize an obligation to respond in good faith to a request for the transfer of cultural material originating with indigenous peoples and cultural minorities. This obligation applies even when such a request is not supported by the government of the state in whose territory the museum or institution is principally domiciled or organized.

5. Human Remains

Museums and other institutions possessing human remains affirm their recognition of the sanctity of such material and agree to transfer such material upon request to any requesting party who provides evidence of a close demonstrable affiliation with the remains or, among multiple requesting parties, the closest demonstrable affiliation with the remains.

6. Registers of Cultural Material

- (i) All state museums and other institutions that hold or control holdings or collections of cultural material shall take steps to establish inventories and a register of such material. The register may take the form of a database of information that is available to interested parties.
- (ii) Museums and other institutions should submit annual reports of the information recorded in these registers for general publication to any national services that are established to manage and protect cultural material.
- (iii) A national service responsible for the maintenance of a state register, in a separate section of such register, shall record all inquiries by identifying the name of the party making the inquiry, the cultural material involved, and the response of the museum or institution concerned. Every three years each such national service shall submit up-to-date copies of registered items to the United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization (UNESCO) in order to facilitate accessibility.

(iv) Svaki registar će biti stavljen na raspolaganje strani koja potražuje, koja je zainteresovana za transfer kulturnog materijala kako bi se na taj način utvrdila lokacija i poreklo takvog materijala i omogućili zahtevi.

7. Obaveštavanje o novonađenom kulturnom materijalu

Lica, grupa lica, muzeji i druge institucije koji poseduju značajan, novonađeni kulturni materijal, su dužni da bez odlaganja obaveste odgovarajuće državne i lokalne vlasti i međunarodne institucije o njihovom nalaženju, zajedno sa najdetaljnijim mogućim opisom materijala, uključujući njegovo poreklo.

8. Razmatranje pregovora koji se odnose na zahteve

Pregovaranje u dobroj veri koje se tiče zahteva za prenos kulturnog materijala treba posmatrati, *inter alia*, značajnim za materijal koji zahteva strana koja ga potražuje, ujedinjavanje rasutog kulturnog materijala, pristup kulturnom materijalu u državi koja ga potražuje kao i zaštitu kulturnog materijala.

9. Rešavanje sporova

U slučaju da jedna strana koja potražuje i primalac nisu u stanju da postignu zajednički zadovoljavajući sporazum koji se odnosi na zahtev u roku od četiri godine od dana kada je zahtev postavljen, obe strane će, na zahtev bilo koje strane, dostaviti spor na rešavanje dobrim uslugama, konsultaciji, koncilijaciji, *ad hoc* ili institucionalnoj arbitraži.

10. Druga prava i obaveze

Ništa u ovim Načelima neće se tumačiti da menja prava ili da nameće strožije obaveze od onih koje su strane inače preuzele.

(iv) Each register shall be made available to any requesting party that is interested in the transfer of cultural material, so as to help identify the location and provenance of such material and to facilitate claims.

7. Notification of Newly Found Cultural Material

Persons, groups of persons, museums, and other institutions possessing significant, newly-found cultural material should promptly notify appropriate government authorities, communities, and international institutions of their finds, together with as complete as possible a description of the material, including its provenance.

8. Considerations for Negotiations Concerning Requests

Good-faith negotiations concerning requests for transfer of cultural material should consider, *inter alia*, the significance of the requested material for the requesting party, the reunification of dispersed cultural material, accessibility to the cultural material in the requesting state, and protection of the cultural material.

9. Dispute Settlement

If a requesting party and a recipient are unable to reach a mutually satisfactory settlement of a dispute related to a request within a period of four years from the time of the request, upon a request of either party, both parties shall submit the dispute to good offices, consultation, mediation, conciliation, *ad hoc* arbitration, or institutional arbitration.

10. Other Rights and Obligations

Nothing in these Principles should be interpreted to modify rights or impose stricter obligations that are otherwise binding on parties.